

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
Telegramă	3
Editorial: Președintele Nicolae Ceaușescu, ctitorul României moderne, de Ț Vasile Tîrgovișteanu, Episcop-vicar patriarhal	5

ARTICOLE ȘI STUDII

† Bucian Tomitanul, Episcop-vicar, <i>Kirbet Qumran și cele unsprezece grote cu manuscrise eseniene</i>	8
Pr. prof. Nicolae V. Dură, <i>Întîistătătorul în Biserica Ortodoxă</i>	15
Drd. Liviu Stoina, <i>Sfințenie și slujire în viața creștină</i>	50
Pr. prof. Nicolae Necula, <i>Particularități ale ritului liturgic ortodox rus față de cel al celorlalte Biserici autocefale</i>	70

DIN CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE

<i>Evaluarea rezultatelor și perspectivele activității ecumenice a cultelor, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la prima Conferință teologică interconfesională (referat principal la a 50-a Conferință teologică interconfesională), de Pr. prof. Dumitru Radu</i>	76
<i>Aniversarea a 1200 de ani de la Sinodul al VII-lea Ecumenic, de Diac. asist. Ioan Caraza</i>	89
<i>Avintarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu ocazia împlinirii a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic</i>	90
<i>Concertul de colinde pentru Crăciun și Anul Nou, de Pr. prof. Nicolae Necula</i>	98
<i>Un nou doctor în teologie: P. C. Pr. Dorel Pogan, de drd. Liviu Stoina</i> .	103
<i>Șărbătorirea hramului Institutului Teologic Universitar din București, de Asist. Macedon Petrescu</i>	105
<i>Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, în mijlocul studenților și profesorilor Institutului Teologic din București, (Redacția)</i>	106
<i>In memoriam: Preotul profesor Dumitru Fecioru</i> , de Drd. Teodor Baconsky	114

NOTE BIBLIOGRAFICE

† Teoctist, Mitropolit al Moldovei și Sucevei, <i>Pe treptele slujirii creștine</i> , partea a IV-a, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, M-rea Neamț, 1986, 454 p., prezentare de Diac. asist. Vasile Răducă	117
<i>Busebiu de Cezareea. Serieri (partea I). Istoria bisericească și Martirii din Palestina</i> , traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Pr. prof. T. Bodoș, col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 13, București, 1987, 451 p., prezentare de drd. Teodor Baconsky	121
RESUMES	126

STUDII TEOLOGICE

23340

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA A II-A, ANUL XL, Nr. 1, IANUARIE—FEBRUARIE, 1988

BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *din partea Institutului Teologic de Grad Universitar din București : P. S. Episcop Rector VASILE TÎRGOVIȘTEANUL, vicar patriarhal și Pr. Prorector DUMITRU RADU ; din partea Institutului Teologic de Grad Universitar din Sibiu : Arhid. Rector CONSTANTIN VOICU și Pr. Prorector DUMITRU ABRUDAN.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.*

Redactor : AURELIAN MARINESCU

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți și Prea Sfințiii Episcopi, Prea Cucernicii Preoți Profesori de la Institutele teologice de grad universitar, candidații la titlul de doctor în teologie, studenții Institutelor teologice și Prea Cucernicii Preoți.

NICOLAE CEAUȘESCU
PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Noi, conducătorii tuturor cultelor, clerul și credincioșii noștri, împreună cu întregul popor în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, ne exprimăm totala adevărată și susținem cu toată ființa politică internă și externă a României socialiste la a cărei cîrmă poporul român V-a ales în deplină unanimitate. Participăm statornic, cu toate forțele noastre, la realizarea nobilelor idealuri de propășire a patriei, de fericire și prosperitate a neamului românesc.

Totodată, împărtășim pe deplin convingerea Excelenței Voastre că fundamentala condiție pentru înfăptuirea programelor de dezvoltare a patriei o constituie apărarea și menținerea păcii, dezarmarea și reducerea tuturor armamentelor, a cheltuielilor militare, asigurarea pe această cale a viitorului omenirii.

De aceea, acordăm o înaltă prețuire acțiunilor consecvente și ferme pentru pace și dezarmare întreprinse de România, al căror strălucit inițiator sînteți Dumneavoastră, Domnule Președinte, și care se bucură de un larg ecou internațional.

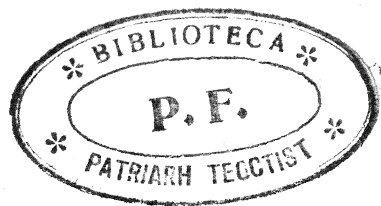
Privind cu admirație chipul nou și luminos al României și bucurîndu-ne de minunatele realizări ale harnicului nostru popor, dobîndite în anii cei mai rodnici în înfăptuirea istoriei patriei, pe care cu îndreptățită mîndrie îi numim «Epoca Nicolae Ceaușescu», ne angajăm să intensificăm întregul nostru aport la promovarea idealurilor de progres și pace ale țării noastre.

Însuflețiți de exemplul minunat al Excelenței Voastre, erou între eroii neamului, noi, reprezentanții cultelor din Republica Socialistă România, împreună cu clerul și credincioșii noștri, bucurîndu-ne de reală și deplină libertate religioasă, Vă asigurăm, mult stimate și iubite Domnule Președinte că, uniți în cuget și simțire cu întregul nostru popor, vom sprijini cu aceeași statornică dăruire și patriotism toate strădaniile care se depun spre înflorierea patriei noastre scumpe, pentru creșterea și afirmarea prestigiului ei internațional, pentru triumful păcii în lume.

4 noiembrie 1987

În numele Prezidiului Conferinței

TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU CTITORUL ROMÂNIEI MODERNE

La aniversarea zilei de naștere și a peste 55 de ani de activitate revoluționară

La aniversarea a șapte decenii de viață și a peste cincizeci și cinci de ani închinată slujirii idealurilor nobile ale poporului român, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române alături de toți cetățenii Patriei noastre omagiază pe Domnul Nicolae Ceaușescu, primul Președinte al României, personalitate de seamă a lumii contemporane, consacrată cu exemplară dăruire intereselor țării, înțelegerii și colaborării între oameni și popoare.

Suflet din sufletul neamului românesc, Președintele țării noastre dă strălucire geniului poporului nostru prin gândirea și clarviziunea cu care conduce statul nostru, prin munca de zi cu zi consacrată fără preget intereselor superioare ale țării.

Biserica noastră, prezentă întotdeauna în istoria și viața poporului român, sprijinind eforturile și lupta lui pentru libertate, independență și progres spiritual și material, în perspectivele largi deschise după instaurarea noului climat de libertate creat după revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, mai ales în perioada de când se află la cîrma țării Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, sub semnul angajării și mai intense în viața poporului, cinstește, alături de toți oamenii muncii, pe Conducătorul țării, care întruchipează ce are mai bun națiunea noastră.

Amploarea programelor de dezvoltare din această perioadă al cărei țel îl constituie făurirea unei Românie moderne și puternice, în care toți fiii țării, liberi și egali în drepturi, prin munca lor avîntată creează viitorul luminos al Patriei, poartă pecetea geniului ctitorului acestei epoci de mărețe înfăptuiri, care a intrat definitiv în conștiința națiunii noastre ca «Epoca Nicolae Ceaușescu».

Uniți în cuget și simțire cu întregul popor și privind chipul nou și luminos al României, admirăm transformarea României dintr-o țară slab dezvoltată, numită odinioară «eminamente agrară», într-o țară industrial-agrară dezvoltată, cu împliniri mărețe în toate domeniile de activitate, în care modernizarea orașelor, canalul Dunăre-Marea Neagră, metroul

din București și regularizarea Dimboviței constituie exemple grăitoare de minunate realizări ale harnicului nostru popor, dobândite în cei mai rodnici ani de înfăptuiri, sub conducerea Președintelui țării noastre.

Este deosebit de semnificativ că toate aceste mari realizări au fost obținute prin aplicarea consecventă a liniei politice adoptate de Congresul al IX-lea, la inițiativa conducătorului statului nostru, de a aloca pentru dezvoltare circa o treime din venitul național. Aceasta a făcut ca, față de anul 1945, producția industrială a țării să crească de peste 120 de ori, producția agricolă de peste 6 ori, iar venitul național de aproape 33 de ori.

În același timp au cunoscut o puternică dezvoltare cercetarea științifică, învățămîntul și cultura, care sînt factori fundamentali în întreaga dezvoltare socială a Patriei.

Învățămîntul, care asigură cadrele de viitor în toate domeniile, se bucură de o grijă deosebită în preocupările Domniei Sale, care recomandă împletirea strînsă între aspectul teoretic și cel practic. Numai în felul acesta se pot forma cadre de înaltă calificare în toate domeniile de activitate. Activitatea științifică, ancorată în realitate și răspunzînd nevoilor omului contemporan cu concluzii și învățăminte, menită să îmbogățească și munca viitoare, este o recomandare de mare valoare a Domniei Sale.

Viața a demonstrat că planurile de dezvoltare socială și economică pot fi împlinite numai în condiții de pace. Pacea este dreptul suprem al popoarelor și condiția în care acestea își pot duce existența în libertate și independență. Pentru a ajunge la acest ideal se cere o largă colaborare tehnico-științifică între toate popoarele lumii. O coexistență pașnică este realizabilă, în colaborare multilaterală, între toate statele, indiferent de orînduirea lor socială. Această colaborare trebuie să se desfășoare prin respectarea principiilor egalității în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, prin respectarea dreptului fiecărui popor de a-și hotări dezvoltarea economică și socială, a dreptului de a-și făuri o viață liberă și independentă.

Astăzi, cînd este posibilă o conflagrație mondială, cînd viața pe planeta noastră se află în pericol, se impune ca toate diferendele între state să fie soluționate pe calea tratativelor.

În realizarea unui climat de înțelegere și pace pe baza unui dialog constructiv, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu dă un exemplu personal. Numeroasele întrevederi cu conducători de state, extinderea fără precedent a legăturilor diplomatice și economice cu diferite țări, toate poartă pecetea inițiativei Președintelui țării noastre, care este apreciat ca personalitate proeminentă a lumii contemporane și pro-

motor neobosit al cauzei păcii, înțelegerii și colaborării între popoare. Conducătorul țării noastre, exprimând vocația de pace a poporului român, a adresat apeluri către toate popoarele lumii, pentru dezarmare și pace, pentru îndepărtarea norilor grei care amenință viața pe planeta noastră. Aceste apeluri reprezintă documente izvorite dintr-o apreciere lucidă și realistă a situației din lumea de azi, în care cursa înarmărilor face ca pe glob să se acumuleze forțe uriașe de distrugere. Ele sînt inițiative care stimulează în toți voința de pace și hotărîrea de a contribui prin toate mijloacele la păstrarea și apărarea ei. Ele sînt acte de înflăcărat patriotism, pentru ca popoarele să trăiască în liniște și pace, independență, suveranitate și libertate, fapt pentru care Președintele țării noastre și-a asigurat un loc eminent în conștiința umanității.

În această atmosferă sărbătorească relevăm în mod cu totul deosebit climatul de libertate religioasă asigurat de statul român, personal de Conducătorul țării noastre, Bisericii Ortodoxe Române și tuturor cultelor religioase din țara noastră. Faptul că ecumenismul local actual este bazat pe respectul reciproc și cooperarea dintre culte reprezintă o ilustrare a deplinei egalități a acestora în raporturile lor cu statul, fără nici o diferențiere pe criteriul apartenenței confesionale sau naționale a credincioșilor. Aceasta le asigură exercitarea, în deplină libertate, a credinței lor, fapt pentru care toate cultele religioase din țara noastră își exprimă recunoștința față de statul nostru și, personal, față de Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, arhitectul tuturor inițiativelor menite să asigure egalitatea, libertatea și demnitatea umană.

Aducem la acest popas aniversar din viața Președintelui țării un prinos de profundă recunoștință pentru exemplara dăruire cu care Domnia Sa promovează și asigură înaintarea continuă a Patriei noastre pe calea progresului și bunăstării întregului popor, pentru perseverența cu care acționează în vederea statornicirii păcii și prieteniei între popoare.

Alăturîndu-se întregului popor, cu prilejul acestui măreț popas aniversar, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, aduc ctitorului României moderne, Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, urările lor de sănătate, viață îndelungată și sporite puteri de muncă pentru a călăuzi și mai departe destinele Patriei noastre dragi pe drumul luminos al propășirii continue și al afirmării prestigiului ei în lume.

† VASILE TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop-vicar patriarhal

ARTICOLE ȘI STUDII

KIRBET QUMRAN ȘI CELE 11 GROTE CU MANUSCRISE ESENIENE

† LUCIAN TOMITANUL

Episcop-vicar

După ce a trecut de piatra care marchează nivelul mării, drumul care coboară de la Ierusalim la Ierihon șerpuiește încă de-a lungul citorva kilometri, înainte de a oferi privirii un peisaj încântător pe care îl mărginesc la orizont, aspru dar calm, munții Moabului. Priveliștea este o adevărată cufundare în vatra celei mai adânci depresiuni a pământului, un deșert de un alb impunător, îmbibat ici și colo cu alte culori, pe care îi ondulează în depărtare dunele Iordanului și pe care îl limitează, la dreapta, scinteietoarea oglindă a Mării Moarte. Ajungînd în partea de jos a depresiunii, crezi că regăsești țărmlul, cînd, deodată, drumul co-tește la dreapta, în direcția unei terase care se profilează pe fondul unui lanț de faleză stîncose. O scurtă escaladare și iată-ne în prezența ruinelor mînăstirii eseniene de la Qumran. Marea Moartă este în fața vizitatorului, nemișcată și sumbră. La dreapta, o pată verde înveseleşte monotonia acestui țărml incolor: oaza de la Aim Feshkha.

«Telegraful român» și revistele centrale bisericești au avut deseori prilejul să prezinte cititorilor ceea ce s-a convenit să se numească «descoperirile de la Marea Moartă». Însă, împlinirea a 40 de ani de la prima descoperire ne oferă prilejul unei necesare și utile rememorări. O reluare, oricît de sumară, a problemelor pe care le-a ridicat și le ridică încă abordarea acestor epocale descoperiri este imposibilă, dacă ținem cont de spațiul restrîns al unui articol. Ne vom mulțumi să prezentăm pe cîteva pagini situația geografică-geologică a locului acestor descoperiri și etapele identificării celor 11 grote de la Qumran, în care au fost găsite manuscrisele.

Regiunea Qumranului se întinde între țărmlul Mării Moarte (—395 m astăzi) și muchia faleză abrupte care limitează perspectiva (aproximativ —100 m). Se pot distinge aici trei etaje, despărțite de pante mai mult sau mai puțin povîrnite și decupate. Să pornim de la nivelul cel mai de jos, pe unde trecea drumul antic, și unde se află și azi cel modern de la Sodoma la Ierihon.

Plaja de marnă, cu o mare concentrare de sare (marna peninsulei Lisan), se prelungește în pantă foarte lină sub nivelul mării. Ea se lărgește spre nord, unde se continuă lin, prin cîmpia Ierihonului, Ghor-ul.

Spre sud, ea se îngustează, spre a se sfîrși la Ras Feshkha, la 5 km de Qumran. În dreptul lui Kirbet-Qumran (sau ruinele de la Qumran), lățimea ei este de aproape 2 km. Ea urcă lîn pînă la pantele primei terase.

Terasa marnoasă, cu aproximativ 50 m deasupra nivelului actual, este rămășița unui străvechi nivel al Mării Moarte. Este înclinată, dar în mod foarte uniform, astfel încît te poți așeza și poți circula aici fără dificultate. Pe această terasă se află ruinele de la Qumran și, de cîtiva ani, micul Kibhutz, care ocrotește peisajul și cultivă o plantație de palmieri în jurul izvoarelor Ain Feshkha și Ain Ghazal, pe aproximativ 100 de hectare.

Între această terasă și plaja pe care o domină, pantele sînt abrupte, dar adînc brăzdate de rigole care coboară dinspre masiv, săpate în decursul secolelor în marna moale. Chiar de la primele săpături arheologice a fost destul de ușor să se traseze o cale stabilă și să se realizeze drumul actual. Puțin spre sud de ruine, terasa este tăiată de Wadi Qumran, o ripă a unui torent sezonier, care iese dintr-o crăpătură a masivului. Cascada pe care o formează uneori apa acestui «wadi», deosebit de puternică, a măturat totul în calea ei și a îndepărtat roca dură pînă la nivelul de bază. Văzînd-o curgînd, în timpul săpăturilor din 1955, ea a fost pentru arheologi un spectacol tulburător.

Terasa calcaroasă se ridică deasupra celei precedente cu ceva mai mult de 150 m. Este mărginită de un banc de rocă cenomaniană foarte dură, crestată în mari blocuri masive, cu pereți aproape verticali. Între ele, pante de grohotiș foarte abrupte lasă să se scurgă apele ploilor, rare, dar uneori violente.

Destul de numeroasele grotte de aici, săpate în pereții stîncilor, dovedesc un fost climat ploios, contemporan cu glaciațiile din Europa și, deci, cu mult anterior vremurilor biblice. Cum însă eroziunea se manifestă încă, peisajul are un aspect cu totul aparte.

Avantajele naturale ale Qumranului. Regiunea nu este, desigur, o grădină a Edenului. Ea însă oferă cîteva avantaje celui ce dorește să se stabilească în deșert, și anume :

— Un climat ceva mai blînd și, mai ales, un aer mai plăcut de respirat decît cel de pe țărmul Mării Moarte ; cei 50 m diferență de nivel contează mai mult decît ne-am putea imagina, pentru aceasta ;

— Locul este aprovizionat cu apă dulce, este adevărat, puțină, dar intermitentă, încît există posibilitatea creării de rezerve ;

— Prezintă condițiile pentru o bună apărare, datorită ripelor destul de abrupte care izolează aproape complet promontoriul pe care este așezată. În sfîrșit, la o oră de mers de la Qumran spre Sodoma, prezența unor izvoare, sălcii dar abundente, permite irigarea unei plantații de palmieri.

Iată motivele care au determinat așezarea în acest loc a esenienilor, comunitate din sînul căreia provin manuscrisele. Totul a început în 1947, cînd, pe piața de antichități a Ierusalimului, au apărut șapte mari suluri de piele fină, acoperite cu scriere ebraică veche. Ulterior, s-au adus pe piață și cele două ulcioare de pămînt ars, în care se spunea că

ARTICOLE ȘI STUDII

KIRBET QUMRAN ȘI CELE 11 GROTE CU MANUSCRISE ESENIENE

† LUCIAN TOMITANUL
Episcop-vicar

După ce a trecut de piatra care marchează nivelul mării, drumul care coboară de la Ierusalim la Ierihon șerpuiește încă de-a lungul câtorva kilometri, înainte de a oferi privirii un peisaj încântător pe care îl mărginesc la orizont, aspru dar calm, munții Moabului. Priveliștea este o adevărată cufundare în vatra celei mai adânci depresiuni a pământului, un deșert de un alb impunător, îmbibat ici și colo cu alte culori, pe care îi ondulează în depărtare dunele Iordanului și pe care îl limitează, la dreapta, scinteietoarea oglindă a Mării Moarte. Ajungînd în partea de jos a depresiunii, crezi că regăsești țărmlul, cînd, deodată, drumul coțeste la dreapta, în direcția unei terase care se profilează pe fondul unui lanț de faleze stîlcoase. O scurtă escaladare și iată-ne în prezența ruinelor mînăstirii eseniene de la Qumran. Marea Moartă este în fața vizitatorului, nemișcată și sumbră. La dreapta, o pată verde înveseleşte monotonia acestui țărml incolor : oaza de la Aim Feshkha.

«Telegraful român» și revistele centrale bisericești au avut deseori prilejul să prezinte cititorilor ceea ce s-a convenit să se numească «descoperirile de la Marea Moartă». Însă, împlinirea a 40 de ani de la prima descoperire ne oferă prilejul unei necesare și utile rememorări. O reluare, oricît de sumară, a problemelor pe care le-a ridicat și le ridică încă abordarea acestor epocale descoperiri este imposibilă, dacă ținem cont de spațiul restrîns al unui articol. Ne vom mulțumi să prezentăm pe cîteva pagini situația geografică-geologică a locului acestor descoperiri și etapele identificării celor 11 grote de la Qumran, în care au fost găsite manuscrisele.

Regiunea Qumranului se întinde între țărmlul Mării Moarte (—395 m astăzi) și muchia falezei abrupte care limitează perspectiva (aproximativ —100 m). Se pot distinge aici trei etaje, despărțite de pante mai mult sau mai puțin povîrnite și decupate. Să pornim de la nivelul cel mai de jos, pe unde trecea drumul antic, și unde se află și azi cel modern de la Sodoma la Ierihon.

Plaja de marnă, cu o mare concentrare de sare (marna peninsulei Lisan), se prelungește în pantă foarte lină sub nivelul mării. Ea se lărgește spre nord, unde se continuă lin, prin cîmpia Ierihonului, Ghor-ul.

Spre sud, ea se îngustează, spre a se sfîrși la Ras Feshkha, la 5 km de Qumran. În dreptul lui Kirbet-Qumran (sau ruinele de la Qumran), lățimea ei este de aproape 2 km. Ea urcă lin pînă la pantele primei terase.

Terasa marnoasă, cu aproximativ 50 m deasupra nivelului actual, este rămășița unui străvechi nivel al Mării Moarte. Este înclinată, dar în mod foarte uniform, astfel încît te poți așeza și poți circula aici fără dificultate. Pe această terasă se află ruinele de la Qumran și, de cîtiva ani, micul Kibhutz, care ocrotește peisajul și cultivă o plantație de palmieri în jurul izvoarelor Ain Feshkha și Ain Ghazal, pe aproximativ 100 de hectare.

Între această terasă și plaja pe care o domină, pantele sînt abrupte, dar adînc brăzdate de rigole care coboară dinspre masiv, săpate în decursul secolelor în marna moale. Chiar de la primele săpături arheologice a fost destul de ușor să se traseze o cale stabilă și să se realizeze drumul actual. Puțin spre sud de ruine, terasa este tăiată de Wadi Qumran, o rîpă a unui torent sezonier, care iese dintr-o crăpătură a masivului. Cascada pe care o formează uneori apa acestui «wadi», deosebit de puternică, a măturat totul în calea ei și a îndepărtat roca dură pînă la nivelul de bază. Văzînd-o curgînd, în timpul săpăturilor din 1955, ea a fost pentru arheologi un spectacol tulburător.

Terasa calcaroasă se ridică deasupra celei precedente cu ceva mai mult de 150 m. Este mărginită de un banc de rocă cenomaniană foarte dură, crestată în mari blocuri masive, cu pereți aproape verticali. Între ele, pante de grohotiș foarte abrupte lasă să se scurgă apele ploilor, rare, dar uneori violente.

Destul de numeroasele grote de aici, săpate în pereții stîncilor, dovedesc un fost climat ploios, contemporan cu glaciațiile din Europa și, deci, cu mult anterior vremurilor biblice. Cum însă eroziunea se manifestă încă, peisajul are un aspect cu totul aparte.

Avantajele naturale ale Qumranului. Regiunea nu este, desigur, o grădină a Edenului. Ea însă oferă cîteva avantaje celui ce dorește să se stabilească în deșert, și anume :

— Un climat ceva mai blînd și, mai ales, un aer mai plăcut de respirat decît cel de pe țărmul Mării Moarte ; cei 50 m diferență de nivel contează mai mult decît ne-am putea imagina, pentru aceasta ;

— Locul este aprovizionat cu apă dulce, este adevărat, puțină, dar intermitentă, încît există posibilitatea creării de rezerve ;

— Prezintă condițiile pentru o bună apărare, datorită rîpelor destul de abrupte care izolează aproape complet promontoriul pe care este așezată. În sfîrșit, la o oră de mers de la Qumran spre Sodoma, prezența unor izvoare, sălcii dar abundente, permite irigarea unei plantații de palmieri.

Iată motivele care au determinat așezarea în acest loc a esenienilor, comunitate din sînul căreia provin manuscrisele. Totul a început în 1947, cînd, pe piața de antichități a Ierusalimului, au apărut șapte mari suluri de piele fină, acoperite cu scriere ebraică veche. Ulterior, s-au adus pe piață și cele două ulcioare de pămînt ars, în care se spunea că

s-ar fi aflat aceste manuscrise. Niște beduini din deșertul Iudeii, din tribul Ta'amireh, le-au prezentat unui anticar din Betleem, orașul în care își făceau de obicei cumpărăturile.

Grotele în care s-au găsit manuscrisele. Patru suluri au fost cumpărate de episcopul de rit sirian Mar Athanasie José Samuel, care le-a lăsat să fie examinate și fotografiate de către cercetătorii J. C. Trever și W. H. Brownlee, de la American School of Oriental Research. Celelalte trei suluri au fost cumpărate de Dr. Sukenik, specialist de la Universitatea ebraică, care a recunoscut îndată autenticitatea lor.

Începînd cu 1948, apar primele dări de seamă, cărora le urmează într-un ritm accelerat, comentarii, critici și ipoteze. Ar fi fost indispensabilă examinarea arheologică a locului pentru studierea multor materiale și culegeri de date literare și paleografice. Dar evenimentele care au urmat în regiune, legate de sfîrșitul Mandatului britanic, din 14 mai 1948, au făcut ca Serviciul Antichităților să nu mai fie în stare să-și exercite rolul moral de supraveghere și cercetare a regiunii.

În ianuarie 1949, a fost semnat armistițiul între evrei și arabi. Chiar la sfîrșitul acelei luni au fost trimiși oameni de pază în acest pustiu și, numai după cîteva zile, a fost descoperită grota manuscriselor, știută din 1947 numai de beduini. Directorul Serviciului de Antichități a venit să verifice descoperirea: peștera fusese scormonită recent, dar numeroase rămășițe de olărie și țesături prezentau un autentic aspect antic. Prima dare de seamă a descoperirilor din cea dintîi grotă, făcută de Școala Biblică și Arheologică Franceză din Ierusalim și de Muzeul Arheologic al Palestinei (sau Muzeul Rockefeller), în perioada 15 februarie — 5 martie 1949, a apărut în «Revue Biblique» din același an. Rezultatele cercetărilor au fost edificatoare: o grămadă de cioburi de olărie elenistică a permis reconstituirea unui ulcior, asemănător cu celelalte două, care ajunseseră mai demult în comerț. O mulțime de fragmente de ceramică a arătat că grota conținuse odinioară vreo cincizeci de vase asemănătoare. Preocuparea celor din vechime de a conserva scrierile în acest mod este atestată în literatura egipteană, începînd cu a XX-a dinastie (sec. al XII-lea î.Hr.), dar și în Sfînta Scriptură (Ier. 32, 14) și în unele texte mai tîrzii. Asocierea sulurilor scrise cu ulcioarele în care se conservau a surprins pe moment pe unii erudiți, pînă ce s-a stabilit că acest mod de păstrare avea o tradiție bine stabilită.

În sfîrșit, în grotă s-au mai găsit aproape 600 de fragmente de manuscrise, al căror material (o piele fină) și mai ales scrierea lor (o ebraică bine conturată, cu scriere pătrată) au lăsat posibilitatea formulării ideii că făceau parte din grupul sulurilor mari.

Istoria descoperirilor

Discuțînd cu membrii tribului Ta'amireh, pe atunci seminomazi, din pustiuul Iudeii, și cu muncitori arabi, L. Harding, directorul Serviciului de Antichități și Roland de Vaux, directorul Școlii Biblice Franceze, au putut stabili următoarea istorie a descoperirilor de la Qumran:

Ciobanul Mohamed el-Dib (lupul), însoțit de vărul său Ahmed Mohamed, a descoperit, în februarie 1947, pe cînd căuta o capră răătăcită, o spărtură în stîncă. A doua zi, au intrat în ea și văzînd ulcioarele de pămînt ars, le-au sfărîmat. Unul din ele conținea suluri scrise, care deîndată au fost duse la un anticar din Betleem. Era vorba, probabil, de marele sul al cărții lui Isaia, de comentariul la cartea «Habacuc» și de «Manualul de disciplină» (numit atunci «Regula Comunității» — titlu ce se găsește în text).

Ta'amireh-ii, văzînd interesul acordat descoperirii lor și avînd în vedere efortul ce se făcea pentru a le completa, au înțeles că aflarea de noi manuscrise le putea aduce cîștiguri. În decembrie 1951, un nou lot de «Manuscrise de la Marea Moartă» — cum li se spunea pe atunci — a stîrnit curiozitatea oamenilor de știință. Ele proveneau dintr-o altă parte a deșertului. Acest lucru se datorește faptului că, specificul climatic al zonei nefiind propice pretutindeni conservării textelor, esenienii le-au depozitat în locuri diferite, pentru a nu fi pierdute în întregime, după cum ar fi putut crede ei.

Agitația a sporit cînd au apărut noi fragmente, în februarie 1952, mai ales că proveneau din împrejurimile grotei 1. Școala Biblică, Școala Americană și Muzeul Rockefeller și-au unit forțele materiale pentru a explora în amănunțime faleza terasei calcaroase, începînd de la Ras Feshkha, pe o distanță de 8 km spre nord, înglobînd în lărgime sectorul primei grote. În această expediție, cu investigații în 25 de adîncituri sau crevase, s-a găsit numai olărie. Însă, tot acum s-au descoperit alte două grote : grotele 2 și 3, care s-au dovedit foarte bogate în fragmente de manuscrise. În cea de-a treia s-au aflat două enigmatice foi de cupru rulate și foarte greu de desfăcut din cauza oxidării lor, care le corodase pînă în interior. A trebuit mult timp pînă s-au putut citi aceste rulouri de cupru : ele conțineau o listă de tezaure, a cărei semnificație rămîne controversată.

S-au depus multe strădanii pentru a descoperi adevăratul tezaur, despre care se credea că este foarte aproape. Un fost vînător și-a amintit că văzuse mai demult o anumită adîncitură, unde a bănuit că poate afla ceva. În septembrie 1952, doi tineri aventurieri au mers acolo să vadă ce era și, coborînd cu frînghii, au scos la lumină un nou lot de fragmente scrise. Se știa prea bine acum că și cea mai mică rămășiță de manuscris își avea importanța ei și că un adevărat curs al valorilor fusese fixat de aici înainte între trib și arheologi. Grota astfel descoperită urma să poarte numărul 4. Imediat, de la 22 la 30 septembrie, o nouă expediție a fost organizată pentru a o degaja complet. Au ieșit la iveală mai multe manuscrise.

Această grotă este în realitate o pivniță săpată de mina omului în terasa marnoasă, foarte aproape de ruina de la Qumran. Savanții au trecut pe alături fără să-i vadă deschizătura. Spre consolarea lor, ei au găsit alături de grota 4, o alta, mult mai bine ascunsă, adică grota nr. 5.

Cu același prilej, s-a descoperit în faleză o altă adîncitură, neobservată pînă atunci, adică grotă nr. 6. Interesul s-a concentrat atunci asupra ruinei de la Qumran, a cărei situare centrală atrăgea atenția. În 1955 s-au căutat locuri analoge celui al grotelor 4 și 5. Astfel, au fost descoperite grottele 7, 8, 9, 10, surpate aproape cu totul și, deci, foarte sărace, dar conținînd totuși cîteva vestigii, printre care, excepționale rămășițe scrise în limba greacă.

Profesorul Roland de Vaux a apreciat atunci că cheltuielile unei expediții nu erau mai mari decît prețul de cumpărare a manuscriselor. Prin organizarea unei expediții științifice, care a avut loc, nici tribul nu era lezat: ceea ce nu primea pentru materialele descoperite, era compensat de ceea ce primea ca salariu din partea expediției. Dibaci și cu spirit de observație, prin însăși natura lor, beduinii n-au pierdut din materialul existent. La aceasta se adaugă, pentru specialitate, avantajul de a cerceta științific toate manuscrisele, lucru care era mai presus de orice.

Și, totuși, beduinii sînt cei care au avut ultimul cuvînt. În 1956, ei au descoperit în terasa calcaroasă grotă nr. 11, care a fost tot atît de bogată ca și grotă nr. 1. Ea a fost exploatată complet în februarie-martie, ale aceluiași an.

În rezumat: grottele 1, 2, 3, 6, 11 sînt deschideri naturale ale primei faleze calcaroase. Grotă 11, asemănătoare cu prima, este o ascunzătoare, unde niște oameni au adăpostit manuscrise într-un moment de restriște. Aici nu s-a găsit nici o urmă de locuință, deși nu încapе îndoială că a putut să fie locuită. Celelalte grote și vreo douăzeci crevase, în care s-a găsit olărie, par să fi fost adăposturi precare, unde niște oameni au putut trăi ca eremiții, lipsiți de orice confort.

Grottele 4, 5, 7, 8, 9, 10 sînt, dimpotrivă, anexe ale așezămîntului comunitar situat la Kirbet-Qumran. Ele sînt pivnițe răcoroase, vara, și călduroase iarna, în consecință, relativ confortabile.

Una dintre ele, nr. 4, a conținut cu siguranță o mare bibliotecă, după cum arată abundența și varietatea fragmentelor care au provenit de acolo.

Din februarie 1947, data cînd s-au descoperit primele manuscrise și de cînd, apoi, cu anul 1948 au apărut primele publicații despre «afacerea qumraniană», în decursul celor 4 decenii, a fost antrenată o mulțime de cercetători și arheologi din Țara Sfîntă și din lumea întregă, la un adevărat asalt de a da la lumină noi manuscrise și alte așezări umane din preajma Mării Moarte.

Manuscrisele, fragmentele scrise, olăria și alte obiecte găsite aici dezvăluie, o dată în plus, că la Kirbet-Qumran a existat o așezare umană religioasă, al cărei caracter a devenit bine cunoscut.

Gîndirea și principiile religioase ale esenienilor, «oameni ai pustiu-lui», au fost descrise de Iosif Flaviu, contemporan cu ei, de Filon și de Pliniu cel Bătrîn. Acesta din urmă spune că esenienii erau oameni sin-

guratici, fără familie, fără bani, care, departe de lume fiind, «trăiau în lovărășia palmierilor» (*Ist. naturală*, I, V, cap. XVII). Nici unul din ei nu vorbește despre originea, evoluția și dispariția esenienilor. Arheologia modernă socotește, totuși, că sfârșitul lor s-a întâmplat în anul 68 d.Hr., la 150 de ani de la fixarea lor în această pustie, când armatele romane conduse de Vespasian au nimicit, după Ierihon, și centrul comunității eseniene. Membrii comunității, care n-au putut să fugă, au fost, după toate probabilitățile, uciși sau vânduți ca sclavi. Prevăzînd cucerirea romană, aceștia și-au pus în siguranță prețioasa bibliotecă în grotile din apropierea lor, pe care nădăjduiau s-o regăsească după trecerea primejdiei, unde însă nu s-au mai întors, se pare, niciodată să-și ia manuscrisele.

Conținutul bibliotecii eseniene

Descoperirile făcute pe lungimea coastei occidentale a Mării Moarte și, în particular, cele 11 grotte de la Qumran, au livrat însemnate cantități de documente eseniene, estimate la mai mult de 15 000 de manuscrise și fragmente. S-au găsit bucăți din toate cărțile Vechiului Testament și fragmente din lucrările compuse de comunitatea de la Qumran.

Manuscrise biblice. Printre manuscrisele biblice, cel mai cunoscut este «Marele manuscris» (1 Q.Is), aflat în grotta nr. 1. Este vorba de un manuscris după cartea profetului Isaia. Este un rulo de 7,34 m lungime care conține 54 de coloane bine conservate. Se crede că a fost realizat între anii 125—100 î.Hr. Fără a intra în detalii de ortografie, reținem că textul este foarte apropiat de cel al Bibliei oficiale, numit textul masoretic, în concordanță cu cel al Septuagintei și cu vechea traducere siriacă «Peșito». Aceasta, de altfel, dă valoare deosebită textului.

Manuscrisul Psalmilor (10 Q. Ps.) cuprinde psalmi canonici și unele poeme de compoziție mai recentă. Textul lui este apropiat de textul masoretic.

Manuscrisul Ecclesiastic (sau Bem Șira) era deja cunoscut în mai multe versiuni: ebraică, greacă și latină. Cel de la Qumran a fost realizat, probabil, la începutul secolului I î.Hr.

Targumul Iov (11 Q Tg Job) este o copie după o traducere aramaică, la începutul erei creștine. Traducerea literală a targumului a fost mult folosită la editarea critică a textului biblic.

Pe lângă acestea, s-au mai descoperit multe alte fragmente de manuscrise, care sînt foarte importante, pentru următoarele motive:

- sînt conforme cu textul masoretic, necunoscut pînă acum;
- sînt în concordanță cu vechile versiuni biblice, garantîndu-se astfel fidelitatea textului oficial;
- ele sînt și punctul de reper în procesul de reconstituire a arhetipului.

Se poate spune că s-au găsit fragmente din majoritatea cărților Vechiului Testament. Nu s-au găsit, însă manuscrise de la două cărți: cartea întâi a Macabeilor și cartea Estir. Acest fapt este explicabil: trăitorii de la Qumran respingeau cartea I Macabei, pentru că erau în conflict permanent cu dinastia hasmoneilor. Respingeau, de asemenea, cartea Estir pentru că istorisește căsătoria unei evreice cu un bărbat păgîn.

Manuscrise nebiblice. Comunitatea eseniană de la Qumran a folosit și diferite comentarii făcute la cărțile Vechiului Testament, avînd conținut cu reglementări juridice, meditații poetice și compoziții liturgice.

Comentariile, denumite deseori «peșeri» (pl. peșeri) scoteau în evidență prezicerile din cărțile profeților și a psalmilor, punîndu-le (aceste preziceri) în situația prezentă, împlinite în istoria și viața comunității qumraniene și a oamenilor de aici. Între lucrările «peșeri» cităm: peșeri Habacuc (1 Q p Hab), peșeri Naum (4 Q p Nah) și Psalmul 37 (4 Q Ps.).

Compoziții apocrife. Printre acestea se numără cartea ebraică a Jubileelor și cartea Enoh, aflate fragmentar. Pînă la Qumran ele se cunoșteau numai din unele traduceri făcute în diferite epoci.

Comunitatea de la Qumran, prin conducătorii ei, a elaborat reguli în limba ebraică (serek), valabile pentru viața de toate zilele, avînd drept scop dobîndirea vieții viitoare și anume: «Regula comunității» (1 Q s); «Documentul de la Damasc» (CD), cunoscut încă din Evul Mediu; «Cartea Războiului» (1 Q M) și a «Congregației» (1 Q Sa); «Manualul de disciplină» și altele. Ele conțin ample expuneri teologice, care oferă detalii prețioase asupra gîndirii religioase a autorilor lor și asupra modului de viață al celor ce le foloseau.

Imnele (Hadayot 1 Q H) cuprind culegeri de meditații poetice, scrise, probabil, de «Învățătorul dreptății». Din conținut se vede că autorul lor avea o experiență profund religioasă. El face dese referiri la cărțile profetice și la psalmi.

Compoziții liturgice. Cu conținut liturgic sînt lucrările: «Fericirile» (1 Q sb), în care se descrie «Ierusalimul cel Nou», și «Regula Cîntărilor», folosite la serviciile de sîmbăta, în care Dumnezeu era lăudat pe pămînt, asemenea cum în ceruri se laudă de către îngeri.

*

La toate aceste manuscrise și fragmente biblice descoperite la Qumran se adaugă altele care n-au fost încă descifrate sau publicate și care vor completa în viitor cunoștințele oamenilor de știință despre valoarea bibliotecii biblice de la Marea Moartă.

Se știe apoi că textele descoperite și publicate în decursul celor patru decenii au o importanță deosebită atît pentru textul biblic, cît și pentru teologi, filologi și istorici. Ele sînt documente prin care se cunosc mai bine viața și gîndirea religios-morală din Palestina, în vremea Mîntuitorului Hristos.

ÎNȚIISTĂȚĂTORUL ÎN BISERICA ORTODOXĂ

Pr. prof. dr. NICOLAE DURĂ

Tema a IV-a a Sinodului panortodox de la Rhodos (24 sept. — 2 oct. 1961), intitulată «Raporturile Bisericilor ortodoxe între ele» a privit și raporturile Bisericilor ortodoxe autocefale locale între ele și față de Patriarhia Ecumenică, după canoane și istorie»¹.

Articolul 2 din Statutul Bisericii Ortodoxe Române statuează poziția interortodoxă a Bisericii noastre și definește situația juridică în raport cu celelalte Biserici Ortodoxe², precizînd că ea este «autocefală și unitară în organizarea sa. Ea păstrează unitatea dogmatică, canonică și a cultului cu Biserica Ecumenică a Răsăritului». Această stare de autocefalie se aduce la expresie și se traduce practic în viața bisericească printr-o organizare ierarhic-sinodală independentă, fără a vătămă însă principiul unității de conducere al Ortodoxiei, care dă temeiul canonic pentru reglementarea raporturilor dintre Bisericile Ortodoxe.

De-a lungul secolelor, «vechea autocefalie a Bisericii dace»³ — avocată de patriarhul Sofronie al III-lea al Constantinopolului în scrisoarea din 10 iulie 1865, adresată domnitorului Unirii Țărilor Române, Alexandru Ioan Cuza (1859—1866) — a fost afirmată și de statutul canonic al Întîistătătorului ei.

După cum se știe, în prezent, fiecare Biserică ortodoxă autocefală își are propriul ei Statut de organizare și funcționare, în care sînt afirmate principiile canonice fundamentale «potrivit cerințelor concrete ale vieții Bisericii în diferite părți ale lumii»⁴. Aceste statute servesc ca etalon de măsurare a canonicității fiecărei Biserici Ortodoxe locale autocefale.

Pentru a defini și contura mai bine atît poziția interortodoxă a Bisericii Ortodoxe Române, cît și statutul canonic al întîistătătorului ei, în conformitate cu legislația ei actuală, în partea primă a lucrării vom înfățișa — succint — poziția canonică a întîistătătorului unei unități bisericești ortodoxe locale, autocefale — indiferent de forma ei organizatorică (mitropolie, exarhat sau patriarhat) — în lumina realității istorice și a doctrinei canonice ortodoxe.

1. Întîistătătorul și jurisdicția sa în Biserica locală

Titlul de «protos» — *primae sedis episcopus* sau *primus totius ecclesiae* —, pentru întîistătătorul sau protoierarhul unei unități bisericești

1. Pr. prof. dr. L. Stan, *Soborul Panortodox de la Rhodos (24 sept. — 2 oct. 1961)*, în «Mitropolia Olteniei», XIII (1961), nr. 10—12, p. 725.

2. Idem, *Statutul Bisericii Ortodoxe Române*, în «Studii teologice», seria a II-a, nr. 7—8/1949, p. 642.

3. P. Balamaci, *Correspondența între Patriarhia de Constantinopol și Mitropolitul Ungrovlahiei D. D. Nifon, între domnitorul Alexandru Ioan Cuza și între toate Bisericile ortodoxe cu privire la legile aprobate de către Guvernul român pentru Sinodul din anul 1864*, trad. din l. greacă, București, 1913, p. 70—71.

4. John Meyendorff, *Contemporary Problems of Orthodox Canon Law*, în «The Greek Orthodox Theological Review», vol. XVII (1972), nr. 1, p. 43.

cești autocefale, este folosit, în mod expres, de canonul 34 apostolic⁵, care constituie și temeiul canonic al autocefaliei unităților bisericești organizate într-un centru etnic și geografic bine precizat.

În concepția ortodoxă, universalitatea și etnicitatea Bisericii își au temei în actul Cincizecimii⁶. Limbile neamurilor au fost folosite de Biserică nu numai pentru răspîndirea creștinismului, ci și ca limbi de exprimare și de laudă a Cuvîntului lui Dumnezeu. Traducerea Bibliei în limbile neamurilor, dezvoltarea unei literaturi creștine în ele și folosirea lor în cult au dat naștere la Biserici de limbă greacă, siriană, armeană, coptă, latină etc. Dumnezeu a îngăduit deci «...ca toate neamurile să meargă pe căile lor» (Fapte XIV, 15—16), adică să-și păstreze identitatea etnică în aria identității creștine. Respectarea principiului etnic — ca temei în organizarea comunităților creștine — corespunde și impune *ipso facto* «respectarea atributului catolicității Bisericii, pe bază păstrării și a altor identități simultane cu cea creștină, fără să se amestece și fără să se respingă»⁷.

În temeiul dispoziției canonului 34 apostolic, episcopii Bisericilor locale trebuiau să recunoască și să considere drept căpetenie a lor pe întiiul episcop al cărui Scaun se găsea în capitala respectivei unități teritoriale bisericești. Același canon a precizat și faptul că orice chestiune de natură bisericească, care depășește sfera de competență a episcopului eparhiot, să se soluționeze cu știrea și consimțămîntul sinodului episcopilor, prezidat de întiiistătătorul Bisericii respective. Prin urmare, jurisdicția întiiistătătorului unei Biserici locale este limitată de principiul sinodal și de acela al autonomiei eparhiale⁸.

Raporturile Bisericilor ortodoxe autocefale locale între ele, și față de Patriarhia Ecumenică, au avut la bază observarea și respectarea regimului sinodalității, propriu Bisericii primare. Independența episcopilor, ca urmare a egalității lor în putere, nu a prejudiciat însă unitatea Bisericii⁹, fiindcă fiecare episcop a avut și are conștiința că numai în chip *sinodaliter* se poate aplica principiul unității de conducere în Biserica Ortodoxă. Autocefalia unei Biserici ortodoxe locale — constituită într-un cadru etnic și geografic bine precizat — nu a vătămat și nu vătămă deci ecumenicitatea Bisericii lui Hristos, ci, dimpotrivă, a afirmat și afirmă unitatea în diversitate.

Principiul potrivit căruia determinarea granițelor eclesiastice trebuie să țină seama de cadrul lor etnic și geografic, este de origine apos-

5. Vezi G. A. Ralli — M. Potli, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, vol. II, Atena, 1852, p. 45; Cf. *Can. 9 Antiohia*.

6. Vezi Pr. prof. dr. Stăniloae, *Universalitatea și etnicitatea Bisericii în concepția ortodoxă*, în «Ortodoxia», XXIV (1977), nr. 2, p. 143—152.

7. Dr. Antonie Ploieșteanul, *Episcop-vicar patriarhal, Zece teze despre catolicitate și etnicitate*, în «Studii teologice», XXXI (1979), nr. 1—4, p. 304.

8. Vezi D. Găină, *Temeiuri canonice ale conștiinței ortodoxe*, în «Ortodoxia», XIV (1962), nr. 3, p. 401, 409.

9. Vezi prof. dr. Iorgu D. Ivan, *Raporturile Bisericilor ortodoxe autocefale locale între ele și față de Patriarhia Ecumenică, după canoane și istorie*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIX (1973), nr. 7—8, p. 468.

toică¹⁰. Etnicitatea și autocefalia au fost, într-adevăr, două realități ale Bisericii Apostolice.

Protoierarhului, despre care făcea mențiune expresă canonul 34 apostolic, i se recunoștea nu numai o înțietate de onoare în rîndul celorlalți episcopi din aceeași Biserică locală, constituită într-un cadru etnic și geografic, bine stabilit, ci și o anumită autoritate¹¹, care se exercita — cu consimțămîntul unanim-colegial al episcopilor din eparhia mitropolitană (Can. 9 Antiohia) — prin actul convocării și prezidării Sinoadelor mitropolitane, prin dreptul de a confirma alegerea sufraganiilor și de a-i hirotoni, prin pomenirea numelui său în dipticele fiecărei eparhii etc.¹². Această autoritate se exercita însă numai «în comuniune», în «soborul episcopal»¹³, după modelul autorității stabilit de Mîntuitorul Hristos și Sfinții Săi Apostoli. Dînd expresie acestei realități, statornicită prin obicei, canoanele 4 și 6 ale Sinodului I ecumenic acordau titularilor unor Scaune episcopale o jurisdicție superioară aceleia a episcopilor obișnuți¹⁴.

După părerea unor canoniști ortodocși, canonul 34 apostolic se referă la «relațiile canonice și sinodale existente între episcopii eparhiei mitropolitane și înțietătorul mitropoliei» care se va bucura de statutul «unei eparhii mitropolitane autocefale»¹⁵. Într-adevăr, pe lîngă principiul etnic — care îndreptățește și justifică organizarea Bisericilor locale, pe națiuni — canonul 34 apostolic învederează atît «egalitatea în putere a tuturor episcopilor, cu hirotonie validă», în baza căreia fiecare își exercită în mod independent sau autonom puterea bisericească în eparhia sa (can. 1 I Ec. ; 2 II Ec. ; 12 IV Ec. ; 35 apost. ; 13 Ant.), cît și «principiul colegial-sinodal», în baza căruia chestiunile mai importante, care ar interesa toate eparhiile, le soluționează numai toți episcopii Bisericii autocefale respective, întrunindu-se în sinod, în jurul episcopului din capitala țării, de două ori pe an, primăvara și toamna, potrivit canonului 37 apostolic¹⁶. Totodată, canonul 34 apostolic recunoștea episcopului din capitală sau metropolă o înțietate onorifică, «de care erau

10. Vezi prof. Lewis J. Patsavos, *Unity and Autocephaly. Reality or Illusion?* în Vol. omagial «Honorary Dedication to the Most Rev. Barnabas, Metropolitan of Kitros, on his 25th anniversary as hierarch», Athens, 1980, p. 317.

11. Un ierarh ortodox declara, cu îndreptățire, că există o diferență între cele două noțiuni, autoritate și putere. «Puterea constă în capacitatea unei persoane anume, a unui grup de persoane, de a-și impune voința și hotărîrile sale asupra altora. Autoritatea..., într-un sens, nu are putere. Ea este convingerea că adevărul este autoritate». (Metropolitan Anthony, *Primacy and Primacies in the Church*, în «Sourozh», nr. 25/1986, p. 13).

12. Vezi Pr. asist. Nicolae V. Dură, *Dipticele. Studiu istorico-canonice și liturgic*, în «Studii teologice», XXX (1977), nr. 9—10, p. 649.

13. Vezi Ch. Konstantinidis, *Authority in the Orthodox Church*, în «Sobornost», vol. III, nr. 2, London 1981, p. 198; Metropolitan Filaret, *The Catholicity of the Universal and Local Churches*, în «Communio Viatorum» (Prahă), XXIV (1981), nr. 3, p. 130.

14. Vezi Pr. asist. N. Dură, *Biserica creștină în primele patru secole. Organizarea și bazele ei canonice*, în «Ortodoxia», XXXIV (1982), nr. 3, p. 451—469.

15. Metrop. Panteleimon Rodopoulos, *Ecclesiological Review of the Thirty-Fourth Apostolic Canon*, în «Kanon» — Jahrbuch der Gesellschaft für das recht der ostkirchen, vol. IV, Wien, 1980, p. 92.

16. Vezi prof. Iorgu D. Ivan, *Patriarhia Ortodoxă Română la a 60-a aniversare*, în «Glasul Bisericii», XLIV (1985), nr. 10—12, p. 638—639.

legate și anumite drepturi jurisdicționale», în vederea aplicării unitare de către toți episcopii, în eparhiile lor, a hotărârilor luate în comun, acestei îndatoriri canonice fiind obligat să i se supună însuși «mitropolitul»¹⁷. Această dispoziție de principiu, înscrisă în textul canonic 34 apostolic, a fost reiterată și consfințită apoi și de textele altor canoane (Can. 4, 6 I Ec. ; 2, 3 II Ec. ; 8 III Ec. etc.).

Din secolul al IV-lea, alături de mitropoliți — ca întfiistătători ai unei provincii bisericești autocefale, recte ai unor Biserici ortodoxe locale¹⁸ — apare o altă demnitate bisericească, aceea de arhiepiscop. Deși în canoane termenul de arhiepiscop apare de-abia în secolul al V-lea (can. 28—30 IV Ec.), în uzul bisericesc el este folosit cu mult mai devreme, încă din veacul al IV-lea¹⁹. În general, acest titlu s-a acordat protoierarhului dintr-o circumscripție eclesiastică mai mare, care avea sub jurisdicția sa mai mulți episcopi, cum a fost, de exemplu, cazul episcopilor din Alexandria, Constantinopol, Tomis (Constanța) etc. În fine, au mai existat și arhiepiscopi onorifici și exemți, apoi arhiepiscopi autocefali, ca simpli conducători de episcopii privilegiate, și arhiepiscopi autocefali ca întfiistătători ai Bisericilor autocefale de nivelul unor exarhate, cum este cazul Bisericii din Grecia, sau al unei mitropolii (Biserica din Cipru)²⁰.

Din același secol (al IV-lea), apare și demnitatea de exarh, superioară celei de mitropolit (can. 2 II Ec.), ca o consecință firească a adaptării împărțirii bisericești la împărțirea administrativ-teritorială a Imperiului roman²¹. Așa după cum mitropoliții deveniseră episcopii din capitalele eparhiilor sau provinciilor din cadrul Imperiului roman, tot astfel exarhi deveniseră acei episcopi care își aveau reședința în capitala unei dieceze sau a unui exarhat. Inițial, exarhatele au fost autocefale, iar căpeteniile lor egale în cinstire și putere jurisdicțională. Cu timpul însă, apar schimbări de reședință, ridicări treptate în cinstire deosebită a unor exarhi și, în fine, pierderea autocefaliei lor făcând loc patriarhatului, ultima și cea mai mare unitate administrativ-bisericească²².

După părerea unor canoniști, despre existența unui teritoriu patriarhal — fără a se pomeni însă în mod expres noțiunea de patriarh — se face mențiune încă din textul canonului 6 al Sinodului I Ecumenic²³.

17. *Ibidem*, p. 639.

18. † Justinian, Patriarhul României, *Valabilitatea actuală a canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon*, în «Ortodoxia», nr. 3/1951, p. 174; S. S. Harakas, *The Local Church. An Eastern Orthodox Perspective*, în «The Ecumenical Review», vol. 29, nr. 2/1977, p. 141—153.

19. Vezi Hefele-Leclercq, *Histoire des Conciles*, tom. I, 1, Paris, 1907, p. 556—557.

20. Vezi M. Costandache, *Patriarhia și demnitatea de Patriarh în Biserica Ortodoxă*, în «Ortodoxia», XVII (1965), nr. 2, p. 229.

21. Vezi Pr. asist. N. Dură, *Legislația canonică a Sinodului al II-lea Ecumenic și importanța ei pentru organizarea și disciplina Bisericii*, în «Glasul Bisericii», XL (1981), dicată Mileniului încreștinării Rusiei (Leningrad, 31 ian. — 5 febr. 1988), nr. 6—8, p. 642—644.

22. M. Costandache, *op. cit.*, p. 229.

23. Vezi prof. Ivan Zuzek, *Canons Concerning the Authority of Patriarchs over the Faithful of Their Own Rite who Live Outside the Limits of Patriarchal Territory*, în «Nuntia» (Città del Vaticano), nr. 6/1978, p. 4.

Termenul de patriarh — folosit în actele Sinodului IV Ecumenic²⁴ — apare, totuși, de abia în textul canoanelor 2 și 7 ale Sinodului VI Ecumenic. Sinodul al IV-lea Ecumenic introdusese încă, formal, demnitatea de patriarh în Biserică²⁵.

Înțiistătorului patriarhatului — ca cea mai înaltă demnitate și ultimă treaptă în evoluția organizatoric-administrativă a Bisericii Ortodoxe — i s-au recunoscut drepturile și prerogativele consacrate pe cale de obicei protoierarhilor principalelor Scaune din Biserica veche (can. 6 I Ec.; 3 II Ec.; 28 IV Ec.). Aceste drepturi și prerogative ale patriarhilor²⁶ — consfințite de canoane și practica canonică a Bisericii Ortodoxe — sînt deci identice, în mare parte, cu cele avute de mitropolii de odinioară asupra episcopilor din eparhia lor metropolitană²⁷. Decretul împăratului Marcian, din anul 454, și canonul 36 al Sinodului Trulan au confirmat statutul canonic al patriarhului. Suma acestor prerogative pe seama patriarhilor, nu a dezvoltat însă, în Răsărit, «o noțiune de jurisdicție aparte de treptele hirotoniei»²⁸, adică de puterea harică primită prin Taina Hirotoniei întru episcop. În Ortodoxie nu s-a produs deci vătămarea simetriei dintre har și jurisdicție. De altfel, în primele secole creștine, episcopii — în calitate de înțiistători ai parohiilor (cum erau numite cele dintîi episcopii) — au avut doar o jurisdicție de natură religioasă²⁹, nu juridică, recunoscută în virtutea stărilor harice superioare. Această formă de jurisdicție consta în îndreptățirea de a îndruma, de a sfătui și a mostra pe clericii și credincioșii respectivi, care aveau obligația ascultării sau supunerii față de înțiistătorii lor (can. 30 apost.). Pe la sfîrșitul secolului II și începutul secolului III, jurisdicția de natură religioasă a clerului — și în primul rînd a episcopilor — întemeiată pe deosebirea de stare harică a treptelor clerului de instituire divină, a fost dublată de o jurisdicție propriu-zisă, adică de una cu caracter juridic. Jurisdicția de natură juridică a fost introdusă în Biserică pe cale de obicei juridic, căruia i s-a dat apoi expresie prin textul de lege bisericească pozitivă cu caracter juridic, adică prin canoane. Forma ei de manifestare a ținut însă totdeauna seama de starea harică a clericului respectiv. «Procedîndu-se în acest fel — preciza canonistul L. Stan —, cu observarea simetriei dintre har și jurisdicție, nu s-a atribuit episcopilor vreo jurisdicție mai mare decît aceea la care erau îndreptății prin starea lor harică și prin drepturile și îndatoririle de natură religi-

24. Vezi Hefele-Leclercq, *op. cit.*, Tom. II, pt. 2, Paris, 1980, p. 686 ș.u.; Tom. IV, pt. 1, Paris, 1911, p. 523—530.

25. Vezi Pr. prof. L. Stan, *Importanța canonic-juridică a Sinodului al IV-lea Ecumenic*, în «Ortodoxia», XV (1963), nr. 1, p. 441; Vittorio Peri, *La Grande Chiesa Bizantina. L'ambito ecclesiale dell'Ortodossia*, Brescia, 1981, p. 139.

26. Vezi Pr. dr. Vasile Pocitan, *Geneza demnității patriarhale și Patriarhatele Bisericii Ortodoxe*, București, 1926, p. 5—7.

27. Vezi Metrop. Panteleimon Rodopoulos, *op. cit.*, p. 99.

28. J. H. Erickson, *Common Comprehension of Christians Concerning Autonomy and Central Power in the Church in View of Orthodox Theology*, în «Canon», vol. IV, Wien, 1980, p. 108.

29. Vezi Pr. prof. L. Stan, *Har și jurisdicție*, în «Studii teologice», XXII (1970), nr. 1—2, p. 13.

oasă aferente acestei stări. De asemenea, nici prezbiterilor nu li s-a atribuit vreo jurisdicție care să depășească condiția lor proprie»³⁰.

Cei dintii episcopi, cărora li s-au atribuit minime drepturi jurisdicționale față de colegii lor din aceeași stare harică, s-au numit protoși sau primați, adică episcopi întâistătători între ceilalți episcopi. Acestora li s-au conferit, prin consensul episcopilor sinodali, niște privilegii de onoare, care s-au materializat, printre altele, și în convocarea și prezidarea sinoadelor episcopale dintr-o circumscripție determinată teritorial, după criteriile geografice, administrative sau etnice. Aceste privilegii de onoare, care au creat «raporturi de jurisdicție între diversele categorii de întâistătători și între ceilalți episcopi...»³¹, au dus deci la apariția jurisdicției de natură onorifică în raporturile dintre episcopii Bisericii pre-niceene. Începînd cu epoca niceeană, jurisdicția onorifică se transformă într-una de natură juridică, în raporturile dintre episcopii rezidenți în cetățile mai importante și cei cu Scaunele de reședință în cetăți cu rosturi comune (can. 34 apost. ; 4 I Ec. ; 3 II Ec. ; 28 IV Ec.). Importanța politică a cetății în care rezida episcopul respectiv a avut deci rol hotărîtor în transformarea acestei jurisdicții de natură onorifică într-una de natură juridică. Corectivul pe care Biserica din Cartagina l-a adus prin canonul 39 — adoptat de Sinodul local din Cartagina, la anul 419, după textul canonului 25 al Sinodului local din Hippo, întrunit la anul 393 — nu a avut efectul scontat, fiindcă numeroase canoane ale sinoadelor locale și ecumenice au conturat conținutul canonic al jurisdicției de natură juridică pe seama episcopilor Scaunelor primatiale, adică a Întâistătătorilor Bisericilor respective.

Paralel cu puterea jurisdicțională superioară — acordată întâistătătorului unei Biserici, în raport cu episcopii eparhioți dintr-un anumit ținut (can. 34 apost.) — numeroase canoane au atribuit o jurisdicție asemănătoare sinoadelor episcopilor, care au cunoscut forme și proporții diferite, și anume : cele ale episcopilor vecini (can. 14 Ant. ; 4 Sardica) ; cele ale unor teritorii delimitate geografic (can. 8 III Ec.) ; cele ale unor unități constituite într-un cadru etnic (can. 34 apost.) ; cele ale unor unități organizate în cadrul unităților teritoriale ale statului, cum au fost eparhiile sau provinciile care s-au numit bisericeste mitropolii (can. 4—6 Ec. ; 13 Ant.) ; apoi diecezele numite uneori și arhiepiscopii (can. 2, 6 II Ec. ; 28—30 IV Ec.) ; și, în fine, patriarhiile (can. 2, 7 VI Ec. ; 15 I—II Constant.). Alături de patriarhii, au apărut apoi și o seamă de unități teritoriale numite Biserici autonome sau autocefale, în cadrul cărora jurisdicția cea mai înaltă a fost atribuită tot sinoadelor episcopale³². «Nicăieri, legislația bisericască sau cea de stat care s-a ocupat cu treburi bisericesti în timpul Imperiului roman și a celui bizantin — conchidea un canonist român — nu conferă și nici nu consacră vreunui singur episcop, indiferent de titlul pe care îl purta — mitropolit, exarh, patriarh, papă, patriarh ecumenic —, vreo jurisdicție superioară sinoadelor, nici pentru un teritoriu bisericesc mai restrîns, nici pentru o parte mai însemnată din Biserică și cu atât mai puțin pentru întreaga Bise-

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*, p. 14.

32. *Ibidem*, p. 15.

ființă»³³. De altfel, în Biserica primară exista conștiința că, într-un sens, autoritatea «nu are putere». S-a păstrat întotdeauna convingerea că «adevărul este autoritatea»³⁴.

Vechile comunități creștine au fost autocefale, adică neatirnite sau negupuse nici unei jurisdicții. Expresia cea mai deplină și mai grăitoare a independenței suverane a fiecărei comunități creștine față de celelalte «o constituia viața cultică independentă a ficăreia»³⁵. De altfel, în primele secole creștine, în viața Bisericii nu își făcuse apariția nici noțiunea de jurisdicție de natură juridică.

Principiul egalității în putere — privind drepturile jurisdicționale — a tuturor episcopilor care au ajuns să conducă unități bisericești mai mari decât eparhia (recte, mitropolii, exarhate, patriarhate), prin adaptarea circumscripțiilor bisericești la împărțirea administrativ-teritorială a statului respectiv, a fost afirmat și de textul unor canoane (2, 6 II Ec.; 17, 28 IV Ec.; 36, 38 VI Ec.). «Diferența drepturilor jurisdicționale, mai restrinse sau mai largi, după unitatea bisericească la care se referă, nu influențează însă cu nimic — preciza un canonist român — egalitatea în puterea spirituală a tuturor episcopilor, indiferent de rangul onorific la care ar ajunge unii»³⁶. Principiul autonomiei interne învedera tocmai această egalitate în puterea harică a tuturor episcopilor, care se materializează prin exclusivitatea cu care fiecare ierarh eparhiot își conduce propria eparhie. De aceea, dreptul de devoluțiune — prevăzut de canonul 11 al Sinodului VII Ecumenic — este îngăduit numai ca drept extraordinar al mitropolitului, exarhului sau patriarhului față de ierarhii lor sufragani, «în cazurile în care aceștia nu și-ar îndeplini îndatoririle canonice în eparhiile proprii și, prin aceasta, s-ar produce eparhiei pagube care, în cele mai multe cazuri, nu ar mai putea fi recuperate»³⁷.

Un mitropolit al Bisericii noastre — de la mijlocul secolului trecut — afirma că «patriarhul este cel dintii arhieru între toți arhierii din patriarhat»³⁸. Într-adevăr, în Ortodoxie, prin patriarhat se înțelege «cea mai înaltă formă de organizare pe care și-o poate da o Biserică ortodoxă națională autocefală»; adaptându-și unitățile ei bisericești la unitățile administrativ-politice ale statului respectiv³⁹. Titulatura de patriarh — pe care și-au luat-o întiistătorii Bisericilor autocefale, organizate în cadrul statelor naționale independente — a constituit ultima etapă în evoluția demnității de patriarh⁴⁰, amintită inițial în actele Sinodului IV ecumenic, în legile de stat din vremea împăratului Justinian și în textul canoanelor 2 și 7 ale Sinodului Trulan.

33. *Ibidem*, p. 16.

34. Metropolitan Anthony, *Primacy...*, p. 13.

35. Pr. prof. L. Stan, *op. cit.*, p. 10.

36. Prof. Iorgu D. Ivan, *op. cit.*, p. 641.

37. *Ibidem*.

38. Mitrop. Andrei Șaguna, *Compendiu de drept bisericesc*, ed. a II-a, Sibiu, 1885, p. 98.

39. Prof. Iorgu D. Ivan, *Patriarhia Ortodoxă Română...*, p. 638.

40. Vezi Arhid. prof. Ioan N. Floca, *Canonicitatea Patriarhiei Române*, în «Mitropolia Banatului», XXXV (1985), nr. 9—10, p. 571.

În Biserica Ortodoxă, constituirea patriarhatului a fost necesitățile de fixarea unei autorități de conducere centrală și pentru asigurarea unității de doctrină, cult, organizare și disciplină. Prin urmare, organizarea Bisericilor ortodoxe locale autocefale — sub formă de patriarhat — a fost cerută de necesitățile concrete ale acestor Biserici, constituite într-un cadru etnic și geografic bine stabilit. Această formă de organizare este în deplin consens cu doctrina și practica canonică ortodoxă, și nici nu vatămă sistemul de organizare pentarhică sau tetrarhică pe care l-a cunoscut primul mileniu creștin.

În «Schema canonum de constitutione hierarchica ecclesiarum orientalium» — redactată de Comisia pontificală pentru revizuirea noului Cod canonic al Bisericilor Orientale Catolice — patriarhul este numit «pater et caput». Canonul 24 din Schema (Proiectul) respectivă prevede că «secundum antiquissimam Ecclesiae traditionem, singulari honore prosequendi sunt Ecclesiarum Orientalium Patriarchae qui propriae Ecclesiae patriarchali tamquam pater et caput praesunt»⁴¹. Unul dintre organele consultative ale acestei comisii a declarat că, în Schema respectivă, «patriarhii au, fără sinoadele lor, puteri mult mai largi decât cele pe care le aveau înainte de separarea lor de Biserica Ortodoxă și Biserica Catholică, mult mai largi chiar decât puterile patriarhilor ortodocși actuali»⁴². După părerea moderată a altui organ consultativ, în unele Biserici Orientale Catolice, patriarhul este «un episcop, care este primus inter pares și acționează întotdeauna cu sinodul său (potrivit canonului 34 apostolic)»⁴³. După cum se știe, pentru romano-catolici, afirmarea principiului canonic al autonomiei constituie «pericolul formării de Biserici naționale sau revendicarea pentru Bisericile locale a unei autonomii dezvoltate în detrimentul ministeriului atribuit lui Petru»⁴⁴. O dificultate pentru acceptarea autonomiei unei unități teritoriale bisericești o creează însă și «doctrina della immediatezza del potere papale», după care «puterea supremă a jurisdicției papei implică o putere imediată asupra tuturor Bisericilor locale...»⁴⁵.

La Sinodul de la Constantinopol (12 febr. 1593) — care a recunoscut Bisericii ruse rangul de patriarhat — patriarhul Meletie al Alexandriei a declarat că «...structura Tronurilor patriarhale a fost deja fixată în linii mari de un anume obicei vechi al Bisericii..., menționat și de canonul 6 al primului Sinod Ecumenic...»⁴⁶. Într-adevăr, după părerea unor canoniști ortodocși, «...teritoriile patriarhale au existat încă din secolul al IV-lea, deși termenul nu fusese folosit»⁴⁷. Alți canoniști sînt însă de

41. *La Nuova Revisione della Schema Canonum de Constitutione hierarchia ecclesiarum orientalium*, în «Nuntia», nr. 20/1986, p. 42.

42. *Ibidem*, p. 5.

43. *Ibidem*.

44. J. Beyer, S.J., *Principe de subsidiarité du «juste autonomie» dans l'Église*, în «Nouvelle Revue Théologique», tom. 108, nr. 6/1986, p. 802.

45. K. Mörsdorf, *L'Autonomia della Chiesa locale*, în «Ephemerides juris Canonici», XXVI, nr. 3—4, Roma, 1970, p. 335.

46. Vittorio Peri, *op. cit.*, p. 384.

47. Prof. Panteleimon Rodopoulos, Metropolitan of Tyroloe and Serention, *Primacy of Honor and Jurisdiction (Cannons Two and Three of the Second Ecumenical Synod)*, în «Les Études Théologiques de Chambésy (2)». La signification et l'actualité du II-e Concile Oecuménique pour le monde chrétien d'aujourd'hui. Éditions du Centre Orthodoxe du Patriarcat Oecuménique, Chambésy-Genève, 1982, p. 380.

părere că, prin canonul 6, părinții Sinodului I Ecumenic «au recunoscut dreptul mitropolitan al unor Scaune (Alexandria, Roma, Antiohia) asupra mai multor provincii civile, în care aceste Tronuri exercitaseră anterior un drept cutumiar privind alegerea și judecarea episcopilor. Acest drept — conchidea prof. Vlassios Pheidas — a fost pur și simplu mitropolitan, și nu poate fi considerat, — cum se face de obicei, ca supra-mitropolitan sau patriarhal, fiindcă, în provinciile aflate sub jurisdicția acestor Scaune, sistemul mitropolitan provincial nu fusese încă introdus»⁴⁸.

O dată cu instituirea patriarhatului, prerogativele pe care le-au avut inițial mitropoliții⁴⁹ — în calitate de întăistători ai eparhiilor mitropolitane respective — au fost atribuite și patriarhilor (can. 4 I Ec. ; 9, 17 IV Ec. ; 11 VII Ec.). Aceste prerogative atribuite patriarhului și Sinodului patriarhal s-au extins nu numai asupra mitropoliților, ci și asupra episcopilor din cuprinsul întregului patriarhat⁵⁰. Prerogativele întăistătorilor Bisericii autocefale de astăzi — cu titlul de arhiepiscop, mitropolit, exarh sau patriarh⁵¹ — sînt, deci, în esența lor, aceleași pe care le-au avut odinioară mitropoliții (can. 34 apost. ; 4, 6 I Ec. ; 2, 3 II Ec. ; 9, 17, 28 IV Ec. ; 11 VII Ec.).

Prin canonul 39, Părinții Sinodului Trulan au stabilit principiul potrivit căruia «o prerogativă, o dată acordată unui întăistător al Bisericii, se păstrează pînă la o nouă hotărîre dată de o autoritate sinodală de aceeași competență»⁵². După părerea unor canoniști greci, unicul «organ competent pentru proclamarea autocefaliei este sinodul ecumenic și, recte, sinodul panortodox...»⁵³. Dar, dezvoltarea istorică a organizației bisericești nu arată existența «unui singur tip de autocefalie și nici existența acelorași baze sau condiții obiective menite să legitimizeze proclamarea unei autocefalii»⁵⁴. De altfel, după ultimul sinod ecumenic, criteriile de proclamare a autocefaliei și organele care au dat recunoașterea formală a acesteia, au fost diferite. *Consensus ecclesiae dispersae* a avut în această privință un rol prioritar. Acordarea autocefaliei de către Biserica Mamă a fost recunoscută oficial de către consensul unanim al Bisericii Ortodoxe, organ prin care s-a păstrat unitatea Ortodoxiei ecumenice.

48. *Les critères canoniques des décisions administratives du II-e Concile ecuménique*, în «Les Etudes Théologiques...», p. 391.

49. Vezi Emilio Herman S. J., *Appunti sul diritto metropolitico nella Chiesa bizantina*, în «Orientalia Christiana Periodica», vol. XIII, nr. I—II, Roma, 1947, p. 541—550.

50. Pr. dr. Gh. I. Soare, *Legislația bisericească*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIX (1951), nr. 3—6, p. 180.

51. Idem, *Temeiuri canonice, pentru prerogativele patriarhului în Biserica Ortodoxă*, Edit. Inst. Biblic, București, 1950, p. 1—12.

52. Idem, *Titlul de «locțiitor al Cezareei Capadochiei» purtat de mitropolitul Ungrovlahiei*, în «Studii teologice», XII (1960), nr. 5—6, p. 373.

53. Prof. Vlassios Pheidas, *L'Église locale-autocephale ou autonome — en communion avec les autres Églises. Autocephalie et communion*, în «Études Théologiques. (I)», Église locale et Église universelle, éditions du Centre Orthodoxe du Patriarcat Oecuménique, Chambésy, Genève, 1981, p. 150.

54. Pr. prof. L. Stan, *Despre autocefalie*, în «Ortodoxia», VIII (1956), nr. 3, p. 381.

În conformitate cu doctrina canonică ortodoxă, numai sinodul ecumenic — ca succesor în sfera de putere a Colegiului Apostolilor — are îndreptățirea și competența să schimbe ordinea onorifică a Scaunelor Bisericii Autocefale, «cînd o asemenea ordine ar fi în interesul general al Bisericii și ar fi determinată de motive de care nu se poate face abstracție, precizîndu-se însă permanent că înțietatea onorifică nu atrage după sine drepturi jurisdicționale mai mari pentru un Scaun în raport cu celelalte Scaune de același rang»⁵⁵. Prin urmare, toate Bisericile autocefale — indiferent de forma de organizare pe care și-au adoptat-o — sînt egale între ele, conducîndu-se fiecare, în mod independent, de propriul lor sinod. Toate au însă obligația canonică de a păstra unitatea dogmatică, canonică și cultică «cu Biserica Ecumenică a Răsăritului» (Art. 2 din «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române»). În acest sens, întîistătătorii acestor Bisericii sînt datori să păstreze permanent legătura canonică între ei, în duhul dragostei frățești.

În temeiul aceleiași doctrine canonice ortodoxe, un sinod ecumenic are îndreptățirea canonică de a impune atît observarea principiului jurisdicției teritoriale, cît și o schimbare sau un complet transfer de granițe teritoriale ale unei Biserici autocefale (can. 39 Trulan). Aceasta nu poate și nu trebuie să ducă însă la o anulare a dreptului inerent stării de autocefalie a unei Biserici locale, acela de a exercita jurisdicția asupra propriei diaspore. De aceea, episcopii unui neam, care se află în diaspora, nu mai țin de Biserica Mamă dacă nu stau în legătură canonică cu aceasta (can. 17 și 18 Ant. ; 36 apost.). Conform prevederilor canonice, un ierarh ortodox — indiferent de poziția canonică pe care ar avea-o, în baza organizării bisericești — nu are îndreptățirea de a se amesteca în administrarea altei eparhii (can. 2 II Ec. ; 35 apost. ; 15 I Ec. ; 5 IV Ec. ; 13 Ant. ; 14 apost. ; 15 I Ec.). Prin urmare, nici întîistătătorul unei Biserici ortodoxe autocefale — recte patriarhul — nu poate săvîrși acte de imixtiune în treburile interne ale altei eparhii, fiindcă aceasta lovește și desființează starea de autonomie internă de care se bucură fiecare ierarh în eparhia sa. De altfel, în Biserica Ortodoxă, între episcopii eparhioți și celelalte trepte, inferioare sau superioare aceleia a episcopatului, «nu a existat și nu a fost admisă niciodată vreo deosebire de stare harică»⁵⁶.

Prin canonul 2, Părinții Sinodului II Ecumenic au interzis amestecul unor episcopi în hotarele altor eparhii sau Biserici și, îndeosebi, «amestecul episcopului de Alexandria nu numai în Biserica Antiohiei, ci și în Constantinopol»⁵⁷. În temeiul acestei dispoziții de principiu, nici un întîistătător al unei Biserici locale autocefale — indiferent de titulatura pe care ar deține-o, inclusiv cea de patriarh ecumenic — nu are îndreptățirea canonică de a săvîrși acte de jurisdicție în granițele administrativ-teritoriale ale altei Biserici autocefale și nici nu poate deține o «singularis auctoritas» în Biserica Ortodoxă. Nici un patriarh nu își poate

55. Prof. Iorgu D. Ivan, *Patriarhia Ortodoxă Română...*, p. 650.

56. Pr. drd. Flor R. Teodorescu, *Episcopii eparhioți în Biserica veche*, în «Mitolia Moldovei și Sucevei», XLIV (1968), nr. 7—8, p. 387.

57. Prof. Panteleimon Rodopoulos, *Primacy of Honor...*, p. 379.

deci revendica dreptul de a hirotoni și judeca (jus ordinandi et jus iurandi) episcopii altei Biserici ortodoxe autocefale⁵⁸. De altfel, în perioada ecumenicității Bisericii, poziția întiistătorului a fost de natură morală și spirituală. Acesta a fost unicul privilegiu de care s-a bucurat în perioada pre-niceeană — întiistătorul unei Biserici ortodoxe locale⁵⁹.

După cum este îndeobște cunoscut, unor Scaune episcopale li s-au acordat anumite prerogative (*πρεσβεῖα* — privilegia) datorită importanței politice a cetăților respective (can. 6 I Ec.). Canoanele 3 II Ec. și 28 IV Ec. au prevăzut pentru Scaunul de Constantinopol o întiietate de onoare (*πρεσβεῖα τῆς τιμῆς* — primatum honoris) — fiind, enumerativ, al doilea după cel al Romei. Părinții Bisericii au motivat că această întiietate de onoare i s-a atribuit fiindcă Scaunul respectiv se afla în cetatea imperială, Noua Romă, capitala Imperiului de Răsărit. La Sinodul de la Constantinopol (12 febr. 1593), patriarhul Meletie al Alexandriei adevăra că Părinții Sinodului II Ecumenic au acordat patriarhului de Constantinopol jurisdicție canonică numai asupra «mitropoliților diecezelor Pontului, Asiei și Traciei, și a episcopilor rezidenți în teritoriul diecezelor respective ocupate de barbari, care trebuiau să fie hirotoniți de Prea Sfântul Tron al Sfintei Biserici din Constantinopol...»⁶⁰.

Deși titlaturile întiistătorilor Bisericilor autocefale diferă între ele, totuși, ele «...nu afectează raporturile de egalitate dintre ei și nu implică nici o superioritate jurisdicțională a unuia față de celălalt sau a unei Biserici față de cealaltă, ci sînt numai particularități care le definesc mai precis identitatea»⁶¹. Prin urmare, în contextul precizărilor de mai sus, pretenția afișată de patriarhul ecumenic de a organiza Biserici în ținuturile de misiune și de a exercita o jurisdicție canonică asupra întregii diaspore ortodoxe — invocîndu-se ca temei canonul 28 IV Ecumenic — apare ca un «fel de universalism papal, la scară redusă, numai pentru Biserica Ortodoxă, spre deosebire de Roma, care reclamă jurisdicție universală, în întregime»⁶².

2. Poziția canonică a întiistătorului Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul secolelor și în lumina legislației ei actuale

Atît sfintele canoane, cît și istoria, ne arată că organizarea circumscripțiilor bisericești — a eparhiilor, diecezelor, exarhatelor și patriarhatelor — a urmat, cu preferință, calea organizării firești a credincioșilor, grupați în unități etnice (can. 34 apost.). Una dintre aceste Biserici, care s-a constituit *ab initio* într-un cadru etnic și geografic bine stabilit, a fost și Biserica Ortodoxă Română. Referitor la fazele de dezvoltare a organizării bisericești și la poziția pe care mitropoliții țării au avut-o

58. Vezi prof. Vlassios Pheidias, *Les critères canoniques...*, p. 396—397.

59. Rev. prof. J. Meyendorff, *The Council of 381 and the Primacy of Constantinople*, în «Les Études Théologiques de Chambésy. 2», p. 409.

60. Vittorio Peri, *La Grande Chiesa...*, p. 385—386.

61. Arhid. prof. Ioan N. Floca, *Canonicitatea Patriarhiei...*, p. 571.

62. Dr. Antonie Ploieșteanul, *Episcop-vicar patriarhal, Zece teze...*, p. 304.

în diferite timpuri, se poate constata că s-a urmat calea străbătută de celelalte Biserici, de la mitropolie la patriarhie ⁶³.

Spre deosebire de popoarele vecine (bulgari, sârbi, ruși, unguri etc.) — care au fost încreștinați prin voința unor conducători politici la o dată bine precizată — românii au fost încreștinați încă din epoca lor de formare ca popor. Mărturiile arheologice adevăresc răspândirea creștinismului pe teritoriul României încă din secolul I d.Hr. Apostolul neamurilor ne mărturisește că s-a întâlnit cu strămoșii noștri — traco-getodaci — la Tesalonic, la Filipi și în Iliric (Romani XV, 19). În secolele I—III d.Hr., procesul de organizare bisericească — pe teritoriul Daciei nord-dunărene — a cunoscut forma de organizare autocefală ⁶⁴, de tip parohial, sub conducerea episcopilor și preoților, absolut indispensabilă pentru existența unei Biserici locale ⁶⁵. De la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea, Biserica daco-romană din spațiul pontico-danubiano-carpatic a adoptat forma de organizare de tip mitropolitan, autocefal ⁶⁶. Apoi, secole de-a rândul, Biserica daco-romanilor a fost o «*ecclesia metropolitana sui juris*». Întiistătătorul Bisericii din Dacia nord-dunăreană a purtat titlul de mitropolit și arhiepiscop. Mărturiile istorice și canonice adevăresc existența unei organizări bisericești de tip mitropolitan și arhiepiscopal autocefal ^{66a}. De altfel, prezența unităților bisericești autocefale — de tip mitropolitan — a fost atestată pretutindeni în Biserica Veche, atât în Răsărit, cât și în Apus ⁶⁷. În spațiul pontico-danubiano-carpatic, avem mărturii — de la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea — despre mitropolia autocefală a Tomisului (Constanța de astăzi). Existența unei arhiepiscopii

63. Vezi M. M. Cristisor, *Titulatura de primat în Biserică*, în «*Studii teologice*», XVII (1965), nr. 1—2, p. 77.

64. Vezi Arhid. prof. Ioan N. Floca, *Autocéphalie dans l'Église Orthodoxe Roumaine*, în «*Kanon*», vol. V, Wien, 1981, p. 106—107; Pr. asist. N. V. Dură, *Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfântului și Marelui Mir. Sfințirea Sfântului și Marelui Mir pe teritoriul fărăi noastre, expresie elocventă a autocefaliei Bisericii Române de-a lungul secolelor*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», LVII (1981), nr. 1—3, p. 39—57.

65. Vezi R. Paquier, *L'Épiscopat dans la structure institutionnelle de l'Église*, în «*Verbum Caro*», vol. XIII (1959), nr. 49, p. 48.

66. Păreră că patriarhul de Constantinopol ar fi primit — în temeiul canonic 28 IV Ecumenic — dreptul de jurisdicție asupra teritoriului nord-dunărean a fost dovedit a fi fără temei. Nu de mult, canonistul P. L. Huillier preciza că respectivul canon a prevăzut doar dreptul arhiepiscopului de Constantinopol de a hirotoni numai pe mitropoliții (mitropolitias monous) din Pont, Asia și Tracia — nu și pe sufraganii acestora — precum și pe episcopii din teritoriul acestor dieceze» aflat sub stăpînirea barbarilor». (*Un aspect estompé du 28 canon de Chalcedoine*, «*Revue de Droit canonique*» (Strasbourg), tom. XXIX, nr. 2—4, 1979, p. 12—22.

66a. Vezi Pr. prof. L. Stan, *Contributions des théologiens roumains aux problèmes de droit canon et leur position dans ce domaine*, în vol. «*De la théologie orthodoxe roumaine des origines à nos jours*», Éditions de l'Institut Biblique et de Mission Orthodoxe, Bucarest, 1974, p. 416; Pr. dr. Ioan Dură, *Mitropoliile Țării Românești și Mitropoliile Moldovei* în «*Notitiae Episcopatum Ecclesiae constantinopolitanae*», editate de Jean Darrouzès, în «*Mărturie Ortodoxă*», Revista comunității ortodoxe române din Olanda, an. IV (1985), nr. 8, p. 119—133.

67. Vezi Pr. prof. L. Stan, *Autocefalia și autonomia în Biserica Ortodoxă*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XXXVIII (1962), nr. 7—8, p. 568.

autocefale la Tomis — încă din secolul al IV-lea — este un fapt adevărat atest de mărturiile istorice, cât și de cele canonice⁶⁸. Forma aceasta de organizare, de tip arhiepiscopal autocefal, a continuat — pe pământul strămoșesc — și după încetarea existenței Arhiepiscopiei de Tomis în urma năvălirilor barbare din secolele VI—VII. De exemplu, *Nomocanonul* lui Manuel Malax — redactat în anul 1561 — ne informează că, după moartea împăratului Andronic Paleologul, s-a făcut, între altele, și o arhiepiscopie « ἐν τῇ βλαχίᾳ »⁶⁹ (în Valahia — Țara Românească). Într-adevăr, Mihail al VIII-lea Paleologul a reînființat — în anul 1264 — Arhiepiscopia Dobrogei, însă cu reședința la Vicina. În anul 1300, fiul său, Andronic Paleologul, o ridică la rangul de mitropolie⁷⁰. Urmind rânduiala statornicită pe baza obiceiului canonic al locului, mulți dintre întiiistătătorii Bisericii Ungrovlahiei s-au intitulat « arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Românească »⁷¹.

La sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, în spațiul carpato-pontico-danubian, locuit de români, exista « Arhiepiscopia Carpatului și Metropolia Gortiei și a Tarilor, avind o episcopie în Argeș... »⁷². În regiunea pontică a fost organizată, între anii 1018—1071, Mitropolia Keltziniei⁷³, iar în anul 1201, Episcopia Murășaniei-Partoș a devenit Mitropolia Murășaniei⁷⁴.

Prin secolul al XIV-lea, întiiistătătorul Bisericii Ungrovlahiei cu sediul la Curtea de Argeș — era onorat și cu titlul de « ἐξαρχος πάσης οὐγγρίας καὶ πλαγινηῶν » (exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor)⁷⁵. Această calitate de « exarh patriarhal » sau « arhimitropolit »⁷⁶ l-a îndreptățit pe întiiistătătorul Bisericii Ungrovlahiei să-și exercite jurisdicția și asupra Bisericii din Transilvania și Ungaria. Ca « exarh al întregii Ungarii și al Plaiurilor », adică locțiitor al patriarhului ecumenic peste ortodocșii de dincolo de Carpați și din Ungaria, mitropolitul Ungrovlahiei a avut și dreptul de a hirotoni pe mitropolitul Ardealului. *Pravila Mare*, tipărită la Tîrgoviște în anul 1652, consemnează această realitate. O dovadă în această privință o aflăm și în cartea patriarhului Hrisant al Ierusalimului intitulată *Sintagmation*, tipărită la București în anul 1715, în care se spune lămurit: « Ὁ Τρανσυλβανίας ἤτοι Ἑρδελίας... ἔχει τὴν αναφοράν πρὸς τὸν μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας λόγῳ πατριαρχικῷ καὶ ἐξαρχικῷ δικαίῳ » (al Transilvaniei, adică al Ardealului, ...stă în legătură cu mi-

68. Vezi Patriarhul Justinian, *Cu prilejul împlinirii a șase sute de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în « Biserica Ortodoxă Română », LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 668.

69. C. Erbiceanu, *Material inedit pentru istoria dreptului canonic oriental. Manuscrisul grecesc al lui Manuel Malax Notarul*, în « Biserica Ortodoxă Română », XVI (1892), nr. 5, p. 330.

70. *Ibidem*.

71. *Condica Sfintă publicată după original de Arhiepiscopul Ghenadie Craioveanu*, vol. I, București, 1886, p. 53, 441.

72. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Mitropolia Ungrovlahiei. Titulatura Mitropolitilor*, în « Biserica Ortodoxă Română », V (1880—1881), nr. 1, p. 139.

73. Vezi Pr. prof. dr. M. Șesan, *Organizația bisericească veche carpatică*, în « Mitropolia Ardealului », IV (1959), nr. 5—6, p. 371.

74. *Ibidem*, p. 373.

75. Arhim. Ghenadie Enăceanu, *op. cit.*, p. 40.

76. Vezi Arhim. Tit Simezea, *Patriarhia Românească. Acte și documente*, București, 1926, p. 7, 16.

tropolitul Ungrovlahiei ca față de unul care are dreptul de patriarh și exarh) ⁷⁷. Acest drept de patriarh al întiiistătătorului Bisericii Ungrovlahiei a fost consfințit și de realitatea istorică. După cum se știe, Biserica noastră a cunoscut «o scurtă perioadă înfloritoare ca Patriarhie națională în timpul țaratului valaho-bulgar condus de dinastia Asăneștilor. Mărturiile vii ale acestei perioade — de aproape 200 de ani — le constituie bisericile și mănăstirile cu comorile lor de artă și cultură din acea vreme...» ⁷⁸. Această Patriarhie națională valaho-bulgară s-a aflat sub «conducerea religioasă a patriarhului de Tîrnovo» ⁷⁹, unde elementul traco-dac romanizat era preponderent, ca entitate etnică. De altfel, relațiile canonice ale Scaunului mitropolitan al Tomisului cu Scaunele episcopale din sudul Dunării ⁸⁰ au contribuit la pregătirea organizării de tip patriarhal din timpul Asăneștilor.

Dreptul de jurisdicție al întiiistătătorului Bisericii noastre — recte al mitropoliților Ungrovlahiei — asupra mitropoliților din Transilvania își are origini vechi, statuate și de organizarea administrativ-politică unitară a formațiunilor pre-statale și statale din spațiul carpato-pontico-danubian. Recunoașterea acestui drept și de către patriarhul de Constantinopol, în anul 948 ⁸¹, a fost generată și de acțiunile misionare întreprinse de clerul ortodox român — din teritoriul Ungariei de astăzi — pentru încreștinarea ungarilor.

De la sfîrșitul secolului al XVI-lea, și mitropolitul Moldovei — veche provincie istorică românească — a primit însemnele demnității patriarhale ⁸². În anul 1598, patriarhul Meletie Pigas scria mitropolitului Gheorghe Movilă că Scaunul Moldovei «fiind ridicat acum la treapta de arhiepiscop, are pentru această înaltă vrednicie dreptul să poarte manția patriarhală..., care este prescrisă în lume numai pentru patriarhiile Scaunelor apostolice..., precum și cîrja patriarhală» ⁸³. Întiiistătătorul Bisericii din Ungrovlahia a rămas totuși *primae sedis episcopalis* al țării, care a primit de la Patriarhia Ecumenică și titlurile de locțiitor al Nicomidiei, Ancirei, iar din secolul al XVIII-lea pe cel al Cezareei Capadociei, «adică cel dintîi mitropolit după patriarhul de Constantinopol» ⁸⁴.

«Biserica dacilor» ⁸⁵ — de care amintea în mod expres și mitropolitul grec Nectarie, în anul 1819 — s-a bucurat *ab antiquo* de o întiietate onorifică față de celelalte Biserici surori vecine. Această întiietate a decurs și din faptul că Întiiistătătorul Bisericii Ungrovlahiei a exercitat și unele atribuții quasi-patriarhale. Ele au fost îndreptățite și de titlu-

77. Cf. Pr. prof. L. Stan, *Treizeci de ani de la înființarea Patriarhiei Române (1925—1955)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 83.

78. I.P.S. Patriarh Justinian, *70 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), nr. 11—12, p. 1012.

79. *Ibidem*.

80. Vezi Pr. prof. N. Dură, *Relațiile canonice ale Bisericii Românești nord-dunărene cu Scaunele episcopale din Sudul Dunării*, în «Mitropolia Banatului», XXXVI (1986), nr. 2, p. 39—48.

81. Vezi *Condica Sfîntă...*, vol. I, p. 58.

82. Vezi Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Titulatura mitropoliților Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», V (1880), p. 136—149.

83. Ioan V. Dură, *Mitropolitul Gheorghe Movilă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1971), nr. 1—2, p. 201.

84. Arhim. Tit Sîmedrea, *Patriarhia Românească...*, p. 79.

85. *Condica Sfîntă...*, p. 419.

rile pe care mitropolitul Ungrovlahiei le-a primit din partea Patriarhiei Ecumenice. De exemplu, în anul 1382, mitropolitul Ungrovlahiei a primit, din partea Patriarhiei Ecumenice, titlul de locțiitor al Nicomidiei, iar mai târziu pe cel al Ancirei, Scaune care erau pe treapta a III-a și a VI-a după patriarh. În *Nomocanonul* lui Manuel Malax — redactat în anul 1561 — se preciza că, pe vremea aceea, în Ungrovlahia existau doi mitropoliți. Unul era «locțiitorul celui al Numidiei și i se zice și exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor-Laturilor. Iar celuilalt i se zice mitropolit al Ungrovlahiei și locțiitor al Amasiei»⁸⁶. În anul 1776, patriarhul Sofronie al Constantinopolului acordă mitropolitului Ungrovlahiei titlul de «locțiitor al Cezareei Capadociei», titlu care a ridicat Mitropolia Țării Românești în rîndul mitropoliilor de prim rang din cuprinsul Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului⁸⁷. De fapt, ca locțiitor al Cezareei Capadociei, arhiepiscopul Ungrovlahiei ajungea — în anul 1776 — întiiul mitropolit după patriarhul ecumenic și un înlocuitor al său în Biserica din Transilvania și Ungaria. În baza acestui statut, Întiiistătătorul Bisericii noastre dobîndise «învoirea de a hirotoni arhieriei pentru Scaunele de episcopi și mitropoliți din ținuturile aflate sub oblăduirea canonică a Marii Biserici din Constantinopol, iar la un eventual sinod local, în lipsa patriarhului, avea dreptul să fie întiiistătător, ca locțiitor al celui dintii Scaun mitropolitan al Patriarhiei Ecumenice»⁸⁸. În textul hotărîrii Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului — din anul 1776 — se preciza că această titulatură este «...un titlu și un privilegiu, neputînd să lipsească de această numire și titlu pe cei care vor sta arhieriei întru acea mitropolie și eparhie, în toate veacurile»⁸⁹. Aceeași hotărîre menționa că întiiistătătorul Bisericii Ungrovlahiei primea «...titlul de locțiitor al celui dintii Scaun din mitropoliile noastre»⁹⁰. Prin urmare, prin acordarea titlului de «locțiitor al Cezareei Capadociei», Scaunul mitropolitan al Țării Românești a fost ridicat la rangul celui dintii Scaun dintre mitropoliile Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului.

Aceste titluri s-au datorat și faptului că, la începutul secolului al XVI-lea, în fruntea Bisericii Ungrovlahiei s-a aflat pentru cîțiva ani chiar un fost patriarh ecumenic, în persoana lui Nifon al II-lea, adus în țară de voievodul Radu cel Mare.

Pentru români, mitropolitul Ungrovlahiei a purtat, secole de-a rîndul, și titlul de «arhimitropolit» (*Predoslovie Cazaniei* lui Coresi, Brașov, 1581). *Pravila Mare* îl numea și «exarh a toată ungurimea și al Plaiurilor». În anul 1702, mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei se intitula «archiepiscopus Bucurestiensis et metropolita Transilvaniae»⁹¹ (arhiepiscop al Bucureștilor și mitropolit al Transilvaniei).

La București — Scaunul de reședință al întiiistătătorului Bisericii Ortodoxe Române — au fost aleși și hirotoniți nu numai ierarhi pentru episcopiile Patriarhiei Ecumenice din diaspora⁹², ci și pentru Scaunul

86. C. Erbiceanu, *Material inedit...*, p. 331.

87. Vezi Pr. Gh. Soare, *Titlul de «locțiitor al Cezareei...»*, p. 375.

88. Pr. prof. L. Stan, *op. cit.*, p. 85.

89. Pr. Gh. Soare, *op. cit.*, p. 376.

90. *Ibidem*, p. 377.

91. *Condica Sfîntă...*, p. 146—147.

92. *Ibidem*, p. 133, 161, 165.

mitropolitan al Ardealului, care avea sub oblăduirea sa canonică și Biserica Ortodoxă din Ungaria. Tot la București s-au hotărât și strămutările ierarhilor hirotoniți pentru Scaune care dispăruseră sub ocupația turcească, în Scaunele episcopale ale Țărilor Române⁹³. De altfel, patriarhul ecumenic numea și pe ceilalți patriarhi ai Răsăritului cu concursul și sprijinul material al voievozilor români⁹⁴. În baza vechiului obicei canonic al țării, alegerile de ierarhi se făceau «cu porunca» domnitorului țării⁹⁵, care investea și pe cel ales ca «mitropolit al întregii țări...»⁹⁶. Vechile documente interne, vorbind despre «Sfânta Mitropolie a toată Țara Românească», confirmă și această realitate din viața Bisericii noastre.

Din corespondența purtată de patriarhii de Constantinopol cu mitropolitul Ungrovlahiei reținem că protoierarhii Ortodoxiei se adresau întiiistătătorului Bisericii Ortodoxe Române cu titulatura de «Înalt Prea Sfințite Mitropolit al Ungrovlahiei și Exarhule al Plaiurilor, și locțiitorule al Cezareei Capadociei, Prea Cinstite, în Sfântul Duh Prea Iubite Frate și Împreună Slujitorule»⁹⁷.

La sfârșitul secolului trecut, mitropolitul Cezareei Capadociei — intitulat «Prea Onorat între Onorați și Exarh a tot Orientul»⁹⁸ — ocupa același prim loc la întrunirea Sinodului din Constantinopol. Într-un Catalog al Scaunelor episcopale, din anul 1885 — an în care Bisericii Ortodoxe Române i s-a recunoscut oficial autocefalia — întiiistătătorul Bisericii noastre este menționat ca «Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Prea Cinstit și Exarh al Plaiurilor și locțiitor al Cezareei Capadociei»⁹⁹.

Ridicarea Scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei la rangul de patriarhie — în anul 1925 — nu a implicat însă «renunțarea la prerogativa de locțiitor al Cezareei Capadociei, care i-a fost acordată de Patriarhia Ecumenică, prin Tomosul din 1776»¹⁰⁰. De altfel, acordarea și păstrarea acestei prerogative are și temeuri istorice și canonice. Legăturile Bisericii străromâne cu Bisericile din Asia Mică — recte cu Biserica din Cezareea Capadociei — sînt de sorginte apostolică. Sfântul Apostol Andrei a venit în părțile Sciției Minor (Dobrogea de astăzi), din ținuturile Asiei Mici, iar legiunea romană supranumită «Fulgerătoarea» — care a contribuit la răspîndirea creștinismului pe teritoriul nord-dunărean — era originară din Cezareea Capadociei. Apoi, mulți dintre prizonierii de război, aduși de goți pe teritoriul Daciei lui Decebal, în secolele III—IV, au fost originari din părțile Cezareei Capadociei. Fiind creștini, aceștia au contribuit la adîncirea relațiilor dintre Biserica străromână, nord-dunăreană, și Biserica din Cezareea Capadociei. Însuși Sfântul Vasile cel Mare († 379) s-a îngrijit de soarta acestor creștini capadocieni

93. *Ibidem*, p. 211, 221.

94. *Ibidem*, p. 137, 161, 165.

95. *Condica Sfintă...*, p. 21.

96. *Ibidem*, p. 7.

97. *Ibidem*, p. 210—277.

98. C. Erbiceanu, *Așezămîntul în uz al mitropoliților și episcopilor de sub Tronul ecumenic. În Constantinopol, 1892*, în «Biserica Ortodoxă Română», XVIII (1894), nr. 3, p. 193.

99. G. A. Ralli — M. Potli, *Op. cit.*, vol. V, p. 521.

100. Pr. Gh. Soare, *Titlul de «locțiitor al Cezareei...»*, p. 379.

ajunși în ținuturile daco-romane din spațiul pontico-danubian. Scrisoarea «Bisericii Gotiei» (i.e. Daciei) către «Biserica din Capadocia» — din anul 373/374 — adeverește aceste relații canonice care se statorniciseră între cele două Biserici încă din epoca apostolică.

În scrisoarea irenică din 3 iunie 1948 — prin care anunța celelalte Biserici ortodoxe surori despre alegerea și înscăunarea sa — fostul patriarh Justinian se intitula «Arhiepiscop al Eparhiei Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și al românilor din America, Exarh al Plaiurilor, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, locțiitor al Scaunului din Cezareea Capadociei și președintele Sfântului Sinod»¹⁰¹.

După actul Unirii Principatelor Române, din anul 1859, și al unificării vieții lor politice (1862), Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, rezident în capitala țării, a primit titlul de «primat al României»¹⁰². Această titulatură exprima aceeași poziție canonică de întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române. În «Proiectul de lege pentru unificarea Bisericii române», din anul 1863, se prevedea că Biserica Ortodoxă Română va avea «...un singur cap, care va purta titlul de primat al României, ori de primat al Bisericii Române Ortodoxe» (Art. I). Articolul IV din același proiect de lege preciza prerogativele primatului care avea demnitatea de mitropolit. De fapt, în acest proiect aflăm, pentru prima dată la noi în țară, titlul de «primat sau mitropolit primat»¹⁰³. În comentariile marginale, făcute la Proiectul de lege din 1863, se preciza că «...patriarh și primat au tot aceeași semnificație, diferența este că patriarh este vorbă grecească, iar primat (primas-primatis) este vorbă latină»¹⁰⁴. Din anul 1865 — după declararea Bisericii ca autocefală (recunoscută ca atare de Patriarhia de Constantinopol de-abia în anul 1885) — întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române s-a intitulat și «primat», adică «patriarh». În anul 1865, domnitorul Alexandru Ioan Cuza se adresa întâistătătorului Bisericii cu titulatura de «Prea Sfinției Sale Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei și primat al României»¹⁰⁵. Legea sinodală, din anul 1872, confirmă pe seama mitropolitului Ungrovlahiei titlul de mitropolit primat. Articolul 17 din cap. III al acestei legi prevedea — pentru întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române — titulatura de «Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei, Exarh al Plaiurilor și Primat al României». La 26 mai 1873, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a votat și un «Regulament pentru atribuțiile de precădere ale Mitropolitului Primat al României». Cancelaria Patriarhiei Ecumenice s-a adresat însă întâistătătorului Bisericii noastre — cu titlul de «primat» — de-abia în anul 1885. În Tomosul pentru recunoașterea autocefaliei se preciza că «...Biserica Ortodoxă din România să fie și să se zică și să se recunoască de către toți neatîrnată și auto-

101. Pr. prof. N. I. Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotarele și reședințele mitropolitului Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1959), nr. 7—10, p. 708.

102. Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 31.

103. M. M. Cristîșor, *Titulatura de primat...*, p. 69.

104. *Ibidem*, p. 79, n. 44.

105. *Ibidem*, p. 73.

cefală, administrându-se de propriul și Sfântul său Sinod, avînd drept președinte pe Înalt Prea Sfințitul și Prea Stimatul Mitropolit al Ungrovlahiei și primat a toată România, cel după vremei».

Titlul de «mitropolit primat» a fost purtat, timp de 60 de ani, de un șir de șapte mitropoliți, începînd cu Nifon (1850—1875) și pînă la înființarea patriarhatului, în 1925. Acest titlu a desemnat «o demnitate intermediară între cea de mitropolit și cea de patriarh, corespunzătoare celei de arhiepiscop și exarh din ierarhia administrativă a Bisericii vecine ¹⁰⁶. În *Sbornicul Canonic* latin al străromânului Dionisie Exiguul (Smeritul) — părintele dreptului bisericesc apusean ¹⁰⁷ — cuvîntul exarh (can. 9, 17 IV Ec.) a fost tradus prin cuvîntul «primat». În anul 1885 — cînd s-a obținut din partea Patriarhiei Ecumenice și recunoașterea oficială a autocefaliei ¹⁰⁸ — s-a depus în Parlamentul țării și un proiect pentru reforma legii sinodale din anul 1872, propunîndu-se, printre altele, ca mitropolitul primat să fie desemnat cu termenul grecesc de patriarh, și nu cu cel latinesc de «primat».

Recunoașterea *de jure* a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române — de către Patriarhia Ecumenică, în anul 1885, și reîntregirea țării, prin alipirea vechii provincii românești a Transilvaniei la trupul patriei, în anul 1918, au creat premisele și pentru ridicarea la rang de patriarhie a Bisericii noastre. În ședința din 4 februarie 1925, Sfîntul Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, a hotărît, în unanimitate, ridicarea Scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei la rangul de Scaun patriarhal, iar pe titularul acestui Scaun, la rangul de patriarh ¹⁰⁹. Articolul 1 din «Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române», din același an — anexat la legea respectivă — prevedea că Sfîntul Sinod era prezidat de «Mitropolitul Ungrovlahiei, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române» ¹¹⁰. Prin legea numărul 699, din 25 februarie 1925, autoritățile au recunoscut și întărit această hotărîre. Prin Tomosul din 30 iulie 1925, numărul 1579, patriarhul ecumenic Vasile al III-lea al Constantinopolului a recunoscut ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de patriarhie ¹¹¹. În Tomosul respectiv se preciza că Biserica Constantinopolului «...nu a găsit nici o piedică invincibilă... ca să-și dea

107. Vezi prof. A. Tardif, *Histoire des sources du Droit canonique*, Paris, 1887, p. 112, 286; J. Gaudemet, *Sources du Droit de l'Église en Occident du II-e au VII-e siècle*, Les Éditions du Cerf/Éditions du C.N.R.S., 1985, p. 154.

108. Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat de autocefalie *ab antiquo*. Vezi Pr. prof. N. Dură, *Norme și stări de manifestare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul secolelor. Mărturii istorice și canonice*, în vol. omagial «Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române», Edit. Inst. Biblic, București, 1987, p. 279—326; *Idem*, 100 de ani de la recunoașterea autocefaliei (1885—1985) și 60 de ani de la întemeierea Patriarhiei Române, în «Mărturie Ortodoxă», an V (1986), nr. 9, p. 63—97; *Idem*, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și bazele ei canonice*, în «Mărturie Ortodoxă», an IV (1985), nr. 8, p. 91—107; Dr. Ioan Dură, *Recherches sur l'histoire des pays roumains et leur Eglise (XVI-e—XIX-e siècles)*. Dissertation présentée en vue de l'obtention du grade de docteur en théologie, Louvain-la-Neuve, 1985, p. 63—88.

109. Vezi *Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe*, art. 5, apud Chiru C. Costescu, *Colecțiunea de legiuri bisericești și școlare adnotate*, vol. II, București, 1925, p. 8.

110. Vezi *Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, Minăstirea Cernica, 1925, p. 47.

111. Vezi Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia Românească...*, p. 131—133.

cu dragoste consimțămîntul și recunoașterea sa la cele ce prin hotărîre comună a Bisericii și a statului s-au săvîrșit în România», pentru «ridicarea Bisericii surori din România la vrednicia patriarhală...»¹¹². În epistola sa din 30 septembrie 1925, și patriarhul Damianos al Ierusalimului mărturisea, printre altele, că a aprobat și a recunoscut «cele săvîrșite, ca bine săvîrșite și... socotim, pe Prea Sfînta Biserică a României, ca Biserică Patriarhală, și pe Prea Veneratul și Cinstitul ei Înainte-Stărilor îl preamărim în rîndul Prea Sfinților Patriarhi...»¹¹³.

În Romania Orientală — id est România de astăzi — etnicitatea daco-romană creștină și viața bisericească au aproape 2000 de ani¹¹⁴. Despre această realitate s-a amintit atît în anul 1885 — cu prilejul recunoașterii oficiale a autocefaliei — cît și în anul 1925, cu ocazia festivităților ridicării Scaunului Ungrovlahiei la rangul de patriarhat. În scrisoarea irenică a Sfîntului Sinod către Bisericile ortodoxe surori, prin care se comunica ridicarea Bisericii noastre la rangul de patriarhie, din 12 martie 1925, se adeverea că «...poporul românesc a fost între cele dintîi popoare ale lumii care au primit creștinismul, încît viața sa bisericească s-a dezvoltat deodată cu formațiunea sa etnică, ca națiune română»¹¹⁵. În aceeași epistolă se preciza că mitropolitul Ungrovlahiei, «deținător încă de la înființarea sa de atribuții patriarhale, ca Exarh al Platurilor...»¹¹⁶, «va purta titlul de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române»¹¹⁷. În aceeași «Scrisoare irenică» se făcea asigurarea că «atribuțiile patriarhului, acordate de sfintele canoane și legile țării, nu sînt și nici nu pot fi de natură a altera caracterul actual al vieții noastre bisericești și nici a încălca drepturile și prerogativele canonice și legale ale episcopatului român... Instituirea aceasta — se conchidea în respectiva epistolă — nu va schimba întru nimic raporturile de pînă acum ale Bisericii noastre române cu celelalte Bisericii ortodoxe surori...»¹¹⁸.

În temeiul «legii pentru ridicarea Scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei, ca Primat al României, la rangul de Scaun patriarhal», din anul 1925, Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la cea mai înaltă treaptă adoptată de Biserica ecumenică a Răsăritului în organizarea sa. «Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române» — întocmit și aprobat în același an — prevedea că Sfîntul Sinod este prezidat «de Mitropolitul Ungrovlahiei, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române» (art. 1).

Organizarea Bisericii Ortodoxe Române ca patriarhie a fost îndreptățită și de tradiția canonică ortodoxă — devenită principiu canonic fundamental, în urma legiferării de către Sinodul IV Ecumenic, prin ca-

112. *Ibidem*.

113. *Ibidem*, p. 141.

114. Vezi George Alexe, *Etnicitatea și autocefalia creștinismului românesc, în «Mărturie Ortodoxă», an V (1986), nr. 9, p. 101—120*; Pr. Ioan Dură, *La consecration du Saint Chrême dans l'Église Orthodoxe Roumaine entre le XVI-e et le XIX-e siècles*, în «Ephemerides Theologicae Lovanienses», an. LXII (1986), fasc. 4, p. 283—307.

115. Arhim. Tit Sîmedrea, *op. cit.*, p. 119.

116. *Ibidem*, p. 120.

117. *Ibidem*, p. 125.

118. *Ibidem*, p. 125—126.

nonul 17 — potrivit căreia Biserica se adaptează și urmează în organizarea sa structura administrativ-politică a statului respectiv ¹¹⁹. Ca urmare firească a desăvârșirii statului național unitar român — în anul 1918 — Biserica Ortodoxă Română a fost deci îndreptățită să-și adapteze forma de organizare la noua împărțire administrativ-teritorială (can. 38 VI Ec.). Dar, nu numai noua ei situație teritorial-administrativă și numerică o îndreptățește la adoptarea formei de organizare de tip patriarhal ¹²⁰, ci și «meritele pe care ea și le agonisise, veacuri de-a rândul, prin păstrarea dreptei credințe în cuprinsul ei și prin sprijinirea, sub multiple forme, a Ortodoxiei, îndeosebi a Bisericii din Orient...» ¹²¹. Dar atât Legea pentru înființarea Patriarhiei, din anul 1925, cât și «Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române» ¹²² — din același an — nu au reușit să creeze patriarhului o poziție legală. De-abia prin Legea din 3 mai 1928 a fost modificat articolul 27 din «Legea de organizare», incluzându-se și «Patriarhia» între unitățile constitutive ale Bisericii Ortodoxe Române, cu personalitate juridică, iar, în anul 1931, a fost întocmit «Regulamentul pentru determinarea drepturilor patriarhului și de funcționare a Sfântului Sinod», care preciza «poziția și drepturile patriarhului» (art. 3—7). Dar, nici aceste legiuiri nu au reușit să creeze patriarhului o poziție legală și să îi valorifice prerogativele canonice. Adevăratul cadru legal pentru organizarea instituției Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Române, potrivit doctrinei canonice ortodoxe, s-a creat prin «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române», aprobat și votat de Sfântul Sinod în ședințele din 19—20 octombrie 1948.

Posibilități și propuneri pentru înființarea unei Patriarhii Române au existat și înainte de anul 1925 ¹²³. În epoca lui Mihai Viteazul (1593—1601) — primul domnitor român care a restituit unitatea politică a vechii Dacii nord-dunărene — s-a impus și cerința unei organizări bisericești unitare, de tip patriarhal. Într-adevăr, unificarea celor trei provincii istorice românești a stimulat și dorința ca cele trei mitropolii să constituie un singur organism național bisericesc, «adică o Patriarhie Românească, așa cum fusese și la sârbi și la bulgari înainte» ¹²⁴. Printre români ideea înființării unei patriarhii a fost vînturată însă cu asiduitate încă din secolul trecut. Astfel, prin anii 1853—1863, adică în timpul

¹¹⁹. Vezi prof. Iorgu D. Ivan, *Organizarea și administrarea Bisericii Ortodoxe Române în ultimii 50 de ani (1925—1975)*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975) nr. 11—12, p. 1407.

¹²⁰. Vezi prof. R. N. Kazimirovici, *Situația actuală de drept bisericesc a Bisericilor Ortodoxe Răsăritene*, trad. N. Kovincici și N. Popovici, Arad, 1927, p. 64.

¹²¹. Prof. Iorgu D. Ivan, *op. cit.*, p. 1407; Vezi și dr. Ioan Dură, *Les Voivodes de Valachie et de Moldavie et les Patriarches Orthodoxes d'Orient dans la seconde moitié du XVIIe siècle*, Extras din «Buletinul Bibliotecii Române» (Freiburg-Germania), vol. VIII (XII), serie nouă, 1980/81, p. 291—333; Idem, *Românii și contribuția lor pentru sprijinirea Muntelui Athos de-a lungul secolelor...*, în «Mărturie Ortodoxă», an. III (1984), nr. 6, p. 57—72.

¹²². Vezi Chiru C. Costescu, *Colecțiunea de legiuiri...*, p. 1—59.

¹²³. Vezi Ț. Nestor Vornicescu-Severineanu, *Încercări, posibilități și propuneri în vederea înființării Patriarhatului înainte de 1925*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 11—12, p. 1342—1365.

¹²⁴. Pr. prof. M. Șesan, *Două mari evenimente bisericești*, în «Telegraful Român», an. 123 (1975), nr. 41—42, p. 12.

înmintărilor pentru recunoaşterea noii Mitropolii Ortodoxe a Ardealului, s-a stăruit şi pentru înfiinţarea unei Patriarhii româneşti la Sibiu, după exemplul celei de la Carloviţ. După unirea Principatelor Române, în anul 1859, şi în urma unificării vieţii lor politice şi administrative, în anul 1862, s-a impus şi necesitatea imperioasă a reorganizării unitare a Bisericii. Printre proiectele de legi discutate în Parlamentul ţării, în anii 1863, 1864, a fost şi «Legea pentru unirea Bisericii Române», care prevedea şi poziţia canonică a întiiistătorului ei.

Aşa după cum s-a amintit mai sus, de la înfiinţarea Patriarhiei, în anul 1925, pînă în anul 1948 — cînd a fost ridicat şi aprobat actualul «Statut de organizare şi funcţionare al Bisericii Ortodoxe Române» — nu s-au precizat, pe bază de lege, drepturile patriarhului. Acestea fuseseră enunţate doar, lapidar, de articolul 3 din «Legea pentru ridicarea Scaunului arhiepiscopal şi mitropolitan al Ungrovlahiei la rangul de Scaun patriarhal», care spunea: «Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române se va bucura de toate drepturile recunoscute de sfintele canoane şi legile ţării». Prin articolele 28, 29 şi 30, Statutul în vigoare fixează, în mod precis, care sînt prerogativele patriarhului, prerogative care constituie în-auşă conţinutul canonic-juridic al instituţiei patriarhatului. Privite în lumina acestor precizări, putem deci recunoaşte că respectivele constatări făcute de R.P. Janin, în anul 1929, erau îndreptăţite. El declara că autoritatea patriarhului Bisericii Ortodoxe Române era — la vremea aceea — «pur nominală, fiindcă ea se limitează a prezida doar Sfîntul Sinod, Congresul Naţional Bisericesc şi Consistoriul Spiritual Central. El este ales de Congresul Naţional Bisericesc, Adunarea Diecezană a Bucureştilor şi numeroşi ortodocşi ai Senatului şi ai Camerei Deputaţilor, adică de o foarte mare majoritate a laicilor»¹²⁵. Aceeaşi îndreptăţire au avut-o şi istoricii şi canoniştii ortodocşi români, care au afirmat că, din anul 1925 — cînd s-a făcut «ridicarea Scaunului arhiepiscopal şi mitropolitan al Ungrovlahiei, ca primat al României, la rangul de Scaun patriarhal»¹²⁶ pînă în anul 1948, întiiistătorul Bisericii noastre nu şi-a exercitat toate prerogativele patriarhale. De-abia în anul 1948, aceste prerogative au fost înscrise şi în Statutul de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române. De altfel, pînă în anul 1948, în Biserica Ortodoxă Română a existat numai demnitatea de patriarh, fiindcă instituţia propriu-zisă a patriarhatului a fost introdusă, pentru prima dată, de-abia prin art. 29 şi 30 din Statut¹²⁷.

Aşadar, în Biserica noastră, despre o instituţie propriu-zisă a patriarhatului se poate vorbi de-abia din anul 1948, cînd însăşi Biserica Ortodoxă Română şi-a dobîndit titlul real de «Patriarhie Română» (art. 5 din Statut). Pînă în anul 1948, în Biserica Ortodoxă Română a existat numai «titlul onorific de patriarh, fără nici un drept real propriu-zis, ci numai cu drepturi de onoare. În fond, patriarhul era numai un mitropolit primat»¹²⁸. Într-adevăr, demnitatea de patriarh — pentru întiiistă-

125. *Les Églises séparées d'Orient*, Constantinople, 1929, p. 121.

126. Vezi Arhim. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 109.

127. Vezi Pr. prof. L. Stan, *Legislaţia bisericească a I.P.S. Patriarh Justinian*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1953), nr. 5—6, p. 508.

128. Idem, *Statutul Bisericii Ortodoxe Române*, în «Studii teologice» III (1949), nr. 7—8, p. 650.

tătorul între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române — a fost înființată și aprobată prin hotărîrea sinodală din 4 februarie 1925, și prin Legea din 25 februarie 1925 — votată de Parlamentul țării — dar legiuirile respective nu precizaseră conținutul canonic al drepturilor, îndatoririlor și prerogativelor patriarhului. Acest lucru s-a făcut de-abia prin «Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române», întocmit și votat de Sfîntul Sinod, în ședințele din 19—20 octombrie 1948, și aprobat de Marea Adunare Națională, la 23 februarie 1949. Prin Statutul în vigoare, patriarhului i s-au acordat toate drepturile care constituie conținutul canonic-juridic al instituției patriarhatului (art. 29—30). În centrul acestora stă așa-zisul «drept de devoluțiune», întemeiat pe canonul 11 al Sinodului VII Ecumenic. Dreptul acesta, care se aplică la tot ce ține de domeniul legalității în administrație, «...poate fi exercitat de către patriarh chiar și din oficiu asupra tuturor chiriarhilor eparhioți din cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române»¹²⁹. Element de păstrare și de asigurare a unității de conducere în Biserică, dreptul de devoluțiune al patriarhului rămîne «un drept extraordinar», pentru a cărui exercitare trebuie să fie date toate «condițiile speciale» care îl îndreptățesc să facă uz de acest drept extraordinar al său. Aceste condiții sînt: «neaplicarea legii de către un organ inferior, sau aplicarea ei greșită în cadrul funcțiunii lui»¹³⁰. Prin Statutul în vigoare s-a creat și aparatul prin care patriarhul să-și poată exercita drepturile și acest aparat este Administrația Patriarhală, constituită din doi vicari-arhieriei, șase consilieri administrativi, Cancelaria patriarhală și Corpul de inspecție și control (art. 31).

În legislația actuală a Bisericii Ortodoxe Române — care reflectă afirmarea deplină a principiilor canonice fundamentale¹³¹ — statutul canonic al întîistătătorului Bisericii este prevăzut în deplină consonanță cu doctrina și practica canonică ortodoxă. De altfel, întreaga legislație actuală a Bisericii Ortodoxe Române «exprimă o orientare deplin canonică și în concordanță desăvîrșită cu cea mai autentică tradiție ortodoxă»¹³².

În «Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române», în «Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului», precum și în celelalte regulamente bisericești se afirmă, în mod expres, că suma drepturilor și îndatoririlor întîistătătorului Bisericii noastre este în deplină consonanță cu doctrina canonică ortodoxă. De altfel, în Statut se precizează că Biserica Ortodoxă Română «are conducere sinodală ierarhică, potrivit învățăturii și canoanelor Bisericii ecumenice a Răsăritului și Tradiției sale» (art. 3).

129. *Ibidem*, p. 651.

130. *Ibidem*.

131. Vezi Pr. prof. N. Dură, *Principiile canonice fundamentale de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe și reflectarea lor în Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, în «Mărturie Ortodoxă», an. VI (1987), nr. 10, p. 127—144.

132. Pr. prof. L. Stan, *Legislația Bisericii Ortodoxe Române în timpul arhipăstoririi Prea Pericitului Părinte Patriarh Justinian*, în «Ortodoxia», XX (1968), nr. 2, p. 295.

Articolul 28 din Statut prevede că «patriarhul Bisericii Ortodoxe Române este întiul stătător între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române», și se bucură «de toate drepturile stabilite de sfințele canoane, în Statutul de față și în regulamentele bisericești» (art. 29). Același Statut mai precizează că patriarhul Bisericii noastre exercită toate «atribuțiile date lui prin canoane, legi și regulamente» (at. 30, al. p). Aceleași legiuri în vigoare precizează că titulatura întiistătătorului Bisericii noastre este: «Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române» («Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului...», art. 4).

Drepturile și îndatoririle ce revin patriarhului în calitate de ierarh eparhial — de arhiepiscop al Bucureștilor și mitropolit al Ungrovlahiei — coincid cu exercitarea celor trei aspecte ale puterii bisericești (puterea învățătoarească, sfințitoare sau sacramentală și puterea cîrmuitoare sau jurisdicțională). Drepturile și îndatoririle specifice demnității patriarhale — bazate pe temeuri canonice și pe obiceiul de drept canonic — precum și prerogativele onorifice și liturgice decurg «din aceeași lucrare de propovăduire, păstrare, adîncire și apărare a adevărului de credință, din lucrarea sacerdotală de împărtășire a harului sfinților și cea de conducere, îndrumare și jurisdicție la nivelul demnității patriarhale»¹³³.

În conformitate cu doctrina și practica canonică ortodoxă, afirmată în mod expres și de legislația în vigoare (Statut și regulamente bisericești)¹³⁴ drepturile, privilegiile și îndatoririle întiistătătorului Bisericii noastre, recte ale patriarhului — se înfățișează după cum urmează :

a. Cu privire la exercitarea puterii învățătoarești :

În calitate de întiipropovăduitor și supraveghetor al dreptei credințe¹³⁵, patriarhului Bisericii noastre îi revin următoarele drepturi :

1. De a se adresa prin scrisori pastorale, autorizate de Sfîntul Sinod, întregii Biserici autocefale în fruntea căreia se găsește. Articolul 30 al. e, din Statut, prevede că patriarhul «dă pastorale pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română, cu încuviințarea Sinodului permanent sau a Sinodului plenar». «Patriarhul are și dreptul de a «trimite sfaturi frățești ierarhilor din țară și împacă neînțelegerile personale dintre aceștia» (art. 30 f.), fiindcă numai așa va fi a «ὁμόνοια» (bunăînțelegere), după cum prevedea canonul 34 apostolic.

2. De a se adresa — prin scrisori irenice — întiistătătorilor celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale, în scopul păstrării unității dogmatice, canonice și cultice a Bisericii Ecumenice a Răsăritului. Dacă este cazul, întiistătătorul Bisericii noastre se poate adresa — în conformitate cu prerogativele stabilite de practica și doctrina canonică ortodoxă pe sea-

133. Arhid. prof. Ioan N. Floca, *Canonicitatea Patriarhiei...*, p. 573.

134. Vezi *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, Edit. Inst. Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1953.

135. Vezi *Can. 58 apost.* ; 19 VI Ec. ; Cf. Pr. prof. N. Dură, *Învățarea dreptei credințe după canoanele Bisericii Ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVIII (1980), nr. 5—6, p. 663—670.

ma unui patriarh¹³⁶ — și căpeteniilor altor confesiuni. În temeiul articolului 30 al. d, din Statut, patriarhul are și atribuția de a «întreține raporturi cu celelalte Biserici creștine ortodoxe în chestiunile bisericești». Articolul 5 al. d, din «Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului», reamintește — la loc de frunte — acest drept al patriarhului. Evident, aceste raporturi frățești se materializează și prin relațiile ecumenice și vizitele reciproce făcute la diferite niveluri. În contextul acestor realități, se înscrie și vizita oficială pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, a făcut-o Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul ecumenic al Constantinopolului¹³⁷, între 14—20 mai 1987, în fruntea unei delegații. De altfel, între Biserica Ortodoxă Română și Patriarhia Ecumenică — și, recte, între patriarhul Bisericii noastre și patriarhul ecumenic — aceste raporturi se concretizează prin : 1. scrisori irenice ; 2. pomenirea numelui în diptice¹³⁸, ca expresie a comuniunii frățești ; 3. observarea îndatoririlor care decurg din Tomosul de autocefalie ; 4. întâlniri reciproce între cei doi patriarhi.

3. În deplină conformitate cu doctrina și practica canonică ortodoxă, întâistătătorul unei Biserici ortodoxe autocefale poate iniția orice lucrare de misiune internă, adică de propovăduire a credinței, de îndrumare a clerului și credincioșilor în materie de credință, prin organizarea de conferințe sau cursuri de îndrumare a clerului, prin organizarea catehizării, a învățămîntului religios-teologic, prin publicarea de orice materiale — cărți de rugăciuni, reviste și alte publicații — de cuprins ziditor într-ale credinței¹³⁹. Toate aceste atribuții au fost și sînt practicate și în Biserica noastră. În timpul arhipăstoririi actualului Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, aceste atribuții sînt afirmate cu pregnanță în realitatea vieții bisericești¹⁴⁰.

«Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului» prevede că respectivele cursuri de îndrumare și examenele de definitivare, promovare și selecționare se țin «după o programă analitică... aprobată de patriarh...» (art. 20). Comisiile de examinare «se numesc de patriarh» (art. 22, al. c). «Regulamentul de organizare și funcționare a instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și recrutarea corpului didactic din Patriarhia Română» prevede că recrutarea corpului didactic al institutelor teologice de grad universitar se face de către «președintele Sfîntului Sinod pe baza avizului consiliului profesoral al institutului teologic respectiv și pe baza propunerilor făcute de sinoadele mitropolitane din raza institutului teologic...» (art. 178). Prin «decizie patriarhală» sînt fixate și atribuțiile prorectorului (art. 193).

136. Vezi M. Ghedeon, *Πατριαρχικά Πινάκες*, Constantinopol, 1890, p. 46 ; M. Costandache, *Patriarhia și demnitatea de Patriarh...*, p. 240—244.

137. Vezi *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist la Patriarhia Ecumenică de Constantinopol*, în «Telegraful român», nr. 21—24/1987, p. 1—2.

138. Vezi Pr. prof. N. Dură, *Dipticele...*, p. 636—659.

139. Vezi M. Costandache, *Op. cit.*, p. 240.

140. Vezi Pr. prof. N. Dură, *Prea Fericitul Părinte Teoctist, cel de al V-lea Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în «Mărturie Ortodoxă», an. VI (1987), nr. 10, p. 11—25.

În temeiul aceleiași doctrine și practici canonice ortodoxe, întiistătătorul unei Biserici Ortodoxe autocefale «poate iniția acțiuni interortodoxe organizate..., inclusiv pentru misiunea externă și pentru dezbaterile în conferințe sau sinoade — pînă la nivelul celor ecumenice — a oricărei chestiuni de credință, precum și a apropierii și colaborării cu alte confesiuni»¹⁴¹. Acțiunile întreprinse în aceste scopuri de către patriarhii Bisericii noastre — și îndeosebi de către actualul Întiistătător — sînt bine cunoscute și apreciate de lumea creștină panortodoxă și ecumenică.

b. Referitor la exercitarea puterii sfințitoare :

În calitate de arhieru întiistătător al patriarhiei, adică întiul slujitor al celor sfinte în cuprinsul patriarhiei, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române se bucură de următoarele drepturi¹⁴² :

1. De a fi pomenit la sfintele slujbe de toți ierarhii eparhioți, sau numai de mitropoliții ori arhiepiscopii din patriarhia pe care o conduce (can. 14, 15, I—II C-pol.)¹⁴³. «Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului prevede că «pomenirea numelui său la serviciile religioase se face în conformitate cu sfintele canoane și cu practica Bisericii noastre» (art. 4).

2. De a fi pomenit la sfintele slujbe de toți patriarhii și întiistătătorii Bisericilor ortodoxe autocefale. Această pomenire reciprocă — între patriarhii Bisericilor ortodoxe autocefale, ca trepte egale — s-a încetățenit în practica canonică ortodoxă actuală prin analogie cu rînduiala stabilită de vechiul obicei canonic, care prevedea obligativitatea celorlalți patriarhi ortodocși de a pomeni la Sfînta Liturghie numele patriarhului de Constantinopol¹⁴⁴.

3. De a sfinți Sfîntul și Marele Mir, în soborul arhierelor, pentru necesitățile Bisericii Ortodoxe Române. Practica canonică actuală consfințește vechiul obicei al țării și evidențiază această prerogativă a patriarhului. După cum se știe, sfințirea Sfîntului Mir de către Întiistătătorul Bisericii noastre — în prezența celorlalți ierarhi ai țării — a fost o realitate și de-a lungul secolelor, chiar dacă ea a avut un caracter vremelnic¹⁴⁵. Din anul 1882 și pînă în prezent, Sfîntul Mir a fost sfințit de ierarhii țării, sub conducerea întiistătătorului lor.

4. De a hirotoni pe mitropoliții sau arhiepiscopii aleși ai patriarhiei, în cazul cînd nu au fost aleși dintre arhierii (can. 2 II Ec. ; 6 I Ec. ; 2 II Ec. ; 8 III Ec. ; 28 IV Ec. ; 55 Cart. ; 6 Sard. etc.). Articolul 30 al. j, din Statutul Bisericii noastre, prevede că patriarhul «hirotonește, împreună cu alți ierarhi, potrivit sfintelor canoane, pe mitropoliți».

5. De a iniția revizuirea, îndreptarea și completarea cărților de ritual, precum și întocmirea de astfel de cărți pentru trebuințe deosebite.

141. M. Costandache, *Op. cit.*, p. 241.

142. *Ibidem*, p. 241—242.

143. Vezi G.A. Ralli — M. Potli, *Op. cit.*, vol. VI, p. 257.

144. Vezi V. Grumel, *Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople*, Constantinopol, 1932, vol. I, nr. 787, an. 937.

145. Vezi Pr. Ioan V. Dură, *La consecration du Saint Chrême...*, p. 283—307 ; *Idem*, *Recherches sur l'histoire...*, p. 89—120.

În prefețele cărților de ritual — editate de Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române — patriarhii Bisericii noastre au făcut adeseori mențiune despre această îndreptățire canonică a lor.

6. De a iniția orice măsuri în legătură cu viața cultică (tipic, pictură, post, etc.). În această privință, patriarhii Bisericii noastre au dat numeroase decizii patriarhale ¹⁴⁶.

7. De a iniția — autorizat de Sfântul Sinod — instituirea de sărbători noi, de canonizări de sfinți și de schimbare sau îndreptare a calendarului. Canonizările primilor sfinți români și instituirea sărbătorilor lor în anii 1950—1955 — s-au făcut la inițiativa fostului patriarh Justinian, și cu aprobarea Sfântului Sinod.

c. Privitor la lucrarea de conducere sau de cîrmuire :

Patriarhului îi revin următoarele drepturi și privilegii ¹⁴⁷ :

1. De a reprezenta patriarhia față de autoritatea de stat, față de alte Biserici sau confesiuni și față de orice organe sau organizații externe cu care ar ajunge în legătură. În temeiul articolului 30, al. c, din Statut, patriarhul «reprezintă Patriarhia Română în justiție, în fața autorităților și față de terți, personal sau prin împuterniciți legali».

2. De a convoca și prezida Sinodul patriarhal și alte organe centrale deliberative și executive ale patriarhiei (can. 6 II Ec. ; 9, 17 IV Ec. etc.). Articolul 30, al. a și b, din Statut, prevede că patriarhul, ca prim organ executiv, «convoacă și prezidează organele deliberative centrale ale Bisericii Ortodoxe Române» și «aduce la îndeplinire hotărârile organelor deliberative centrale ale Bisericii Ortodoxe Române», adică «Sfântul Sinod» și «Adunarea Națională Bisericească», și ale celorlalte organe judiciare și executive ale patriarhiei.

În «Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului și pentru funcționarea organelor centrale deliberative, administrative și executive din Patriarhia Ortodoxă Română : Sfântul Sinod, Sinodul Permanent, Adunarea Națională Bisericească, Consiliul Național Bisericesc, Administrația Patriarhală, Cancelaria Patriarhală și instituțiile anexe» — aprobat și votat de Adunarea Națională Bisericească în ședința din 26 februarie 1950 — se prevede că toate organele centrale bisericești — deliberative (Sfântul Sinod, Sinodul Permanent și Adunarea Națională Bisericească) și executive (Consiliul Național Bisericesc și Administrația Patriarhală) — «sînt prezidate de patriarh și lucrează sub conducerea sa» (art. 2, cf. art. 12 din «Regulamentul pentru Adunarea Națională Bisericească» ; art. 9, 124, 130 din «Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative»).

3. De a administra bunurile bisericești centrale. Articolul 18 din «Regulamentul pentru administrarea averilor bisericești» prevede că «averea patriarhiei, care aparține Bisericii Ortodoxe Române, se administrează... sub îndrumarea și controlul patriarhului. În ceea ce privește administrarea bunurilor bisericești centrale, Patriarhul are următoarele

146. Vezi *Decizia Patriarhală nr. 136/1950 și 157/1950*, în «Legiunile Bisericii...», p. 429—442.

147. Vezi M. Costandache, op. cit., p. 242—244.

atribuții: «a) îndrumază și controlează direct, prin vicarii patriarhali, prin delegați, sau prin corpul de inspecție și control, modul în care se face administrarea averilor patriarhiei; b) Aprobă direct sau prin vicarii patriarhali actele de gestiune întocmite de Consiliul Național Bisericesc, de permanența acestuia sau de serviciile Administrației Patriarhale» (art. 22 «Regulamentul pentru administrarea averilor bisericești»). Articolul 23 din același regulament prevede că «patriarhul, pe temeiul dreptului de devoluțiune, prevăzut de canonul 11 al Sinodului VII Ecu- menic, are îndatorirea de a supraveghea modul în care se face adminis- trarea întregii averi bisericești, fiind în drept a lua toate măsurile le- gale de îndreptare acolo unde prestigiul Bisericii și buna chivernisire a acestor averi o cer. Măsurile luate de patriarh sînt obligatorii. «Cei care nu le aduc la îndeplinire — prevede articolul respectiv — se fac vino- vați de delictul neascultării de ordinele autorității superioare și vor fi pedepsiți ca atare». Schimbările sau grevările bunurilor imobile se pot face cu aprobarea patriarhului (art. 49, 52 din «Regulamentul pentru ad- ministrarea averilor bisericești»).

4. De a iniția editarea și publicarea legilor bisericești și a oricăror măsuri normative de interes general pentru patriarhie (Justinian, *Novella* a VI-a). În Biserica noastră, deciziile patriarhale rămîn și ele o mărturie elocventă a exercitării acestui drept. De altfel, deciziile patri- arhale, ca acte administrative generatoare de efecte juridice, făcute în cadrul funcțiunii administrative și în conformitate cu legea, sînt soco- tile ca izvoare de drept.

5. De a primi plîngerile împotriva chiriarhilor și de a iniția acțiunile judiciare în cauze determinate în fața instanțelor sinodale sau a altor in- stanțe constituite în patriarhie (can. 19 Cart.). Articolul 30, al. n., din Statut, prevede că patriarhul are dreptul de a primi «plîngerile aduse împotriva chiriarhilor și cu autorizația Sinodului Permanent dispune cer- cetarea lor, iar rezultatul celor constatate îl aduce la cunoștința Sfîn- tului Sinod».

6. Aprobă «alegerea membrilor Consistoriului Central Bisericesc, care funcționează la patriarhie», și numește «dintre membrii titulari ai acestuia» pe «președintele Consistoriului» (art. 205 din «Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Or- todoxe Române», aprobat și votat de Sfîntul Sinod, în ședința din 8 iunie 1949). Președintele consistoriului este numit — dintre titularii acestuia — de către patriarh.

7. În calitate de președinte al Sfîntului Sinod, patriarhul are dreptul de a primi petiție de recurs, adresată de cel condamnat la caterisire (art. 229, «Regulamentul de procedură...»). În cazuri de recurs, Consistoriul Central Bisericesc judecă din nou cazul, ca instanță de fond. În cali- tatea sa de președinte al Sfîntului Sinod, patriarhul aprobă sau respinge hotărârile Consistoriului Central Bisericesc¹⁴⁸, «după care sentința ră- mîne definitivă și executorie» (art. 237, din «Regulamentul de pro- cedură»).

148. Vezi Metrop. Kitrous, Barnaba D. Tzortzatou, 'Η Διοίκηση της ὀρθόδοξου Ἐκκλη- σίας της Ρουμανίας μετὰ ιστορικῆς Ἀνασκοπήσεως, Atena, 1973, p. 19—65.

8. Patriarhul are și dreptul de a primi cererea clericului condamnat de una din instanțele de judecată bisericească — prin hotărâre rămasă definitivă și investită cu formula executorie — la depunerea din treaptă, caterisire sau afurisire. În calitatea sa de președinte al Sfântului Sinod, patriarhul «va dispune suspendarea provizorie a deciziei de condamnare, dacă nu s-a executat încă, iar cercetarea de revizuire o va trimite Consistoriului Central Bisericesc, spre cercetare» (art. 240, «Regulamentul de procedură»).

Cererea de revizuire trebuie însă bine motivată.

9. Patriarhul aprobă sau respinge, motivat, sentințele pronunțate de Consistoriul Monahal Central și «cînd este cazul, le trimite spre rejudecare, potrivit normelor din prezentul Regulament» (art. 247, «Regulamentul de procedură»).

10. În exercițiul puterii executive, patriarhul inițiază, organizează și conduce alegerile mitropoliților, arhiepiscopilor sau exarhilor din patriarhie (can. 4, 6 I Ec. ; 2 II Ec. ; 8 III Ec. ; 19 Ant. ; 6 Sard. etc.).

În Statutul Bisericii noastre se prevede că patriarhul «se îngrijește de îndeplinirea la timp a formelor pentru completarea Eparhiilor vacante», «prezidează Colegiul electoral pentru alegerea mitropoliților», și «numește locțiitori de mitropoliți în cazul vacanțelor mitropolitane» (art. 30 al. g, i, m). Patriarhul prezidează și Colegiul constituit «pentru alegerile de mitropoliți...» (art. 130 din Statut ; art. 5 al. i, din «Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului).

11. În aceeași calitate, patriarhul organizează investitura sau investeste personal pe toți chiriarhii din patriarhie. În temeiul articolului 30, al. k și al articolului 131 din Statut, patriarhul Bisericii noastre «emite gramate pentru instalarea mitropoliților». Solemnitatea înmînării Cîrjei are loc cu prilejul instalării noilor aleși la mitropolia respectivă, după citirea gramatei de instalare, cu rostirea formulei, consacrate¹⁴⁹.

12. De a vizita și sfătui frățește pe chiriarhii din patriarhie, și de a acorda concedii chiriarhilor pe timp mai îndelungat (can. 11 Ant. ; 52 Cart.). Potrivit prevederilor legislației Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul «vizitează colegial, cînd va găsi de bine, pe ierarhii Bisericii», și «acordă concedii mitropoliților pînă la 30 zile» (art. 30, al. h, 1 din Statut).

13. În conformitate cu prevederile statutare ale Bisericii noastre, patriarhul «numește, disciplinează și revocă pe toți salariații Administrației Patriarhale, precum și pe profesorii institutelor teologice și personalul didactic și administrativ de la seminariile monahale» («Regulamentul pentru determinarea atribuțiilor patriarhului», art. 5, al. p.).

14. Ca organ executiv suprem, patriarhul exercită dreptul de devoluțiune, în limita canoanelor și a altor norme bisericești (can. 34 apost. ; 5 I Ec. ; 52 Cart. ; 25 IV Ec. ; 11 VII Ec. ; 82 VI Ec.). Articolul 30, al. o, din Statut, prevede, în mod expres, că patriarhul Bisericii Ortodoxe Române «exercită dreptul de devoluțiune... în conformitate cu dispozițiile canonului 11 al Sinodului VII Ecumenic...».

¹⁴⁹. Vezi *Din Sumarul ședinței sesiunii extraordinare a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, din 18 februarie 1962.

Acest drept de devoluțiune — aplicare expresă a principiului controlului ierarhic — este menționat chiar din prima jumătate a secolului al IV-lea (can. 52, 55 Cart.), când «s-a impus ca o necesitate prerogativa mitropolitului de a rezolva diferite probleme ce s-au ivit în viața Bisericii pe teritoriul său jurisdicțional...»¹⁵⁰. În anul 546, împăratul Justinian a venit cu o nouă dispoziție în privința dreptului de devoluțiune al mitropoliților, arhiepiscopilor sau patriarhilor (Nov. 123, I, 2).

În vederea aplicării întocmai a principiului ierarhic, Statutul Bisericii Ortodoxe Române a înscris în textul său și dreptul de devoluțiune al patriarhului (art. 30, lit. c). În deplină conformitate cu practica canonică tradițională a vieții bisericești și cu prevederile exprese ale canonului 11 al Sinodului VII Ecumenic, întiiistătătorul Bisericii noastre are îndreptățirea legală de a impune organelor inferioare aplicarea legii în cazul în care acestea nu o aplică sau o aplică greșit. Dreptul de devoluțiune, care servește ca un corectiv pentru cazuri ilegale, decurge deci din dreptul de control și de dispoziție ale organelor superioare ale unei administrații, față de organele inferioare.

Autoritatea bisericească a patriarhului — exercitată și prin această prerogativă exprimată prin dreptul ierarhic de devoluțiune — nu anulează regimul sinodalității și al autonomiei eparhiale. Ascultarea canonică, care după natura ei nu este altceva decât «aplicarea principiului ierarhic la relațiile dintre slujitorii Bisericii, ca și la restul relațiilor din viața bisericească»¹⁵¹, se afirmă și prin exercitarea dreptului de devoluțiune al întiiistătătorului unei Biserici locale, în viața Bisericii respective. Legislația în vigoare a Bisericii Ortodoxe Române impune deopotrivă ascultarea cuvenită în raporturile dintre treptele preoției, ca și în toate celelalte raporturi din viața Bisericii (art. 15—16, 25 ș.a. din «Regulamentul de disciplină»).

Acest drept de devoluțiune al întiiistătătorului Bisericii noastre la diverse niveluri — nu vatămă însă «conceptul și vitalitatea sinodală în Biserica»¹⁵², fiindcă Sfântul Sinod rămâne «cea mai înaltă autoritate a Bisericii Ortodoxe Române pentru toate chestiunile spirituale și canonice, precum și pentru cele bisericești de orice natură date în competența sa» (art. 9 din Statut). Printre atribuțiile Sfântului Sinod, Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române precizează că acesta examinează și «dacă alegerile de patriarh... s-au săvârșit cu respectarea normelor legale în vigoare», și dacă cel ales îndeplinește «condițiile canonice». Totodată, Sfântul Sinod este și autoritatea care «emite gramata pentru întronizarea patriarhului» (art. 10, al. e, f, din Statut). De altfel, în Biserica noastră, patriarhul acționează întotdeauna «de consensu Synodi», adică în consens cu Sfântul Sinod. Acest mod de acțiune afirmă în mod evident — în viața Bisericii Ortodoxe Române — principiul canonic de bază al sinodalității. De aceea, drepturile, îndatoririle și prerogativele prevăzute de legiuirile Bisericii Ortodoxe Române

150. Drd. Constantin Pârveu, *Dreptul de devoluțiune*, în «Studii teologice», VI (1954), nr. 7—8, p. 389.

151. Pr. prof. L. Stan, *Legislația Bisericii...*, p. 282.

152. Vezi D. Salachas, *Il Principio, della Struttura sinodale delle Chiese orientali nella legislazione canonica antica*, în «Nicolaos», VI (1978), fasc. 2, p. 242.

pe seama întiiistătătorului ei, nu îl fac o autoritate nelimitată, fiindcă aceasta este restrînsă de Sfîntul Sinod, cea mai înaltă autoritate a unei Biserici Ortodoxe autocefale. Cu toate acestea, patriarhul Bisericii noastre «se bucură de cinstire deosebită și are libertatea de a iniția orice acțiune în interesul general»^{152a}, pentru binele întregii Biserici.

Dreptul ierarhic de devoluțiune — care a fost introdus și specificat într-un sens corespunzător în legislația actuală a Bisericii noastre — constituie un «garant și paznic permanent al canonicității» și «cel dintîi și cel mai necesar auxiliar al sinodalității»¹⁵³. Dînd expresie acestei realități, articolul 10, al. 1, din Statut, precizează că Sfîntul Sinod îndrumă și supraveghează «ca activitatea organelor executive din eparhii, mitropolii și de la patriarhie să se desfășoare potrivit normelor legale»¹⁵⁴.

Reazem principal al instituției canonice a patriarhatului (art. 30, lit. h și o, din Statut), dreptul ierarhic de devoluțiune are și o utilitate practică în administrația bisericească, asigurînd deci canonicitatea și legalitatea vieții bisericești.

15. În temeiul obiceiului canonic statornicit în Biserica Ortodoxă, patriarhul unei Biserici autocefale exercită și dreptul stavropighial. Acest drept este exercitat și de întiiistătătorul Bisericii noastre. Această realitate o adeverește și clasificarea mînăstirilor din Biserica noastră. Articolul 2 din «Regulamentul pentru organizarea vieții monahale și funcționarea administrativă și disciplinară a mînăstirilor» — votat de Sfîntul Sinod în ședința de la 25 februarie 1950, prevede că mînăstirile sînt de două feluri: «eparhiale, care țin, adică, de chiriarhul locului, și stavropighii, care stau direct sub jurisdicția patriarhală».

16. Patriarhul aprobă avizele «Comisiei pentru pictura bisericească» și trimiterea de «delegați la fața locului în cazuri de neînțelegeri, cercetări și anchete, în privința lucrărilor de pictură bisericească, venite la deliberările Comisiei, prin eparhii...» (art. 10, al. h și art. 14 din Decizia Patriarhală nr. 157)¹⁵⁵.

17. Fiind protoierarhul Bisericii, patriarhul poartă ca atare, un titlu și semne distinctive și se bucură de cinstire prin înainte-șederea și prin respect din partea tuturor membrilor Bisericii — cler, monahi și credincioși. În calitatea sa de întiiistătător între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, patriarhul se bucură deci de toate drepturile stabilite în sfintele canoane, în Statut și în Regulamentele bisericești. Titulatura sa statutară este: «Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române», și «poartă ca semn distinctiv două engolpioane și o cruce, culion și o camilafcă albă cu cruce» (art. 28 și 29 din Statut).

152a. Arhid. prof. Ioan N. Floca, *op. cit.*, p. 573.

153. Pr. prof. L. Stan, *Legislația bisericească...*, p. 509.

154. *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române...*, p. 180.

155. *Ibidem*, p. 436—437.

18. Cu autorizația Sfântului Sinod, patriarhul se îngrijește și de diaspora proprie Bisericii Ortodoxe Române¹⁵⁶.

În baza dreptului de jurisdicție asupra propriei diaspore, înțălășătătorul Bisericii noastre a aprobat — în anul 1930 — și «Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America». «...Prea Fericitul Patriarh Miron, ca șef suprem al Bisericii Ortodoxe Române de pretutindenea — se prevedea în dispozițiile generale ale respectivului statut — a decretat Episcopia Misionară Ortodoxă Română din Statele Unite ale Americii de Nord și Canada înființată canoniceste...»¹⁵⁷. Articolul 6 din Statutul în vigoare prevede că «asistența religioasă, organizarea bisericească, cum și trimiterea de conducători pentru românii ortodocși de peste hotare, se reglementează de patriarhia Română...». Acest drept decurge din însăși starea de autocefalie a Bisericii noastre. Apoi, egala îndreptățire jurisdicțională în toate privințele a Bisericilor autocefale — expresie a unei depline egalități de drepturi ale Bisericilor Ortodoxe între ele — nu poate admite revendicările necanonice ale unei patriarhii asupra diasporei altei patriarhii autocefale. De altfel, legislația și istoria nu cunosc — în afară de drepturi — privilegiu juridice reale de această natură, ci «numai privilegiu de onoare, în raporturile dintre Bisericile autocefale și nicidecum privilegiu de jurisdicție»¹⁵⁸. Prin urmare, afirmațiile despre așa-zisele «acțiuni necanonice săvârșite de unele Biserici ortodoxe, prin menținerea unor episcopi în jurisdicția Patriarhiei Ecumenice»¹⁵⁹ și pretențiile afișate de unii pe seama Patriarhiei Ecumenice — care, chipurile ar fi singură îndreptățită să exercite jurisdicția asupra diasporei ortodoxe, în baza canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic¹⁶⁰ — sînt lipsite nu numai de temei canonic și istoric, ci și de duhul adevărului¹⁶¹. Așa după cum afirma și canonistul Lewis J. Patsavos, «este de prisos a se revendica prerogativele Bisericii de Constantinopol de a declara autocefalia altei Biserici în temeiul canonului 28 al Sinodului al IV-lea Ecumenic... După cum atestă și comentariile și interpretările făcute acestui canon de către iluștrii comentatori ai secolului al XII-lea, episcopii dintre barbari se referă la cei din diecezele menționate, adică Pont, Asia și Tracia. Orice încercare de a răstălmăci această frază, în sensul că se referă la orice episcop din diaspora tuturor veacurilor, va întîmpina cu siguranță rezistență. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că acest canon se limitează, privitor la această hotărîre, numai la un timp și loc anume. Ar fi mult mai apropiate de adevăr pretențiile invocate

156. Vezi Pr. prof. N. Dură, *Comunitățile ortodoxe române de peste hotare. O preocupare permanentă a Bisericii Ortodoxe Române*, în «Studii teologice», XXXVIII (1986), nr. 1, p. 8—23; Pr. Ioan Dură, *Biserica Ortodoxă Română și românii din diaspora. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și întreaga suflare românească*, în «Mărturie Ortodoxă», III (1984), nr. 7, p. 69—74.

157. *Episcopia Misionară Ortodoxă Română. Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române în America*, Detroit, 1935, p. 17.

158. Pr. prof. L. Stan, *Diaspora ortodoxă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVIII (1950), nr. 11—12, p. 615.

159. Mitropolitul Pantelimon al Corintului, *Patriarhia ecumenică*, în lb. greacă, în «Ekklesia», tom. 57 nr. 11/1980, F.A., p. 211.

160. Vezi Pr. prof. Nicolae Dură, *op. cit.*, p. 8—23.

161. Idem, *Teologia ortodoxă și teologiile confessionale în ecumenismul contemporan*, în «Ortodoxia», XXXVIII (1986), nr. 3, p. 88.

de Biserica de Constantinopol pe temeiul faptelor indiscutabile ale istoriei»¹⁶². Firește, și aceste așa-zise fapte indiscutabile ale istoriei nu exprimă adevărul istoric, dar, oricum, afirmația respectivului canonist este mult mai apropiată de realitatea canonică și istorică a Bisericii de odinioară.

Unii canonisti filo-constantinopolitani au făcut și afirmația eronată și tendențioasă că numai cele cinci patriarhate — menționate de canoanele sinoadelor ecumenice — sînt «veșnice», pe cînd cele recunoscute după epoca soboarelor ecumenice au nevoie de o recunoaștere a stării lor de autocefalie și patriarhat de către Patriarhia Ecumenică sau viitorul Sfînt și Mare Sinod Ecumenic. Cît privește cele cinci patriarhii apostolice, «nu este posibil să se întîmple o schimbare — declara un canonist grec — întrucît nu este cu putință să se întrunească un sinod ecumenic de aceeași autoritate asemenea Sinoadelor doi, patru și șase ecumenice, care au stabilit, o dată pentru totdeauna, cele privitoare la vechile patriarhii; cît privește însă... autocefalia, extensiunea sau modificarea limitelor jurisdicției Bisericilor autocefale ale Rusiei și ale țărilor balcanice, este posibilă o modificare, ca urmare a unei hotărîri a Tronului ecumenic și a Sinodului său permanent, cel care a acordat autocefalia acestora și cel care a precizat limitele jurisdicției lor; sau ca urmare a hotărîrii unui sinod ecumenic...»¹⁶³. Același canonist afirmă că «epitetul «barbari» — din textul canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic, n.n. — se referă la substantivul «neamuri», care este omis în textul canonului, dar se subînțelege. «Neamuri barbare» sau «țări barbare» sînt cele care se aflau în afara Imperiului roman în timpul celui de al IV-lea Sinod Ecumenic... Episcopii sînt deci — conchidea canonistul respectiv — în ținuturile barbare Alania, Rusia și altele... Evident, America de Nord și Sud, Australia etc., nu sînt menționate în canon, ca fiind necunoscute la acea epocă, dar în mod teoretic ele sînt cuprinse în aceste ultime ținuturi, «celelalte» barbare, firește, ...în sensul geografic, ca unele ce nu erau cuprinse în epoca sinodului respectiv în ținutul geografic cel delimitat de frontierele Imperiului roman... În consecință, Tronul ecumenic... — concluziona respectivul canonist — are jurisdicție canonică... asupra tuturor ortodocșilor în țările acestora...»¹⁶⁴. Fără îndoială, este curioasă și bizară această răstălmăcire a realităților istorice și canonice revolute! Surprinde îndeosebi străduința canonistului respectiv de a identifica noțiunea de «barbari» cu cea de «neamuri», pe care unii canonisti o exclud chiar din textul canonului 34 apostolic. Oricum, principiul etnicității este afirmat și prin sintagma de «neamuri barbare», din textul canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic. Evident, aceste încercări de a invoca drept temei — pentru revendicările de jurisdicție ale Scaunului de Constantinopol asupra întregii diaspore ortodoxe — textul canonului 28 al Sinodului IV Ecumenic, sînt hibride și fără suport istoric și canonic. Argumentația făcută de canonistii respectivi rămîne *pro domo*.

162. *Unity and Autocephaly. Reality or Illusion?...*, p. 319.

163. Prof. dr. Pantelimon Rodopoulos, Mitropolit de Tirol și Serendiu, *Diaspora ortodoxă din punct de vedere ecleziologic și canonic*, în lb. greacă, publicat în vol. omagial «Honorary Dedication...», Athens, 1980, p. 324—325.

164. *Ibidem*, p. 324—326.

După părerea aceluiași canonist grec, limitele jurisdicției canonice a noilor patriarhii și a Bisericilor autocefale sînt fixate în tomosurile și hotărîrile de proclamare a autocefaliei acestora de către patriarhul ecumenic și de Sinodul său permanent...»¹⁶⁵.

În conformitate cu doctrina și practica canonică ortodoxă, un canonist român releva, cu îndreptățire, că «...în învățătura dogmatică nu se află nici un temei care ar opri o Biserică autocefală de a fi ridicată la înălțimea de patriarhie, căci de fapt patriarhiile s-au înființat fără hotărîrea soboarelor ecumenice. Dacă, totuși, ele vorbesc despre patriarhiile din Roma, Alexandria, Antiohia, Constantinopol și Ierusalim, aceasta trebuie socotită doar ca o recunoaștere a ceea ce se făcuse în virtutea canonului 34 apostolic...»¹⁶⁶. De aceea, afirmația canoniștilor greci, că «Tronul Constantinopolului este singurul Scaun, care a fost onorat printr-o hotărîre a unui Sinod ecumenic cu o jurisdicție ce depășește limitele geografice stricte»¹⁶⁷, nu are acoperire în realitatea istorică și canonică.

După părerea conciliatoare a unui ierarh grec, «pot deveni noi patriarhii și recunoscute ca atare — de către un viitor sinod ecumenic, pe atît de aproape, pe atît de departe — noile patriarhii ale Rusiei, Serbiei, României, Bulgariei, Biserica autocefală a Greciei și alte noi Biserici autocefale...»¹⁶⁸. Firește, nu știm dacă ierarhul respectiv este conștient de faptul că întrunirea viitorului Sfînt și Mare Sinod Ecumenic — pe atît de aproape, pe atît de departe, după propria-i expresie — depinde în mare parte de modul în care vor fi eliminate asemenea pretenții cronate, și îndeosebi noile criterii de acordare și recunoaștere a autocefaliei, făurite de ecleziologia canonică filo-constantinopolitană actuală.

Ca o reminiscență a tendinței de a limita patriarhatele la numărul celor stabilite de canonul 36 al Sinodului VI Ecumenic, se încearcă deci și în prezent «o diferențiere între aceste vechi patriarhate și între cele mai noi»¹⁶⁹, invocîndu-se ca temei faptul că numai un sinod ecumenic ar fi îndreptățit să decreteze autocefalia unei Biserici locale, și, implicit, ridicarea ei la rangul de patriarhat. Dar, după cum se știe, după ce împrejurările nefavorabile nu au mai îngăduit întrunirea soboarelor ecumenice, la soluționarea problemelor de interes general — pentru întreaga Ortodoxie — s-a ajuns pe calea consensului general, cunoscut sub numele de «consensus ecclesiae dispersae». Și, hotărîrile luate pe această cale au avut aceeași putere obligatorie, ca și cum ar fi fost date de un sinod ecumenic. Pe această cale s-a ajuns, deci, în Biserica Ortodoxă, «la recunoașterea de noi Biserici organizate ca patriarhii, pe lângă cele stabilite de către Sinodul VI Ecumenic, fiind înscrise și în diptice, după Patriarhia Ierusalimului»¹⁷⁰, în ordinea următoare: Patriarhia Ortodoxă Rusă (a V-a), Patriarhia Ortodoxă Sirbă (a VI-a), Patriarhia Ortodoxă Română (a VII-a) și Patriarhia Ortodoxă Bulgară (a VIII-a). De altfel, și

165. *Ibidem*, p. 327.

166. Pr. prof. L. Stan, *Treizeci de ani...*, p. 82.

167. Prof. dr. Blassios I. Fidas, *Throne oecumenique et diaspora orthodoxe*, în «*Ορθόδοξος Μαρτυρία και Σκέψις*», IV (1979), nr. 19, p. 28.

168. Mitrop. Panteleimon al Corintului, *Patriarhia Ecumenică...*, p. 211.

169. Prof. Iorgu D. Ivan, *Patriarhia ortodoxă...*, p. 646.

170. *Ibidem*, p. 650.

recunoaşterea celorlalte Biserici ortodoxe autocefale — albaneză, polonă şi cehoslovacă — şi autonome (Biserica Finlandei) s-a făcut tot pe calea consensului unanim al Bisericilor ortodoxe.

La Congresul panortodox de la Constantinopol (1923) s-a cerut — printre altele — să se stabilească «un sistem administrativ unitar pentru toate Bisericile ortodoxe autocefale, fie că sînt patriarhate, fie că sînt mitropolii»¹⁷¹. Retrospectiv privind lucrurile, putem afirma că în prezent, în Biserica Ortodoxă se poate vorbi de un sistem administrativ unitar, care dă expresie afirmării principiilor canonice fundamentale în viaţa ei organizatorică. Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române — şi actuala formă de organizare şi conducere a acestei Biserici — pot constitui o mărturie peremptorie în această privinţă. Principiul unităţii de conducere este afirmat nu numai în legiuiri, ci este concretizat şi în forma de organizare şi conducere a Bisericii Ortodoxe Române. Din nefericire, unitatea canonică a Ortodoxiei rămîne însă umbrată de unele pretenţii vehiculate de unii ecleziologi şi canonişti ortodocşi, privind stabilirea de noi criterii cu privire la acordarea şi recunoaşterea autocefaliei unei Biserici ortodoxe locale, precum şi revendicarea dreptului de jurisdicţie asupra diasporei ortodoxe pe seama Patriarhiei de Constantinopol.

În loc de concluzii

După cum s-a putut constata, prerogativele patriarhului — prevăzute de legiuirile actuale ale Bisericii Ortodoxe Române — sînt în deplină conformitate cu doctrina şi practica canonică ortodoxă^{171a}. În consens cu doctrina şi practica canonică ortodoxă, patriarhul unei Biserici ortodoxe autocefale are deci următoarele îndreptăţiri canonice :

a. dreptul de a convoca şi prezida Sinodul patriarhal, alcătuit din toţi mitropoliţii şi episcopii din cuprinsul patriarhatului (can. 34 apost. ; 25 IV Ec) ;

b. dreptul de a confirma alegerea şi de a hirotoni pe mitropoliţii din cuprinsul patriarhatului, în cazul cînd aceştia sînt aleşi dintre persoane care nu au hirotonia în treapta arhieriei (can. 28 IV Ec.) ;

c. dreptul de a controla, prin vizite canonice, mitropoliile şi episcopiiile sufragane şi a face muştrările duhovniceşti convenite celor ce s-ar afla neîndeplinindu-şi datoria (can. 52 Cart.) ;

d. dreptul de a aproba concedii mitropoliţilor şi episcopilor din cuprinsul patriarhatului şi luarea de măsuri împotriva celor ce lipsesc ilegal din eparhia respectivă (can. 11 Ant. ; 16 I—II Cpol. ; Justinian, *Novella* VI, 3)¹⁷² ;

e) dreptul de a lua o hotărîre independentă în «chestiunile canonice şi evanghelice», în cazul cînd acestea cer o soluţionare urgentă şi nu pot suferi o amîinare pînă la întrunirea sinodului, urmînd ca, ulterior, să aducă aceasta la cunoştinţa sinodului (can. 34 apost. ; 9 Ant. ; Justinian, *Novella* CXXXVII, 5) ;

171. Pr. prof. L. Stan, *Cu privire la un viitor sinod ecumenic*, în «Ortodoxia», IV (1952), nr. 3—4, p. 590.

171 a. Vezi Pr. Gh. I. Soare, *Temeiurile canonice pentru prerogativele Patriarhului înscrise în Statutul Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVII (1949), nr. 11—12, p. 6—15.

172. Vezi G. A. Ralli — M. Potli, *op. cit.*, vol. I, p. 150.

f) dreptul de devoluțiune, adică de a interveni atunci cînd un mitropolit sau episcop neglijează instituirea demnitarilor din posturile bisericești mai importante (can. 11 VII Ec.) ;

g) dreptul de a lua măsuri pentru ocuparea episcopiiilor vacante și de a da dispoziții ca averea eparhiilor vacante să fie administrată prin economi (can. 25 IV Ec. ; Justinian, *Novella* CXXXI, c. 11) ;

h) dreptul de a primi apeluri din partea celor care au fost judecați de către episcopi, de mitropoliți sau de Sinodul metropolitan, și de a judeca în chip suprem, definitiv și fără drept de apel, în chestiunile grave dintre mitropoliți, episcopi și alți clerici (can. 9, 17 IV Ec. ; Justinian, *Novella* CXXIII, c. 22) ;

i) dreptul de a determina, în sinod, prin votul său pedeapsa care urmează a se aplica unui mitropolit sau episcop vinovat (Justinian, *Novella*, CXXV) ;

j) dreptul de stavropighie, adică de a-și subordona, în mod ne mijlocit, o biserică sau o mînăstire, prin trimiterea Crucii Patriarhale, la întemeierea vreunei biserici sau mînăstiri, din cuprinsul unei episcopii supuse jurisdicției lui ¹⁷³ ;

k) dreptul de a numi în serviciul său clerici din cuprinsul altor eparhii supuse jurisdicției lui, fără carte canonică de la episcopul respectiv, în cazul cînd acesta ar refuza să o dea (can. 11 VII Ec.) ;

l) dreptul de a fi mijlocitor între Biserică și stat, încît nici o persoană clericală nu se poate prezenta la organul suprem al statului decît numai prin mijlocirea și cu avizul patriarhului (can. 11 Ant. ; Justinian, *Novella* VI, c. 3) ;

m) dreptul de a fi pomenit la sfintele slujbe de către mitropoliții și episcopii respectivi (can. 15 I—II C-pol) ;

n) sfințirea Sfintului și Marelui Mir pentru întregul patriarhat (can. 6 Cart.) ;

o) patriarhul publică legile și deciziile bisericești și are dreptul de a supraveghea executarea lor. Acest drept — prevăzut și în Statutul Bisericii Ortodoxe Române — se întemeiază pe prerogativele patriarhului de a prezida sinodul și de a fi cel dintîi dintre episcopii unui neam ;

p) în calitatea sa de întîișătător al Bisericii, patriarhul are și dreptul de a face apel la conducerea supremă a statului împotriva «unor decizii judecătorești și împotriva unor hotărîri luate de guvern, care ar atinge ordinea canonică și interesele superioare ale Bisericii» ¹⁷⁴. Această prerogativă — consfințită și de obiceiul canonic — are temei și în practica canonică ortodoxă.

Legiuirile actuale ale Bisericii Ortodoxe Române adevăresc deci că atribuțiile și îndatoririle întîișătătorului Bisericii noastre sînt în deplină consonanță cu prevederile canoanelor și cu practica canonică ortodoxă. De altfel, atît prin textele legiuirilor bisericești, cît și prin lu-

173. Vezi *Comentariul lui Balsamon la canonul 31 apostolic* ; Cf. G. A. Ralli — M. Potli, *op. cit.*, vol. II, p. 41.

174. Pr. Gh. I. Soare, *op. cit.*, p. 15.

crarea apostolică a celor patru patriarhi ai Bisericii noastre^{174a} — adormiți în Domnul — instituția patriarhală a Bisericii noastre s-a afirmat, în istoria împlinirilor, ca o realitate canonică. Sub arhipăstoria Părintelui Ortodoxe Române — lucrarea învățătoarească, sfințitoare și de conducere a Instituției Patriarhale se materializează prin vrednice acțiuni și înfăptuiri, care își găsesc temeiul lor în canoanele și practica canonică a Bisericii Ortodoxe a Răsăritului. Aceste acțiuni și înfăptuiri sînt posibile și datorită climatului de libertate religioasă din țara noastră. Relația stat-Biserică, guvernată de legi, este întemeiată «pe respect reciproc, neamestecul statului în viața religioasă internă, și prin observarea legilor țării de către subiecții de drept ai Bisericii»¹⁷⁵.

În anul 1926 — la un an deci de la înființarea Patriarhatului român — un canonist sîrb scria că Biserica Ortodoxă Română «...rămîne națională, ecumenică, tolerantă, deschisă și frățească față de celelalte forme ale creștinismului»¹⁷⁶. Într-adevăr, toleranța religioasă, spiritul ecumenic și organizarea în cadrul său etnic au fost notele definitorii dintotdeauna ale Bisericii Ortodoxe Române^{176a} și au rămas și astăzi pe chipul ei¹⁷⁷, cînd instituția Patriarhatului — realitate învederată, prevăzută de legislația ei actuală — afirmă atît statutul canonic al întîistătătorului, cît și poziția ei interortodoxă.

SFINȚENIE ȘI SLUJIRE ÎN VIAȚA CREȘTINĂ *

Drd. LIVIU STOINA

Atît *sfințenia*, ca valoare, cît și *slujirea* sub multiplele sale aspecte, în strînsă legătură cu celelalte valori, ocupă un loc important în viața creștinului ortodox, deoarece acesta are ca scop identificarea, deci trăirea, tuturor faptelor sale morale, cu învățătura Mîntuitorului Hristos, concretizată în porunci, pentru ca astfel să obțină mîntuirea, desăvîșirea morală, într-un dialog relațional cu semenii și cu Dumnezeu.

Ambele sînt implicate în relația creștinului cu Dumnezeu cel în Treime ca existență personală absolută, Binele suprem, deoarece El este izvorul, temelia, puterea și modelul atît al sfințeniei, cît și al slujirii prin Fiul Său întrupat, Iisus Hristos (Marcu 10, 45). Ele sînt comple-

174a. Pentru viața și activitatea celor patru patriarhi ai României, Vezi Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Cei patru mari patriarhi ai celor 60 de ani de Patriarhat ortodox românesc*, în «Mitropolia Ardealului», XXX (1985), nr. 9—10, p. 551—569.

175. *Religious Life in Romania. Essential Information*, published by The Consultative Council of the Religious Denominations in The Socialist Republic of Romania Bucharest, 1987, p. 10.

176. Prof. dr. R. N. Kazimirovici, *Situația actuală...*, p. 72.

176 a. Vezi Ioan Dură, *La tolerance religieuse en Valachie et en Moldavie pendant la seconde moitié du XVII-e siècle*, în «Revue Roumaine d'Histoire», tom. XXIV, nr. 3, Bucarest, 1985, p. 249—266; Idem, *Les catholiques de Valachie et de Moldavie durant la seconde moitié du XVII-e siècle et leurs rapports avec les voivodes et les grands dignitaires de ces pays*, în «Irenikon», nr. 2/1982, p. 164—184.

177. Vezi Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Apoteoza vredniciei Bisericii Ortodoxe Române*, în «Mitropolia Banatului», XXXV (1985), nr. 9—10, p. 565—569.

* Lucrare alcătuită și susținută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie, la catedra de Teologie Morală, sub îndrumarea P. C. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, care a dat și avizul de publicare.

mentare, se implică și se explică reciproc, deoarece creștinul astăzi, mai mult ca oricând, are o deosebită responsabilitate în raport cu sine însuși, cu semenii, cu lumea și cu Dumnezeu, Care este o Treime de persoane. Sfințenia nu se poate realiza în viața creștinului fără slujire, iar slujirea nu poate exista fără idealul sfințeniei spre care trebuie să tindă toți cei ce cred în Fiul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul.

1. Sfințenie și slujire creștină

a. *Sfințenia după învățătura ortodoxă.* Însușirea de *sfânt* (·ἅγιος) este atribuită, în primul rînd, lui Dumnezeu; sfințenia este proprie numai lui Dumnezeu: «*Sfânt este numele Său*» — zice proorocul Isaia (57, 15). El este sfințenia absolută și nu se găsește nici o referință în această lume pentru a indica sau descrie aceasta, decît analogii imperfecte. Înțelepciunea, puterea, iubirea au analogii în viața creștinilor, însă sfințenia prin excelență este la Dumnezeu Cel în Treime și constituie manifestarea Sa în viața creștină¹. Iar dacă fiecare Persoană a Sfintei Treimi este sfîntă, afirmă Sfîntul Chiril al Alexandriei, Duhul Sfînt este calitatea sfințeniei dumnezeiești; de asemenea, după Sfîntul Vasile cel Mare, «sfințenia este elementul esențial al naturii Sale»; astfel Duhul Sfînt este Sfințenia ipostaziată².

Prin însușirea de *sfînt* se indică distanța nemărginită dintre Dumnezeu și întreaga Sa creatură. Dumnezeu este infinit superior tuturor celor pămîntești, vremelnice și imperfecte. Această distanță nemărginită este și de natură ontologică, adică Dumnezeu este însuși Binele absolut, în fața căruia toate creaturile sînt imperfecte și relative. În Dumnezeu, imperfecțiunea și, cu atît mai mult, păcatul și răul nu pot avea loc³. El este lumina pură neajunsă. Și fiindcă ființa lui Dumnezeu este identică cu Binele și voința Lui se identifică cu Binele, Dumnezeu este Sfîntul prin excelență. Dumnezeu este plenitudinea întregii valori a Binelui. De aceea, în Vechiul Testament Dumnezeu este «*Sfîntul*» sau «*Sfîntul lui Israel*», «*Cel de trei ori sfînt*» (Isaia 6, 3; 40, 25; Osea 12, 1; Ps. 98, 10; Pilde 9, 10)⁴.

În Noul Testament sfințenia divină se arată în Sfînta Treime. Astfel, Dumnezeu-Tatăl este «Sfîntul», deoarece este desăvîrșit (Matei 6, 48; Ioan 17, 11; I Petru 1, 15). Mîntuitorul Hristos este vestit de Arhanghelul Gavriil ca «Sfîntul» care Se va naște din Sfînta Fecioară Maria (Luca 1, 35), pentru că este Fiul lui Dumnezeu și pentru că zămislirea Lui ca om și întruparea au loc prin coborîrea Duhului Sfînt și prin umbrirea puterii Celui Prea Înalt (Luca 1, 35). El este Sfîntul prin

1. Paul Evdochimov, *La sainteté dans la Tradition de l'Église Orthodoxe*, în «Contacts», XXIII année (1971), nr. 73—74, p. 122.

2. *Ibidem*. Sfîntul Vasile cel Mare afirmă că «sfințenia nu se capătă fără ajutorul Duhului», (*Despre Sfîntul Duh*, cap. XVI, P.G., 32, col. 136; vezi traducerea de Pr. prof. dr. Constantin Cornițescu, în «Glasul Bisericii», nr. 1—2/1981, p. 49).

3. Sfîntul Maxim Mărturisitorul arată că răul «nu are în nici un fel ființă, sau fire, sau ipostas, sau putere, sau lucrare în cele ce sînt» (vezi *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia românească*, vol. III, tradusă din l. greacă de Prot. stavr. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1948, p. 8).

4. Mitropolitul Nicolae Mladin, *Sfinții în viața morală ortodoxă*, în «Studii de teologie morală», Sibiu, 1969, p. 312—313.

exelență nu numai ca Dumnezeu, ci și ca om (Fapte 3, 14; Marcu 1, 24)⁵. Este Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, născut din veci din Tatăl, iar mai pe urmă, «*la plinirea vremii*» (Gal. 4, 4), întrupat și făcut om, cu puterea Duhului Sfînt din Sfînta Fecioară Maria⁶, fiind fără de păcat (Ioan 8, 46; Evrei 4, 15). El este arhiereul cel adevărat, «*Sfînt, fără răutate, fără de pată, osebit de cei păcătoși și fiind mai presus decît cerurile*» (Evrei 7, 26; 9, 11—15, 26—28). El este «*Cel sfînt și drept*» nu numai ca Dumnezeu, ci și ca om, întrucît este Dumnezeu-Omul, Fiul lui Dumnezeu, întrupat, Iisus Hristos, «*Sfîntul în care se sfințesc toate*» (Evrei 10, 10—14). El făgăduiește trimiterea Duhului Sfînt în lume peste Apostoli (Ioan 14, 26; 15, 26; 16, 13) și după Înălțarea Sa la ceruri revarsă bogăția harului Duhului Sfînt peste ei (Ioan 20, 21—23; Luca 24, 49; Fapte 2, 1—3). Duhului Îi este ființială sfințenia și pentru că în Duhul ni se împărtășește, El este numit consecvent Duhul Sfînt. Căci de la Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfînt se revarsă asupra omului⁷ harul dumnezeiesc, care este *energie dumnezeiască necreată*, izvorînd continuu din ființa dumnezeiască a celor trei Ipostasuri dumnezeiești, dar distinctă de aceasta; deci, harul este *lucrarea celor trei Persoane ale Sfîntei Treimi*, iar ca energie sfințitoare este revărsată de Hristos prin Duhul Sfînt peste toți creștinii, ca «*ungere împărătească*», pentru chemarea de a domni cu Mîntuitorul în veacul viitor sfințiți și desăvîrșiți în El, deci spre creșterea în Hristos pînă la statura deplinătății Lui⁸.

Deși atributul de «sfînt», propriu în sens absolut lui Dumnezeu, indică o distanță nemărginită între Dumnezeu și creatură, adică între Dumnezeu și om, sfințenia lui Dumnezeu, care este o calitate proprie lui Dumnezeu cel în Treime, se manifestă în lume și devine o calitate participată a ființelor umane. În primul său aspect, adică de însușire a lui Dumnezeu, ea este cu totul apofatică, indefinibilă. În al doilea aspect, ca însușire participată a omului, ea este sesizată, dar într-un mod greu de definit rațional, adică într-un mod apofatic-catafatic. Participarea ei de către om își are sursa în Hristos însuși, Care ca om S-a sfințit pentru noi, El fiind sfințenia prin excelență: «*Pentru ei Eu Mă sfințesc pe Mine însumi, ca și ei să fie sfințiți într-un adevăr*» (Ioan 17, 19). Hristos ne atrage în sfințenia Lui și ne sfințește și îndumnezeiește prin lucrarea

5. *Ibidem*, p. 343.

6. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii, în Îndrumări misionare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 303.

7. Mitropolitul Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 313. Sfîntul Vasile cel Mare arată că prin Fiul am fost conduși la Tatăl de Sfîntul Duh, adică «am fost mutați din împărăția întunericului în locul care revine sfinților, în *împărăția luminii*» (Col. 1, 12). Prin urmare, să nu socotim Iconomia (Intruparea) Fiului ca pe o slujire forțată, urmare a situației lui de supus, ci ca pe o voită purtare de grijă față de creatura sa inspirată de bunătate și milostivire, conform voinței lui Dumnezeu Tatăl. Numai așa ne putem considera dreptcredincioși (în măsura) în care vedem reflectîndu-se, în toate cele făcute, puterea desăvîrșită a Fiului și nu separăm niciodată (voința Sa) de voința Tatălui». (*Despre Sfîntul Duh*, VIII, P.G., 32, col. 100; trad. cit., în «G.B.», nr. 10—12/1980, p. 769; despre lucrările diverse ale Duhului Sfînt în lume, vezi *ibidem*, IX, P.G., 32, col. 108, trad. cit., în «G.B.», nr. 1—2/1981, p. 38).

8. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Mîntuirea prin Hristos, în Biserică*, în *op. cit.*, p. 497. Sfîntul Vasile cel Mare arată că Sfîntul Duh este «cauza sfințeniei», luminează duhovnicească, ce dă oricărei puteri spirituale un fel de iluminare pentru aflarea adevărului...» (*op. cit.*, IX, P.G., 32, col. 108, trad. cit., în «G.B.», nr. 1—2/1981, p. 37).

Duhului Sfint în Biserică, pe care ne-o împărtășește prin Sfintele Taine și ne umple de daruri dumnezeiești prin Tainele și ierurgiile Bisericii⁹.

Sfînțenia lui Dumnezeu este transcendentă lumii, dar omul o poate experia. Sfînțenia conține misterul luminos și activ al prezenței lui Dumnezeu cel în Treime. În sfînțenia în care Se revelează Dumnezeu se trăiește intens acel «cu totul altfel» (das ganz Andere) al lui Rudolf Otto, acel «mister producător de teamă» (mysterium tremendum) al realității divine¹⁰.

Deși se susține uneori că noi nu ne putem împărtăși de sfînțenia în care Se revelează Dumnezeu, care, de fapt, este o calitate a Lui, învățătura ortodoxă bazată pe Sfinta Scriptură și Sfinta Tradiție, vorbește de o desființare într-un anume sens a graniței dintre sacru și profan, întrucât s-a dat posibilitatea tuturor oamenilor, din toate timpurile și locurile, să devină sfinți prin întruparea Fiului lui Dumnezeu în istorie. El S-a întrupat fără ca să se «profanizeze», și ne-a adresat și nouă îndemnul: «*Fiți deci voi desăvârșiți precum și Tatăl vostru Cel ceres desăvârșit este*» (Matei 5, 48). Într-un grad oarecare și Vechiul Testament desființase această graniță dintre sacru și profan, fără ca aceasta să însemne profanizare universală, ci deschiderea posibilității tuturor spre sfînțire. În Vechiul Testament poporul Israel era sfînțit lui Dumnezeu și chemat la sfînțenie: «*Vorbește la toată obștea fiilor lui Israel și le zi; Fiți sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeu vostru sînt sfînt*» (Lev. 19, 2; 11, 44). În Noul Testament, Sfîntul Apostol Pavel, numește pe toți creștinii sfinți, iar Sfîntul Apostol Petru spune că aceștia sînt un «*neam sfînt agostit de Dumnezeu*» (I Petru 2, 9). Toți oamenii, din toate timpurile și locurile, avem acces la sfînțenie prin Mîntuitorul Hristos¹¹ care S-a făcut om și S-a dat pe Sine pildă printr-o viață plină de sfînțenie și slujire. «*Eu sînt în mijlocul vostru ca unul ce slujește*» (Luca 22, 27). Și după ce a spălat picioarele Ucenicilor, le-a spus: «*Să faceți cum am făcut Eu* (Ioan 13, 15).

b. *Slujirea, după învățătura Bisericii Ortodoxe.* În strînsă legătură cu sfînțenia se află slujirea, noțiune ce are mai multe sensuri¹². Slujirea, după învățătura Bisericii, înseamnă lucrare pentru altul și pentru alții, o «angajare» voluntară pentru altul și pentru alții. Ea e astfel un

9. Pr. prof. D. Radu, *Cinstirea sfinților*, în *op. cit.*, p. 761.

10. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, pentru Institutele teologice, vol. 1, Ed. Institutului Biblic, 1978, p. 257; vezi și Paul Evdochimov, *op. cit.*, p. 121—122. Sfîntul Maxim Mărturisitorul afirmă că «Dumnezeu este Ziditorul a toată viața, nemurirea, sfînțenia și virtutea» (*Capete teologice, Suta întâia*, 50, în *Filocalia românească*, vol. II, p. 141).

11. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 260—261.

12. *Slujirea* a căpătat de-a lungul vremii mai multe aspecte. De aceea și concepția Bisericii creștine despre slujire a evoluat, ceea ce face să se vorbească de mai multe sensuri ale acesteia. În definierea noțiunii de slujire, Bisericile creștine prezintă fiecare în parte, o concepție specifică, în strînsă legătură cu raportul dintre Biserică și lume. Deși în Sfînta Scriptură există mai mulți termeni: δουλεύειν (a sluji ca sclav), λατρεύειν (a sluji în general, fie ca un om liber, fie ca un sclav), λειτουργεῖν (a exercita o funcție publică pentru stat sau pentru un particular), termenul cel mai potrivit pentru a exprima slujirea creștină este διακονεῖν (și substantivele derivate din el). Mai întîi, la vechii greci, a însemnat slujire la mese, apoi cuvîntul s-a îmbogățit cu nuanță religioasă, care, pînă la apariția diaconatului în Biserică, înseamnă orice fel de slujire către Dumnezeu, pentru creșterea duhovnicească a credincioșilor, și către aproapele.

aspect al sfințeniei în viața creștină, fiind cerută de însuși aspectul comunitar al ființei și vieții umane, care constituie un dat ontologic. După învățătura ortodoxă, omula fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Acest chip al lui Dumnezeu există în toți oamenii și de aceea constituie elementul lor comun. Deși sînt persoane diferite, au în comun ca dar de la Dumnezeu, viața și ca dat ontologic, chipul. Prin protopărinții noștri, Adam și Eva, toți oamenii sînt chipul lui Dumnezeu și trebuie să-l facă vizibil prin asemănarea cu Creatorul. Crearea după chipul Lui o explică relația specială a omului cu Dumnezeu care trebuie întreținută prin slujirea semenului, deoarece nimeni nu există de unul singur sau numai pentru sine însuși. Omul însuși a fost creat bărbat și femeie (Facere 1, 27 ; 2, 18) și există în lume ca pluralitate de inși ce se simt legați între ei prin unitatea firii umane (Fapte 17, 26), deținută și afirmată de fiecare în mod propriu. Prin căderea în păcatul strămoșesc, au fost afectați de consecințele acestuia toți oamenii în virtutea principiului unității neamului omenesc. Dar, solidari în cădere, pe temeiul unității lor ontologice, oamenii sînt solidari și în restaurarea, înnoirea și îndumnezeirea chipului lui Dumnezeu din fiecare. Omul, prin firea lui este o ființă deschisă pentru slujire. Fiecare dintre noi simte că există pentru altul și împreună cu altul. Și simte că există pentru altul, pentru că și altul simte că există pentru el. «Eu exist pentru alții și prin alții... Altul este finalitatea și cauza mea, mai bine zis ceilalți, căci nimeni nu există printr-un om și pentru un om. Pentru creștini, desigur, ceilalți oameni nu sînt cauza și finalitatea ultimă, ci numai o finalitate și o cauză intermediară, mai precis cauza instrumentală și finalitatea intermediară principală. Causa și finalitatea ultimă pentru creștini este Dumnezeu»¹³.

Astfel este întreținută relația vie și conștientă cu semenii noștri și, prin ei, cu Dumnezeu, care se dezvoltă mereu prin puterea Sfintului Duh. Această relație se întreține așadar și prin slujire care izvorăște din iubirea aproapelui ; ea îi este omului absolut necesară pentru a realiza deplin chipul dumnezeiesc din el prin asemănarea cu Dumnezeu, deci la mîntuirea, îndumnezeirea sau desăvîrșirea lui în Hristos — izvorul puterii sale în acțiunea de slujire.

2. Mîntuitorul Hristos — izvorul și modelul sfințeniei și al slujirii creștine

Atît sfințenia, cît și slujirea își au izvorul ultim și modelul în Fiul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos, și în lucrarea Sa mîntuitoare, pentru întregul neam omenesc, pentru toți inșii umani, de la Adam pînă la sfîrșitul veacurilor ; deci pentru toți oamenii din toate timpurile și locurile, prin întruparea, moartea pe Cruce și învierea din morți a celui de-al doilea Adam și înălțarea la ceruri întru slavă de-a dreapta Tatălui, culmea cea mai înaltă a acestei lucrări fiind, după învățătura ortodoxă, Crucea și Învierea Sa din morți¹⁴. Cele trei direcții și aspecte principale

13. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Servire și proexistență*, în «G.B.», nr. 11—12/1963, p. 1027.

14. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Mîntuirea prin Hristos în Biserică*, în op. cit., p. 489.

ale acestei lucrări sînt : direcția spre Dumnezeu-Tatăl, evidențiată prin aspectul de jertfă, adică jertfa adusă de Mîntuitorul Hristos lui Dumnezeu-Tatăl, pentru noi toți, asumați sau cuprinși în ipostasul Său divin, prin firea umană luată din Sfînta Fecioară Maria, fire care este a noastră; a tuturor ; direcția spre firea umană din Iisus Hristos (aspectul ontologic al mîntuirii noastre în Hristos) și direcția lucrării mîntuitoare spre întregul neam omenesc (aspectul recapitulativ al răsculpărării din robia păcatului) ¹⁵.

Dar Mîntuitorul Hristos nu ne mîntuiește din exterior, ci din interior, din condiția Logosului întrupat, a Fiului lui Dumnezeu care și-a asumat firea umană.

Lucrarea mîntuitoare a lui Hristos se îndreaptă astfel și spre firea noastră omenească, pe care o umple de dumnezeirea Lui și o eliberează de afecți, pătimiri și moarte, consecințe ale păcatului strămoșesc, acestea constituind aspectul ontologic. Luînd firea noastră omenească și fiind într-o totală asemenea nouă afară de păcat (Filip. 2, 7 ; Evrei 2, 7, 9), deci Dumnezeu adevărat și om adevărat, El își îndreaptă lucrarea Sa mîntuitoare spre noi toți, din toate timpurile și locurile, ca pe toți să ne sfințească și să ne îndumnezeiască prin participarea la dumnezeirea manifestată în puterea pe care ne-o transmite, prin firea Lui umană. Prin firea umană asumată, Mîntuitorul Hristos recapitulează în Sine pe toți, pentru ca pe toți oamenii să-i elibereze din robia păcatului și a morții, împăcîndu-i cu Dumnezeu prin jertfa Sa (II Cor. 5, 15) și înnoindu-i. Dar El recapitulează întreaga creație, fiindcă și ea a suferit de pe urma căderii lui Adam, urîțindu-și chipul și imputîndu-și existența (Fac. 2, 17—19), ca s-o refacă și s-o înalțe pe o treaptă superioară de existență. Despre aspectul recapitulativ vorbește însuși Sfîntul Apostol Pavel (Efeseni 1, 10 ; 3, 5 ; Col. 1, 20 ; Evrei 1, 2), aprofundarea lui începînd cu Sfîntul Irineu († 202), Sfîntii Părinți din Răsărit, ca Sfîntul Atanasie cel Mare († 372), Părinții capadocieni, Leonțiu de Bizanț și culminînd cu Sfîntul Maxim Mărturisitorul († 662).

Această lucrare mîntuitoare a lui Hristos se îndreaptă, totodată, și spre Dumnezeu spre a-L slăvi prin împăcarea noastră cu El (Efeseni 2, 10 ; 1, 20), prin eliberarea noastră din robia păcatului și a morții și prin împăcarea noastră în strălucirea dumnezeiască ¹⁶.

Cele trei aspecte ale lucrării mîntuitoare și cele trei forme de slujire (chemarea profetică, slujirea arhierescă și demnitatea împărătească) se împletesc și decurg din însăși Persoana Fiului lui Dumnezeu care și-a întrupat (Ioan 1, 14) asumînd rolul de Mîntuitor al lumii, actul întrupării constituind cea de a doua facere a lumii ¹⁷, singura cale de mîntuire, sfințire și îndumnezeire a noastră, prin care El refacă ontologic prin slujire, firea umană asumată, restabilind în noi măreția chipului dumnezeiesc. Întruparea Fiului lui Dumnezeu, posibilă prin unirea celor două firi în persoana Logosului, a adus refacerea și reînnoirea ontologică a întregii firi și creații prezentă în om ; ea constituie începutul

15. *Ibidem*, p. 489—490.

16. *Idem*, *Mîntuirea, a doua creație a lumii*, în «*Ortodoxia*», nr. 2/1936, p. 42.

17. *Ibidem*, p. 43—44.

mîntuirii și îndumnezeirii noastre, deci al sfințirii, care se realizează plenar pe cruce și în Învierea Sa din morți¹⁸. «Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan 3, 16).

Deschiderea noastră spre sfințenie și deci posibilitatea spre desăvîrșire, mărire, îndumnezeire a fost realizată în continuare de Mîntuitorul Hristos prin învățătura și pilda Sa de slujire ca Prooroc-Învățător, prin jertfa Sa de bunăvoie pe Cruce ca Arhiereu și prin puterea și stăpînirea absolută pe care a exercitat-o asupra întregii făpturi ca Împărat.

În viața și învățătura Sa, Mîntuitorul Hristos ni Se descoperă ca model de sfințenie demn de urmat. Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune: «Cel ce iubește pe Hristos, desigur că-l și imită, după putere»¹⁹, căci «bun prin fire este numai El, iar bun prin hotărîrea liberă a voinței este numai cel ce imită pe Dumnezeu»²⁰. Tot el arată că toți cei botezați în numele Sfintei Treimi trebuie să țină poruncile Mîntuitorului Hristos împreunate cu dreapta-credință. «Căci toate poruncile Domnului ni s-au dăruit împotriva a toată calea cea nedreaptă»²¹.

În învățătura pe care El ne-o dă, Mîntuitorul Hristos Se descoperă pe Sine ca ținta (τέλος) finală și desăvîrșită pentru noi, deoarece El este adevărul și proorocia în persoană, prezentîndu-ne în mod real starea de sfințenie realizată de credincios în El. Pentru aceea se dă pildă pe Sine: «Învățați de la Mine că sînt blînd și smerit cu inima și veți avea odihnă sufletelor voastre» (Matei 11, 29). Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune: «Cel ce îmbrățișează din inimă viața evanghelică, a tăiat de la sine și începutul și sfîrșitul păcatului și cultivă toată virtutea cu fapta și cu cuvîntul și cu rațiunea»²². Astfel, Cuvîntul lui Dumnezeu se face în noi clar și luminos, iar cuvintele (rațiunile) Sfintei Scripturi a Evangheliilor devin clare²³.

Predica Mîntuitorului Hristos este chemarea adresată oamenilor ca să primească Împărăția lui Dumnezeu care începe de la intruparea Sa, aceasta fiind unicul drum al vieții lor adevărate, pentru dobîndirea vieții veșnice a sfințeniei, a îndumnezeirii²⁴. Sfîntul Maxim Mărturisitorul afirmă: «De vrei să afli calea care duce la viață, caut-o în «Calea» și acolo o vei afla pe ea, adică în «Calea» Care a zis: «Eu sînt Calea, Adevărul și Viața» (Ioan 14, 6). Dar caut-o cu mare osteneală, căci «pușini sînt cei care o află pe ea» (Matei 7, 14)»²⁵.

18. *Ibidem*, p. 19. Vezi și Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Cuvînt ascetic*, 10—13, în *Filocalia românească*, vol. 2, trad. din l. greacă de Prot. stavr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947, p. 7—9.

19. *A patra sută a capetelor despre dragoste*, 55, în *Filocalia românească*, vol. II, p. 107.

20. *Ibidem*, 90, p. 114.

21. *Cuvînt Ascetic*, în *Filocalia românească*, vol. II, p. 2—3.

22. *Capete teologice (gnostice), Suta întâi*, 96, în *Filocalia românească*, vol. II, p. 162.

23. *Ibidem*, *Suta a doua*, 14, p. 170.

24. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Mîntuirea obiectivă sau Răscumpărarea*, în *op. cit.*, p. 346—347.

25. *A doua sută a capetelor despre dragoste*, 80, în *Filocalia românească*, vol. II, p. 72.

Jertfa pe Cruce a Mântuitorului Hristos, din iubire pentru noi, a fost absolut necesară pentru mântuirea și îndumnezeirea noastră, pentru ca noi să avem din nou acces la sfințenie. Ea s-a transformat în favor de viață pentru toți cei cuprinși în umanitatea Sa îndumnezeită, dându-le puterea să înfăptuiască virtutea care, săvârșită mereu, înseamnă sfințenie.

Jertfa de pe Cruce evidențiază slujirea arhierescă a Mântuitorului Hristos, concretizată în jertfa de Sine «*pentru mulți*» (Isaia 3, 11—12), înălțurând vina și condamnarea tuturor (Matei 7, 17), restabilind comuniunea între om și Dumnezeu (Marcu 10, 45), pentru că Dumnezeu, în marea Sa înțelepciune, conciliind dreptatea și iubirea, așa a hotărât sfințirea, deci mântuirea și îndumnezeirea omului: prin întruparea și jertfa Fiului Său²⁶.

Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu Se întrupează deci cu scopul autojertfirii. Și faptul că Se face întru toate asemenea nouă, și la înfățișare om adevărat (Filip. 2, 7) este o jertfă pentru măreția Lui, și apoi pătimirea, moartea pe cruce a Celui fără de prihană și mijlocirea necontenită între noi și Tatăl sînt acțiuni ale Arhierelui Hristos²⁷.

Însuși Mântuitorul a vorbit despre jertfa Sa: «*Fiul Omului n-a venit să l se slujească, ci ca să slujească El și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți*» (Matei 20, 28).

Sfîntul Chiril al Alexandriei ne spune că «a coborît Cuvîntul din cer și s-a făcut ca noi, slujitor al celor sfînte și al cortului celui adevărat, pe care l-a clădit Domnul și nu omul... și la sfîrșit L-au răstignit. Dar a răsărit iarăși și a înviat Hristos, dezlegînd durerile morții, precum s-a scris (Fapte 2, 24). Căci cum era cu putință să fie ținut de moarte Cel ce era viața după fire, ca Dumnezeu?»²⁸.

Așadar, întreaga lucrare a Mîntuitorului Hristos de slujire a lumii are un profund caracter de jertfă; începe de la întrupare, se continuă cu învățătura Sa de-viață-dătătoare și culminează cu moartea pe Cruce, căreia îi urmează slava acesteia, învierea și înălțarea la cer²⁹. După cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul, după Înălțarea Mîntuitorului Hristos «a trimis pe Duhul Sfînt, ca arună a vieții și spre luminarea și sfințirea sufletelor noastre, ca și spre ajutorul celor ce se nevoiesc pentru mîntuirea lor prin păzirea poruncilor Lui»³⁰.

La această stare de jertfă sîntem chemați toți membrii trupului comunitar-sobornicesc al lui Hristos — Biserica —, prin slujirea semenilor. Sfîntul Chiril al Alexandriei a legat strîns sfințenia de jertfire. Cine se transpune în starea de jertfă se transpune în starea de sfințenie. Cuvîntul grecesc *ιερόν* înseamnă *jertfă* și *sacru* în același timp. Prin însuși faptul că toți creștinii se dăruiesc lui Dumnezeu sau se jertfesc Lui, ceea ce înseamnă deplina lor dăruire ca subiect subiectului divin, ei devin sfînți, sînt învăluiți în sfințenia sau în puritatea dăruitoare a lui Dumnezeu, se deschid acesteia. Creștinii se pot jertfi în mod curat, sau

26. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 348.

27. *Ibidem*.

28. *Închinare în Duh și în Adevăr*, cartea a X-a, P.G. 68, col. 673.

29. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Mîntuirea obiectivă sau Răscumpărarea*, în *op. cit.*, p. 354.

30. *Cuvînt Ascetic*, în *Filocalia românească*, vol. II, p. 2.

total, numai dacă se împărtășesc de jertfa curată sau totală a lui Hristos, care jertfindu-Se sau dăruindu-Se ca om într-o totală puritate Tatălui, S-a sfințit pentru ca și noi să ne sfințim, unindu-ne cu El într-o stare de jertfă. Astfel sfinții au intrare la Dumnezeu, sau la comuniunea întru curăție cu Subiectul suprem; «*Și pentru ei Eu Mă sfințesc pe Mine însumi, ca și ei să fie sfințiți întru adevăr*» (Ioan 17, 19)³¹.

Astfel, arhieria Mântuitorului Hristos are o eficiență permanentă, așa cum arată Sfântul Chiril: «*Iar în timpul de acum socotesc eu că fiecare dintre credincioși este casă și templu al lui Dumnezeu, avind sălășluit în Sine pe Hristos. Pentru că «Locuiește în inimile noastre prin credință, precum s-a scris» (Efeseni 3, 17). «...Căci este în noi ca Logosul lui Dumnezeu, ca înțelepciunea, ca lumina, ca viața, ca piinea cea vie din cer»*³².

Această piine din cer e trupul Lui cel jertfit. El este în cei credincioși în toate timpurile și ca Arhieriu care se aduce jertfă și ne face și pe noi să ne aducem jertfă de bună mireasmă împreună cu jertfa Lui.

După cum arată tot Sfântul Chiril al Alexandriei, în pornirea spre puritate și delicatețea lăuntrică a fiecăruia dintre noi e implicată pornirea de a fi pur și delicat în relațiile cu ceilalți, de a te preda și deschide lor în mod sincer și total. Dar aceasta nu o poți face decât în favoarea unei persoane absolute. Numai așa noi putem deveni sfinți³³.

Această posibilitate ne-a dat-o așadar Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul lumii și Capul Bisericii, prin tot ceea ce a făcut pentru noi de la întrupare pînă la înălțare. Întregul drum al umanității Sale, pînă la statura desăvîrșirii Sale, îl străbatem repetînd sau parcurgînd sacramental și moral-ascetic în Biserică, prin Sfintele Taine administrate de episcopi sau preoți, toate actele prin care a trecut omenitatea Sa.

Ne putem deschide semenilor noștri și lui Dumnezeu, în idealul de a deveni sfinți, prin slujirea semenilor, luîndu-L ca model pe Mântuitorul Hristos săvîrșind cu ajutorul harului lui Dumnezeu (Romani 3, 24) și credința puternică, fapta cea bună (Iacov 2, 17; 22, 24; 26; Gal. 5, 6; Efeseni 2, 8—10), căci în jertfa Lui e puterea jertfei noastre, în preoția Lui, puterea preoției noastre.

Prin har, credință și fapte bune, omul își însușește roadele întrupării, jertfei și învierii lui Hristos și prin ele, progresează treptat în sfințenie. Astfel, prin Mântuitorul Hristos ni se transmite sfințenia ca supremă transparentă reciprocă a Persoanelor Sfintei Treimi; această sfințenie își imprimă pecetea pe relația cu Dumnezeu și, totodată, prin aceasta, și între persoanele umane³⁴, de aceea ea devine și o misiune de realizat de către fiecare, împreună cu harul lui Dumnezeu, ca membru al Bisericii Sale.

Faptele bune, ca expresii și roade ale slujirii creștine, absolut necesare, alături de credință în Hristos, pentru dobîndirea mîntuirii și îndumnezeirii, deci a sfințeniei, sînt toate faptele săvîrșite de cei ce cred în Hristos, în adevărul Său și în Biserica Sa, după voia lui Dumnezeu

31. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 265.

32. *Vezi op. cit.*, P.G. 68, col. 676.

33. *Ibidem*.

34. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 275.

(după poruncile dumnezeiești) și în numele și cu puterea lui Dumnezeu (Col. 3, 17). Ele sînt sinergetice, teandrice și izvorăsc din iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele. Deci nu sînt socotite fapte bune în vederea mîntuirii care să ducă la sfințenie, decît acelea care au o motivație religioasă. În rîndul faptelor bune, absolut necesare pentru a înainta în sfințenie și în obținerea ei, intră toate faptele care în Duhul lui Hristos contribuie la păstrarea și propășirea vieții în direcția binei — a vieții spirituale și materiale — atît a insului, cît și a obștei credincioșilor, precum și a întregii societăți umane. Evident, în frupa faptelor bune, cu valoare pentru dobîndirea stării de sfințenie, desăvîrșire, mărire și îndumnezeire a celui ce crede în Hristos intră faptele legate de împlinirea datoriilor față de patrie și rînduielile ei³⁵, căci aceasta este comunitatea mare în care trăiește alături de ceilalți semeni, ajutîndu-i la îmbogățirea lor spiritual-materială, într-un dialog relațional bazat pe comuniune și iubire.

Sfîntul Ioan Damaschin afirmă: «credința adevărată se încearcă prin fapte»³⁶, iar Sfîntul Grigorie Palama († 1359) ne îndeamnă; «Noi să arătăm cu fapta iubirii față de frații în Hristos, milostivindu-ne spre cei îndurerăți (...). Prin orice faptă și cuvînt pe care-l adresăm să arătăm iubirea de noi, ca să ajungem la dobîndirea iubirii lui Dumnezeu și să fim binecuvîntați de El și să moștenim împărăția cerească și veșnică, cea care a fost făgăduită și pregătită nouă de la întemeierea lumii»³⁷.

3. Sfințenia morală și slujirea creștină în Biserică

a) *Sfințenia morală în Biserică.* În Noul Testament se vorbește de sfinți în două sensuri: creștinii sînt sfinți potrivit Sfîntului Apostol Pavel (Romani 1, 7; I Cor. 1, 2; Ef. 1, 1; Col. 1, 2), dar sînt, totodată, și chemați să devină sfinți. Deci sfințenia este pe de o parte o stare, ceva dat, iar pe de altă parte, ea apare ca un ideal spre care se îndreaptă privirile și eforturile morale ale tuturor creștinilor³⁸.

Încă din Vechiul Testament se făcea distincție între două feluri de sfințenie: sfințenia cultică sau rituală, pur exterioară, și sfințenia morală, ce se referea la interiorul făpturii umane, cu strînsă legătură între ele³⁹.

Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat ca să ne ridice din robia păcatului în care ne aflăm și să ne dăruiască din sfințenia Sa, să ne înalțe din nou la Tatăl, căci ființa noastră mai avea o aspirație spre sfințenie. Chema-rea la sfințenie și împărtășirea ei o are Mîntuitorul Hristos, căci El vrea să ne ridice pe toți în planul vieții Lui sfinte⁴⁰, prin împărtășirea ener-

35. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Mîntuirea prin Hristos în Biserică*, în *op. cit.*, p. 502. Despre atitudinea creștinului față de patrie vezi Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Biserica și lumea*, în *op. cit.*, p. 436—474.

36. *Dogmatica*, cartea a IV-a, cap. IX (82), în P.G., 94, 1121 C; vezi traducerea românească de Pr. D. Fecioru, în col. *Izvoarele Ortodoxiei*, nr. 1, București, 1938, p. 250.

37. *Omilia 4* (15), P.G. 151, 61 D; vezi la N. Bughatsos, *Învățătura socială a Părinților greci*, (în lb. greacă), vol. III, Ed. «Apostoliki Diakonia», Atena, 1984, p. 394.

38. Mitropolit Nicolae Mladin, *op. cit.*, p. 314.

39. *Ibidem*, p. 315.

40. *Ibidem*, p. 316.

giilor Sale necreate, făcându-ne începutul prin Sfintele Taine, în primul rînd prin cele ale Botezului, Mirungerii și Euharistiei. Pe acest adevăr de credință, și anume că omul credincios primind Tainele Bisericii primește harul ca energie necreată a lui Dumnezeu, prin care el poate să înainteze într-o viață curățită de patimi și împodobită de virtute, iar moartea fizică este, de fapt, trecerea de la viața temporară la cea veșnică pentru sfinți, se întemeiază cultul sfinților în Ortodoxie.

Sfinții Părinți au văzut sfințenia morală într-o mare asemănare cu Dumnezeu prin curățirea de patimi și prin virtuțile ce culminează în iubire. Însă curățirea de patimi nu poate avea loc decît prin puterea harului care întărește puterile umane; de aceea asemănarea cu Dumnezeu înseamnă și o iradiere a prezenței lui Dumnezeu din om⁴¹, iar aceasta se imprimă de trăsăturile divine active, fapt ce echivalează cu desăvîrșirea morală, deci cu mîntuirea și îndumnezeirea noastră.

După modelul Mîntuitorului Hristos trebuie căutată numai virtutea, căci după cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul, El este esența tuturor virtuților⁴². Imitîndu-L, ne comportăm ca oamenii cei mai realizați căci avem inima plină de cea mai fierbinte iubire, de iubirea lui Dumnezeu, care ne ajută să ajungem la libertatea de patimi sau la nepătimire, deci la îndumnezeire. Virtutea iubirii are concentrată în ea toate virtuțile și de aceea este echivalentă cu îndumnezeirea. La îndumnezeirea cea după har, la frumusețea vieții celei dintîi a lui Adam se ajunge printr-o conlucrare perfectă a sufletului și a trupului, cu ajutorul harului dumnezeiesc. Sfinții, așa după cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul, «au înțeles că e mai bine ca prin mijlocirea sufletului ce se mișcă potrivit firii spre Dumnezeu să-și apropie după cuviință și trupul de Dumnezeu, înfrumusețîndu-l prin deprinderea în virtuți, atît cît se poate, ca înfățișări dumnezeiești⁴³. Deci, sfîntul a depășit lupta între trup și suflet, divergența între bunele intenții și faptele necorespunzătoare, prin rugăciune adevărată. Prin credința activă și prin iubirea față de Dumnezeu și semenii, sfinții au realizat în ființa lor asemănarea maximă cu Dumnezeu și au manifestat chipul lui Dumnezeu în toată puterea și plenitudinea lui, întruchipînd și concretizînd sfințenia. Virtutea înseamnă viețuire pentru alții; în esență este una, precum și Hristos este Unul, însă ea capătă mai multe numiri în funcție de cum se manifestă în relațiile cu semenii noștri.

La rîndul ei, sfințenia are atîtea forme cîte individualități umane sînt, iar virtutea, în ansamblul ei, este componentă a sfințeniei. Virtuțile constituie diferite trepte sau aspecte ale sfințeniei. Istoria Bisericii cunoaște diverse grade de sfințenie (Ioan 14, 2) sau aspecte spirituale ale acesteia: profeți, apostoli, martiri, dascăli, călugări venerabili, soldați, regi, medici etc. Această însușire nu este completă, căci fiecare

41. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 261.

42. *Ambigua*, cap. 7 f, traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, col. *Părinți și Scriitori bisericești* (P.S.B.), vol. 80, Ed. Institutului Biblic, 1983, p. 85.

43. *Ibidem*, cap. 12, p. 110; tot Sfîntul Maxim Mărturisitorul scrie: «De aceea a poruncit cu orice prilej sfințirea sufletului, pentru care se sfințește și trupul, și dragostea curată față de toți oamenii, prin care putem să dobîndim și iubirea față de El...» (*Cuvînt ascetic*, 30, în *Filocalia românească*, vol. 2, p. 19).

epocă (inclusiv a noastră) și fiecare neam descoperă un nou aspect al sfințeniei, alături de cele ce există deja. Tot Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că, Mîntuitorul Hristos este prin Sine însuși înțelepciunea, dreptatea și sfințenia în înțelesul absolut⁴⁴. El ne îndeamnă să străbatem drumul pînă la ele, căci numai așa primim de la Dumnezeu puterea de a ne asemăna cu El prin virtuți⁴⁵. Sfinții au revelat în lume tainele vieții originare⁴⁶; sfinții sînt mîinile Mîntuitorului Hristos, prin care El desăvîrșește lucrările Sale, sînt prieteni și împreună-rugători cu noi la Dumnezeu, în Biserica Sa, pentru mîntuirea și îndumnezeirea noastră. Experiența sfinților ne oferă o cunoaștere mai profundă a persoanei umane⁴⁷.

Sfințenia morală se realizează ca mădular încorporat în Trupul tainic al lui Hristos, Biserica; ea are sfințenia ca unul din cele mai importante elemente constitutive ale sale⁴⁸, pentru că izvorăște din Hristos (Ef. cap. 5). El este permanent prezent în Biserica întemeiată de El pentru a-I continua misiunea de mîntuire și îndumnezeire, deci de sfințire a lumii⁴⁹, «căci Dumnezeu n-a trimis pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El» (Ioan 3, 17). Mîntuitorul Hristos restaurează și reinnoiește lumea prin Biserică — Trupul Său tainic. El a pus temelia unei vieți noi, pline de sfințenie⁵⁰, dînd posibilitatea învrednicirii oamenilor de «libertatea mării fiilor lui Dumnezeu» (Rom. 8, 21) și de o viață plină de sfințenie, de înfrățire și de dreptate. Biserica este vizibilă în viața lui Hristos, în aceea a sfinților, în Taine, în ierarhie, în comunități, sinoade etc⁵¹. Cînd numim Biserica «sfințită», înainte de orice vorbim de sfințenia pe care Biserica o conferă membrilor săi prin care ei primesc puterea să continue în chip deschis slujirea lor față de oameni și slujirea lumii⁵².

Ca să împlinească lucrarea ei de sfințire a lumii, Biserica este înzestrată cu putere și mijloace pentru a continua cele trei slujiri mîntuitoare ale Fiului lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul: chemarea de Învățător, slujirea de Arhiereu și demnitatea de Împărat, prin care El a realizat obiectiv lucrarea mîntuirii celor ce cred în El, Biserica făcîndu-i, la rîndul ei, în mod subiectiv și personal, părtași ai mîntuirii. Sfîntul Apostol Pavel spune că scopul și lucrarea Bisericii constau în «desăvîrșirea sfinților la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos» (Ef. 4, 12)⁵³.

44. *Ibidem*.

45. *Ibidem*, p. 85—86.

46. Nicolas Berdiaev, *Esprit et liberté*, col. «Theophanie», Desclée de Brouwer, 1984, p. 191.

47. *Ibidem*, p. 56.

48. Paul Evdochimov, *op. cit.*, p. 129.

49. Panaghiotis Hr. Dimitropulos, *Sociologie creștină* (în lb. greacă), Ed. «Apostoliki Diakonia», Atena, 1984, p. 169; Idem, *Morala creștină ortodoxă* (în lb. greacă), Atena, 1970, p. 370.

50. George Florovsky, *Scriptură, Biserică, Tradiție* (în lb. greacă), traducere din limba engleză de Dimitrie Tsamis, Ed. «P. Purnara», Tesalonic, 1976, p. 50.

51. Nicolas Berdiaev, *op. cit.*, p. 282.

52. Paul Evdochimov, *op. cit.*, p. 131.

53. Ioan Karmiris, *Biserica* (în lb. greacă), în «Enciclopedia religioasă și morală», Ed. «At. Martinos», vol. V, Atena, 1964, col. 474.

Biserica își împlinește lucrarea ei de propovăduire și învățare, sfințire și slujire pastorală a lumii, precum a făcut Capul ei — Hristos prin învățătura Sa de-viață-dătătoare, prin Jertfa de pe Cruce și prin puterea Sa împărătească.

Lucrarea sfințitoare a Bisericii se concretizează în toate faptele ei de slujire, mai ales în Sfintele Taine, diferite ierurgii și rugăciuni⁵⁴.

În Biserică primesc o anumită sfințenie elementele și obiectele sfințite prin rugăciunea preotului, dar nu pentru a le separa de celelalte elemente ale lumii ca de un domeniu profan, ci pentru a le sfinți pentru toate obiectele și lucrurile din lume, în mod reprezentativ. Prin diferite elemente, aduse de credincioși ca daruri lui Dumnezeu (pâine, vin, untdelemn, grâu etc.) peste care s-a pus o cruce, sînt sfințite toate obiectele și lucrurile din lume, fiind astfel introduse în relația lor cu Dumnezeu. Biserica Ortodoxă are slujbe speciale de sfințire a fîntînilor, a cîmpului, a curților, a caselor, a animalelor. Lucrarea învățătoarească a Bisericii, bazată pe textele de la Matei 28, 19—20 și Fapte 1, 8, ne transmite neconștient adevărul despre Dumnezeu, om și lume, în acest scop Mîntuitorul Hristos dînd «pe unii ca să fie apostoli, pe alții prooroci, pe alții evangheliști, pe alții păstori și învățători, spre desăvîrșirea sfinților, la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos» (Efeseni 4, 11—12). Tot în Biserică, preoții, prin puterea Duhului Sfînt, primesc o sfințire în calitate de slujitori ai sfințirii tuturor, ca puncte active prin care se prilejuește intrarea tuturor în comuniunea sfințitoare cu Dumnezeu prin Fiul Său Înrupat⁵⁵. Astfel ei împlinesc totodată lucrarea pastorală a Bisericii. Căci scopul întregii creații este de a se sfinți prin puterea Duhului Sfînt în Biserică, prin preoții ei și astfel să tindă la unitatea deplină în Hristos, în Împărăția Sa veșnică.

b) *Slujirea creștină și pro existența — coordonate sociale în realizarea sfințeniei.* Biserica se face prezentă în lume tocmai prin lucrarea ei de slujire. Lumea este creația întreagă pe care Dumnezeu a iubit-o atît de mult încît pentru mîntuirea ei L-a trimis pe Fiul Său (Ioan 3, 16—17) Care la rîndul Său, trimite pe Apostoli și prin ei, Hristos trimite Biserica însăși. Între Biserică și lume nu există un dualism ontologic, după cum nu există nici între sacru și profan, ci ele se interferează. Căci Biserica n-a fost trimisă în lume pentru a stăpîni triumfător, ci pentru a sluji, făcîndu-se tuturor toate, dar fără a-și pierde identitatea de comunitate teandrică a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfînt. Dimensiunea slujirii este cea mai proprie Bisericii și constituie un fel de definiție generală a rostului ei, aruncîndu-se punți între cele două realități. Așa cum îngerul are ca rost «vestirea», așa Biserica are, ca rost al ei, slujirea, sfînta slujire, ierurgia. Nu numai slujirea Tainelor, ci slujirea omului, a omenirii în sens total, atotcuprînzător, în sensul în

54. Vezi *Teologia Morală Ortodoxă*, manual pentru Institutele teologice, vol. I, *Morala generală*, Ed. Institutului Biblic, 1979, p. 449—462; Mitropolit Nicolae Mladin, *Valoarea morală a Sfintelor Taine*, în «Studii de teologie morală», p. 273—285; Prof. Ioan Zăgrean, *Desăvîrșirea vieții creștine prin Sfintele Taine*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 1—2/1964, p. 73—98; Mihail Kardamachis, *Spiritualitatea ortodoxă* (în lb. greacă), Atena, 1973, p. 76.

55. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 268—269.

care a slujit Domnul-Slujitor, întemeietorul și Capul ei⁵⁶, El care, de fapt, a întemeiat toate treptele de slujire din diferite împrejurări ale vieții creștinului și cu prilejul spălării picioarelor⁵⁷. Numai ca slujire poate fi înțeleasă și lupta Bisericii și a fiecărui creștin împotriva întunericului, a răului, sub multiplele sale aspecte (nedreptate, egoism, trufie, poftă de stăpînire, lăcomie nemăsurată, ură între oameni) precum și lupta pentru apărarea darului sacru al vieții omenești și pentru progresul general uman⁵⁸.

Vorbind de slujirea lumii de către Biserică, înțelegem în primul rînd necesitatea unei slujiri a Bisericii ca întreg, datorată lumii, căci există rele sau amenințări de ordin general care nu pot fi învinse numai prin acțiuni individuale, ci sînt necesare pentru înfrîngerea acestora, acțiuni comune ale tuturor oamenilor și ale tuturor instituțiilor. De pildă, salvagardarea păcii împotriva unui război nuclear solicită acțiunea hotărîtă a întregii umanități, solicitînd, deci și slujirea Bisericii, mai bine-zis, a Bisericilor ca întreguri⁵⁹.

Oamenii nu se pot împărtăși de valori și de o viață adevărată, frumoasă și superioară, decît numai în iubire reciprocă, în comunitatea teandrică a Bisericii, adică numai dăruindu-se reciproc și existînd unii pentru alții, așa cum ne-a dat pildă vie Mîntuitorul Hristos. Comunitatea teandrică a Bisericii este mereu în mișcare spre lume, căci lumea îi oferă ei cîmp de acțiune și posibilități de slujire a lui Dumnezeu însuși prin slujirea lumii. Această mișcare antrenează pe toți membrii Bisericii. Între mișcarea lumii și mișcarea din interiorul comunității teandrice a Bisericii există o relație foarte strînsă, întrucît membrii comunității Bisericii trăiesc în lume și participă la mișcarea lumii, iar Biserica este datoare lumii cu slujirea ei.

Termenul de «slujire» exprimă o angajare voluntară a celui ce crede în Hristos, iar aceasta este consecința directă a faptului ontologic al *proexistenței*. Deși se află în strînsă corelație și interdependență, între ele există o deosebire fundamentală: *a sluji* înseamnă *a lucra pentru altul*, pe cînd *a proexista* înseamnă *a exista* pentru alții. Slujirea este una dintre manifestările proexistenței și anume, manifestarea directă și concretă a acesteia. Biserica, prin structura și lucrarea ei divino-umană exprimă, în modul cel mai deplin, ca întreg, și slujirea și proexistența sa, întrucît ea nu este datoare numai cu o simplă prezență sau cu o simplă slujire socială a lumii în care a apărut și trăiește pînă la sfîrșitul veacurilor⁶⁰.

Cea mai deplină pildă de trăire și de lucrare în spiritul existenței este pentru Biserică și pentru creștini Mîntuitorul Hristos. De aceea proexistența implică iubirea: oamenii nu se pot împărtăși de o viață superioară de valori, de darurile lui Dumnezeu decît în iubirea reci-

56. Idem, *Servire și proexistență*, p. 1026; Vezi și Diac. conf. P. I. David, *Biserica și societatea (lumea)*, în «Ort.», nr. 1/1982, p. 550—560.

57. Dr. Antonie Plămădeală, *Jaloane pentru o teologie a slujirii*, în vol. *Ca toți să fie una*, Ed. Institutului Biblic, 1979, p. 425.

58. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Biserica și lumea*, în op. cit., p. 430.

59. *Ibidem*.

60. *Ibidem*.

procă, adică numai dăruindu-se reciproc și existînd unii pentru alții pentru binele lor și pentru mai marele bine al lor.

În decursul istoriei Bisericii, moralitatea și spiritualitatea celor ce cred în Hristos, virtuțile și harismele lor nu se considerau personale, ci ca fapte de slujire ale întregii comunități în iubire deplină și erau considerate roade ale Duhului Sfînt dăruite întregii Biserici⁶¹, după modelul Mîntuitorului Hristos.

În proexistență își are temeiul strînsa corelație și interdependență dintre slujirea lui Dumnezeu și slujirea oamenilor. Iar acestea își au originea în însăși slujirea lui Hristos. Însuși Mîntuitorul Hristos reprezintă, de fapt, pe slujitorul model al lui Dumnezeu și al oamenilor, precum și izvorul de putere al acestei îndoite slujiri⁶².

Se vorbește adesea de două slujiri distincte, slujirea lui Dumnezeu și slujirea oamenilor, sau ca de o slujire verticală și una orizontală. Este greu însă de constatat o asemenea distincție în slujirea lui Hristos, între cele două dimensiuni. El se întrupează ca să facă voia Tatălui; dar El face prin Întrupare voia Tatălui, întrucît mîntuiește prin aceasta pe oameni: «*Mîncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis*», spune Mîntuitorul către Sfinții Săi Apostoli, privind lumea care aștepta să fie mîntuită de El (Ioan 4, 34). Acceptînd moartea pe Cruce, El face voia Tatălui; dar prin aceasta El mîntuiește lumea. Totodată El face și voia Tatălui și slujirea lumii mîntuind-o⁶³.

Același lucru se întîmplă și cu slujirea creștină, căci iubind pe oameni și slujindu-le, noi împlinim voia lui Dumnezeu, adică Îi slujim Lui. Slujind oamenilor, nu afectăm în vreun fel slujirea pe care o datorăm lui Dumnezeu, ci slujim în realitate lui Dumnezeu împlinind porunca Lui de iubire (Ioan 13, 34—35; 14, 21). Fapta de slujire a creștinismului este una, însă adresanții sînt doi: Dumnezeu și omul. Cine slujește omului, slujește și lui Dumnezeu. Cele două slujiri se implică reciproc, urmîndu-se într-o unică responsabilitate umană⁶⁴.

În slujirea reciprocă, este pusă în aplicare răspunderea umană în general și creștină în special: ne simțim responsabili unii față de alții și toți față de Dumnezeu. De aici responsabilitatea tuturor Bisericilor față de problemele concrete ale lumii noastre actuale, de a căror soluționare depinde însăși viața, precum și valorile pe care ea le implică sau le promovează pentru susținerea și dezvoltarea umanității întregi și a lumii⁶⁵.

4. Aspecte ale sfințeniei și ale slujirii în viața creștină

a) *Implicațiile sfințeniei realizate de creștin ca mădular al Bisericii.* Sfințenia implică sălășluirea lui Hristos sau a Duhului Sfînt, respectiv a puterii și lucrării dumnezeiești necreate în cei ce se alipesc cu credință în Hristos, împlinind poruncile Lui. Mîntuitorul Hristos spune:

61. Gh. Patronos, *Biserica și lumea*, (în lb. greacă), Atena, 1983, p. 46.

62. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 432.

63. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Slujitori ai lui Dumnezeu, slujitori ai oamenilor*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», nr. 3—4/1970, p. 409.

64. *Ibidem*, p. 411.

65. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 434.

«Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvîntul Meu și Tatăl Meu îl va iubi, și vom veni la el și vom face lăcaș la el» (Ioan 14, 23). Și, precizînd că sălășluirea nevăzută sau duhovnicească în cei ce vor crede în El va avea loc după ce Se va înălța la ceruri, spune : «Încă puțin timp și lumea nu Mă va mai vedea ; voi însă Mă veți vedea...» (Ioan 14, 19). Vederea lui Hristos înseamnă viața pentru aceia, deoarece trăiesc prezența vie și lucrătoare a lui Hristos⁶⁶, care este totdeauna și o prezență reciprocă prin iubire activă. În relația cu Hristos, cei ce se alipesc de El rămîn mereu mlădițe în butucul viei, aducînd roadă multă, sporind, deci, în desăvîrșire, în sfințenie (Ioan 15, 5). Aceste roade, prin puterea Duhului Sfînt, sînt : «dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bună-lata, facerea de bine, înfrînarea» (Galateni 5, 22—23).

Starea de realizare autentică, prin puterea activă a lui Hristos sau a Duhului Lui, putere care atestă sălășluirea lui Hristos în om și a omului în Hristos, prin iubire este sfințenia care cuprinde în sine și categoria eticului⁶⁷.

Sfințenia este unire între curăție și lucrarea dumnezeiască în om, arătată de Sfîntul Apostol Pavel prin cuvintele : «Căci lauda noastră aceasta este : mărturia conștiinței noastre că ne-am purtat în lume și mai ales la voi, în sfințenie și curăție dumnezeiască, nu în înțelepciune trupească, ci în harul lui Dumnezeu» (II Cor. 1, 12). Experierea sfințeniei este experierea unei curății și a unei prezențe într-un întreg. Unirea între puritate și lucrarea dumnezeiască, ce constituie sfințenia, face posibilă actualizarea și descoperirea tot mai puternică a chipului lui Dumnezeu în om care devine tot mai transparent față de Dumnezeu și tot mai deschis tainei semenului său. Astfel, sfinții sînt tot mai sensibili la prezența și lucrarea lui Dumnezeu în ei, și disponibili pentru o iubire eficientă slujitoare a semenilor lor, aflați încă pe cale în drum spre patria cerească⁶⁸.

Sfințenia omului este o participare la sfințenia sau la puritatea plină de taină, prin infinitatea ei, a lui Dumnezeu și, prin aceasta, la însăși viața lui Dumnezeu care se face simțită în trăirea aceleiași taine și infinități. Această participare este simultană cu uitarea plăcerilor trecătoare și inferioare ale păcatului⁶⁹. Căci sfințirea și sfințenia nu se exclud, ci, dimpotrivă, implică și efortul personal de curățire, așa după cum ne arată exemple din Sfînta Scriptură (Sfinții Apostoli) și majoritatea Sfinților Părinți⁷⁰.

Așadar, sfințenia înseamnă putere dumnezeiască lucrătoare în sfinți fapt verificat prin sfinții care au apărut în toate generațiile, de-a lungul istoriei Bisericii, eforturile lor pentru o viață fără patimi, arătată într-o suită de virtuți odrăslite din virtuțile teologice⁷¹.

66. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Sfințenia în Ortodoxie*, în «Ort.», nr. 1/1980, p. 33—34.

67. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Cinstirea sfinților*, în *op. cit.*, p. 763.

68. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, p. 271.

69. Idem, *Sfințenia în Ortodoxie*, p. 35.

70. De pildă, Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, cap. 43 și 44, p. 156—158 ; Sfîntul Simeon Noul Teolog, *A cincea cuvîntare morală*, traducere de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia românească*, vol. VI, Ed. Institutului Biblic, 1977, p. 187.

71. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 764—765.

Totodată, sfințenia este dominația spiritului asupra materiei, triumful virtuții asupra patimilor și continua creștere în Hristos, pînă la «*statura bărbatului desăvîrșit, la măsura deplinătății lui Hristos*» (Ef. 4, 13). Astfel sfîntul este în general omul care s-a eliberat de toate patimile : de lăcomia de avere, de mincare, de voluptate, de comoditate trupească, de orice fel de răutate, de mînie și de mîndrie, de pizmă și dușmănie, omul care a ajuns la o desăvîrșită înfrînare, răbdare, smerenie, iubire, la o stare de permanentă vedere înțelegătoare a lui Dumnezeu și de convorbire cu El în rugăciune⁷². În el s-a acumulat o uriașă forță duhovnicească, de respingere a oricăror feluri de ispite⁷³.

Dată fiind viața deosebită, pe un plan superior, pe care o duc sfinții, după moarte, ei continuă să trăiască în Hristos, deoarece ei trec spre o altă treaptă de existență, așa cum ne mărturisește Sfînta Scriptură. (Vezi Evrei 11, 33—37 ; 12, 1, 22—24 ; 13, 7—8 ; Apoc. 6, 9—10 ; Pilde 6, 17 etc.).

b) *Apostolatul social — expresie a slujirii în viața creștină*. Acest termen sintetizează slujirea practică a Bisericii în actualitatea socială, bazată pe mandatul ei divin (Matei 28, 18—20 ; Marcu 16, 15—16). Prin *apostolat social* se înțelege preocuparea Bisericii pentru viața socială a membrilor ei, slujirea aspirațiilor de progres general al societății umane în sinul căreia ea își săvîrșește lucrarea. Deși misiunea esențială a Bisericii este mîntuirea, ea s-a preocupat întotdeauna și de problemele vieții pămîntești a credincioșilor ei, întrucît creștinul înaintează spre mîntuire și crește în desăvîrșire prin faptele sale concrete față de oameni. Deci, apostolatul social este o actualizare pe planul pastorației și al vieții morale a mesajului evanghelic⁷⁴.

În ultimul timp, Biserica a trebuit să-și redescopere și să-și reactualizeze dimensiunea socială a lucrării ei, fiind provocată într-un fel de însăși dinamica lumii din afara ei⁷⁵. Spiritualitatea individuală a fost depășită ; astăzi, mai mult ca oricînd, este perioada unei spiritualități a slujirii⁷⁶.

Slujirea creștină în contextul lumii de astăzi al societății, nu presupune renunțarea la tradiția Bisericii, ci se înscrie pe linia acesteia, cunoscînd noi trepte de afirmare. Pe plan intern obiectivele majore ale slujirii creștine sînt ; sprijinirea acțiunilor obștești pentru prosperitatea crescîndă a întregului popor, pentru adîncirea unității moral-spirituale și social-naționale a poporului în acțiunea lui de afirmare în toate domeniile (economic, social, cultural, spiritual) ; pe plan extern aceste obiective sînt : pacea și securitatea printr-o largă cooperare între oameni și popoare, în spiritul demnității umane și naționale egale pentru

72. Vezi pe larg despre purificarea de patimi prin dobîndirea virtuților la Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă*, manual pentru Institutele teologice, vol. III, *Spiritualitatea ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic, 1981, p. 95—149.

73. Idem, *Sfințenia în Ortodoxie*, p. 38.

74. Episcop Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, teză de doctorat, Ed. Institutului Biblic, 1972, p. 281—282 ; vezi și ediția nouă, Sibiu, 1986, p. 271—274.

75. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Biserica și lumea*, în *op. cit.*, p. 474.

76. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 316 ; (vezi întregul capitol *Spiritualitate și slujire*, p. 301—327).

oți și al responsabilității, aspirațiile de dreptate socială ale tuturor popoarelor, precum și idealul de unitate al tuturor creștinilor ⁷⁷.

Ca principii fundamentale ale «apostolatului social» am putea enumera printre altele: îndatoririle Bisericii față de societate, care își au zvorul în porunca Evangheliei de a iubi și sluji omul de pretutindeni, săci toți sintem frați între noi; valorile impuse de experiența istorică rebuie luate în considerație în activitatea de slujire a lumii; «apostolatul social» este expresia slujiri deopotrivă a lui Dumnezeu și a oamenilor, a Bisericii și poporului căruia aceasta îi aparține prin credințioșii ei ⁷⁸.

Apostolatul social este o slujire a oamenilor, dar și a lui Dumnezeu, în același timp. Ca esență a apostolatului social, slujirea se prezintă sub două forme principale, care se întrepătrund: *individuală* și *colectivă*. Slujirea individuală are în centrul ei mai întâi fapta caritativă a creștinului față de semenii săi și apoi aportul creator, personal la sporiirea bunurilor spirituale și materiale, destinate comunității ⁷⁹.

Însă slujirea individuală are o formă și o arie limitată. De aici, datorita Bisericii de a organiza și susține slujirea și în forme colective ⁸⁰.

Cele două slujiri, individuală și colectivă, se desfășoară simultan pe două planuri: *local*, la nivelul relațiilor eu-tu, la nivelul parohiei și Bisericii locale, naționale, și *universal*, la nivelul marilor regiuni sau la nivelul mondial. Prezența Bisericii în lume prin slujire, atât pe plan local, cât și pe plan universal, este un imperativ al mesajului primit de ea de la Hristos, Capul ei, prin Sfinții Apostoli (Matei 28, 19—20; Marcu 16, 15—16) și al lucrării ei spre mîntuirea tuturor ⁸¹. În împlinirea apostolatului se include firesc relația deschisă între cel ce slujește și cei cărorora li se slujește ⁸², la baza căreia stau bucuria și comuniunea ⁸³.

Slujirea creștină în îndoitul ei aspect, individual și colectiv, este, în fond, o «teologie a aproapelui» cerută astăzi mai mult ca oricînd de edificarea încrederii între oameni și popoare în slujba vieții și a lumii întregi. Adevărata slujire este totdeauna în slujba noului în toate domeniile, a mutațiilor, nu numai în relațiile interumane, ci în întreaga creație. Biserica însăși are îndatorirea de a ajuta lumea, în transformarea ei continuă, asigurînd un echilibru între elementul spiritual și cel social al vieții umane. Ortodoxia a pus totdeauna un accent pe noțiunea de transfigurare, din care a desprins o viziune dinamică, optimistă asupra lumii ⁸⁴. Dar slujirea socială implică spiritualitatea, deoarece spiritualitatea creștin-ortodoxă autentică implică la rîndul ei, participarea activă a creștinului la viața lumii. Ele sînt dimensiuni fundamentale ale lucrării Bisericii și vieții creștine. După învățătura ortodoxă, se păstrează

77. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 475—476.

78. *Ibidem*, p. 476; vezi pe larg la Episcop Dr. Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, p. 273—274.

79. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 476.

80. *Ibidem*.

81. *Ibidem*, p. 476—477.

82. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pe treptele slujirii creștine*, partea I, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Mînăstirea Neamț, 1980, p. 125.

83. *Ibidem*, p. 124.

84. Episcop Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 301.

un echilibru perfect între contemplare și activitate, ceea ce face ca spiritualitatea monastică răsăriteană să aibă, ca una din caracteristicile esențiale, filantropia sau slujirea aproapelui în iubire. De aceea nu există slujire creștină reală, fără spiritualitate creștină autentică. Numai prin spiritualitate, prin trăirea noastră deplină în Duhul lui Hristos, în mod personal, conștient și moral, dispăre discrepanța dintre vorbirea frumoasă despre iubire, pace, slujire și acțiunea deficitară adesea neconformă cu pacea, sfințenia și înnoirea în Hristos prin lucrarea Duhului Sfânt în noi ⁸⁵.

c) *Cultivarea sfințeniei și realizarea slujirii în viața creștinilor.* Spiritualitatea ortodoxă promovează valorile umane, care-și au suportul în Dumnezeu, căci de acestea se folosește creștinul în viața sa pămîntească. Alături de valoarea binelui și a frumosului este promovată cea a sfințeniei, care constituie de fapt idealul creștinului, în tendința lui de a se asemăna cu Creatorul său. Un aspect important al vieții creștine îl constituie slujirea aproapelui și slujirea lui Dumnezeu, în strînsă legătură cu valoarea sfințeniei. Ele sînt cultivate în comunitatea bazată pe iubire, într-un dialog relațional cu semenii și cu Dumnezeu, cu ajutorul *Sfintei Scripturi* și al *Sfintei Tradiții*, cele două căi de transmitere a descoperirii dumnezeiești supranaturale, în Biserică. Creștinul trebuie să ducă o viață virtuoaasă după poruncile evanghelice cuprinse în Sfînta Scriptură și să-și normeze viața în funcție de toate învățăturile acesteia.

Operele Sfinților Părinți cuprind numeroase îndemnuri la o viață caracterizată de slujire și plină de sfințenie a creștinismului, arătîndu-i drumul pe care se poate ajunge la adevărata viață în Hristos, la mîntuire și îndumnezeire, la desăvîrșire, deci la sfințenie. Dar Sfinții Părinți ne dau aceste îndemnuri la sfințenie nu numai prin operele lor, ci și prin viața lor ⁸⁶.

Un rol important la întărirea sfințeniei în comunitatea bazată pe iubire îl are *cultul divin ortodox*. Sfinții Părinți ne dau mereu multe și bogate îndemnuri de a participa activ la toate slujbele cultului divin, îndeosebi la Sfînta Liturghie — centrul și esența acestuia — deoarece Dumnezeu este prezent în toate. Iar fără harul Său, transmis prin acestea, nu ne putem mîntui. Căci cultul divin ortodox este o continuă participare la viața Sfintei Treimi, a întregii creații ⁸⁷. În spațiul liturgic al Bisericii omul credincios depășește slăbiciunile și păcatele sale și astfel trăiește prin ajutorul harului dumnezeiesc, prin iubirea lui Dumnezeu și prin împărtășirea Sfîntului Duh, adevărata moralitate și renaștere în Hristos ⁸⁸.

85. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 480; vezi și Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă*, p. 23.

86. Exemplele sînt nenumărate, ca dovadă că lucrarea socială a Bisericii s-a făcut prezentă de la începutul ei, ca o caracteristică esențială a spiritualității creștine. (Vezi de pildă la Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Cuvînt ascetic*, 18, în *Filocalia românească*, vol. II, p. 12).

87. Ep. Anastasios Ghianulatos, *Spre o comunitate mondială, posibilități și responsabilități* (din punct de vedere creștin), (în lb. greacă), ediția a II-a, Atena, 1976, p. 22.

88. Constantinos Grigoriadis, *Morala creștină* (în lb. greacă), Atena, 1981, p. 163.

Sădirea vieții celei noi de sfințenie în rîndul credincioșilor și îndemnul la slujire revin *preotului*, conducătorul responsabil al unei parohii, ca unul care este slujitor al Mîntuitorului Hristos și lucrează în numele Lui, deci conform credinței Bisericii. El are datoria de a-i îndemna mereu pe creștini să lupte cu păcatul, cu răul din ei, care e de ordin moral, și din lume. Acest îndemn, este o chemare permanentă a tuturor creștinilor care doresc desăvîrșirea în Hristos. În acest sens, Sfîntul Ioan Hrisostom spune: «Credeți cele ce vă spun că am acordat mai puțină atenție în cele ce privesc mîntuirea mea, deoarece plîngînd pentru păcatele voastre nu-mi mai rămîne timp să plîng pentru ale mele, căci voi sînteți pentru mine totul»⁸⁹.

Iar Sfîntul Ioan Scărarul spune: «Dragostea este cea care adevărește pe păstor; căci din dragoste Păstorul S-a lăsat răstignit»⁹⁰.

*

Întreaga viață creștină trebuie să aibă ca ideal sfințenia la care se ajunge printr-un efort îndelungat din partea omului credincios, concretizat în virtuți, prin credință și ajutorul harului dumnezeiesc, slujind lui Dumnezeu și aproapelui în iubire. Căci orice faptă am săvîrși în Biserică — Trupul tainic al lui Hristos — dacă nu izvorăște din iubirea față de aproapele și de Dumnezeu, luînd ca model pe însuși Mîntuitorul Hristos, nu are nici o valoare. «Nu tot cel ce-Mi zice: «Doamne, Doamne, va intra în Împărăția lui Dumnezeu, ci cel ce face voia Tatălui Meu» care este: «Să iubești pe Dumnezeu, din tot cugetul tău, și pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Matei 22, 39).

Sfințenie și slujire aici pe pămînt, în perspectivă eshatologică, înseamnă cunoașterea lui Dumnezeu în împrejurările concrete ale vieții. Împărăția cerurilor, deci participarea la sfințenia lui Dumnezeu, se va da celor ce au slujit pe aproapele, acesta fiind Mîntuitorul nostru Hristos identificat cu toți oamenii, din toate timpurile și locurile, pentru care El S-a jertfit și pe care l-a răscumpărat. Referindu-se la Judecata viitoare, Mîntuitorul se referă la slujirea omului ca la o slujire datorată Lui însuși, adică lui Dumnezeu (Matei 25, 25—36). De la acest aspect individual trebuie să se treacă la cel comunitar bazat pe iubire jertfelnică, dăruitoare. Căci starea de sfințenie, de mîntuire și îndumnezeire nu se obține decît în comuniunea deplină cu ceilalți semeni ai noștri în iubire. Iubirea aproapelui este peste tot alăturată iubirii lui Dumnezeu și ea izvorăște din iubirea de Dumnezeu care este, așa cum ne-a spus Mîntuitorul Hristos, cea dintîi și cea mai importantă poruncă din Lege (Matei 22, 37). Sfinții, biruitori, dorind mîntuirea tuturor, își continuă rugăciunile pentru cei rămași, care alcătuiesc un tot, o comuniune deplină, indestructibilă, pentru veșnicie, mijlocind la Dumnezeu.

Pentru a ajunge la sfințenie, ne ajută Biserica lui Hristos în care sălășluiesc puterea Lui și plenitudinea de viață a energiilor dumnezeiești

⁸⁹. Iubirea creștină — calea mîntuirii (lb. greacă), Atena, 1983, p. 42.

⁹⁰. Către Păstorul, 5, P.G. 88, 1177 B; vezi la N. Boghatsos, *op. cit.*, p. 268.

necreate; ea slujește omului și lumii în vederea mântuirii acestora și transfigurării întregii creații a lui Dumnezeu.

În ceea ce privește Biserica Ortodoxă, ea n-a formulat însă o doctrină socială anumită. Ea nu propune norme care să fie aplicabile pretutindeni și care să dea naștere la o singură formă de civilizație, de cultură sau de tehnică. Biserica Ortodoxă are o poziție suplă și deschisă mutațiilor sociale, culturale și tehnice, fiind gata să se adapteze noilor dezvoltări în orice situație a lumii moderne, fără a renunța în vreun fel la un adevăr de credință sau a abdica de la mesajul dat ei de Hristos prin Sfinții Apostoli, privind mântuirea celor încorporați în Hristos ca mădulare ale ei⁹¹. Creștinii trebuie să devină factori activi în slujirea și modelarea lumii, prin sprijinirea structurilor dreptății și progresului general uman.

Specificul Bisericii Ortodoxe constă în atitudinea pozitivă, de angajare și slujire autentică a lumii, căci a te consacra slujirii înseamnă a merge spre acel «pământ nou» de care vorbește Sfânta Scriptură (Apocalipsa 21, 1).

PARTICULARITĂȚI ALE RITULUI LITURGIC ORTODOX RUS FAȚĂ DE CEL AL CELORLALTE BISERICI ORTODOXE AUTOCEFALE *

Pr. prof. dr. NICOLAE NECULA

Una din trăsăturile fundamentale care caracterizează viața și activitatea Bisericilor ortodoxe autocefale este unitatea dogmatică, canonică și de cult. Deși fiecare Biserică autocefală își are identitatea sa proprie, cauzată de dezvoltarea sa în cadrul etnic respectiv, într-un context geografic, istoric, cultural, național și politic, deosebit de la o Biserică la alta, se poate vorbi, totuși, de o unitate în ceea ce privește învățătura de credință, organizarea și viața liturgică. Dacă unitatea administrativă și disciplinară dintre unele Biserici ortodoxe autocefale este uneori relativă, în schimb, unitatea liturgică este aproape perfectă. Această unitate de cult se explică prin faptul că, încă din secolul al XIII-lea, ritul liturgic bizantin a devenit ritul întregii creștinătăți ortodoxe. Când vorbim de ritul liturgic bizantin înțelegem imediat Bisericile autocefale ortodoxe sau Ortodoxia în totalitatea ei. Din limba greacă el a fost tradus succesiv în limbile naționale ale mai tuturor popoarelor ortodoxe (georgiana, paleoslava sau slavona bisericească, rămânând pînă azi limba de cult a tuturor popoarelor ortodoxe de origine slavă, română și araba).

Ritul liturgic bizantin, propriu întregii Ortodoxii, este expresia celei mai puternice legături și unități spirituale dintre Bisericile ortodoxe naționale și autocefale, care se deosebesc între ele doar prin limbă, mod de conducere și disciplină. El s-a păstrat, uniform, în toate Bisericile

91. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 427.

* Comunicare prezentată la a III-a Conferință bisericească internațională dedicată Mileniului încreștinării Rusiei (Leningrad, 31 ian. — 5 febr. 1988).

Ortodoxe, așa cum a fost moștenit de la Bizanț. Apariția diferitelor rînduiri de slujbă sau diataxe liturgice, a cărților tipărite de slujbă (sfîrșitul secolului XV) și a Tipicului, ca și influența mînăstirilor atonite, au făcut ca această unitate, dintre Bisericile ortodoxe, ca și uniformitatea lor liturgică, să se păstreze aproape intactă. Dar, la fondul comun, al Ortodoxiei, fiecare popor ortodox a adăugat contribuția sa specifică, făcînd ca formele cultului, uniform la început, să se îmbogățească cu aspecte și variante locale, specifice fiecărei Biserici ortodoxe. Aceste diferențe de amănunt se referă nu la textul sau la conținutul sfintelor slujbe, ci, mai ales, la ritualul lor.

Așa se face că ritul liturgic bizantin nu are o uniformitate absolută în întreaga Ortodoxie, decît în liniile lui mari și esențiale, căci în amănunte se pot observa multe nepotriviri între diferitele Biserici, ca și variante și dezvoltări locale, regionale sau naționale. La aceasta au contribuit mai multe cauze: condițiile deosebite politice în care au trăit popoarele ortodoxe în timpul dominației turcești, care au separat popoarele ortodoxe între ele, lipsa de pregătire teologică solidă a preoților de mir; tipărirea cărților de cult grecești, pînă la sfîrșitul secolului trecut, la Veneția; libera dezvoltare în domeniul vieții liturgice a diferitelor Biserici autocefale; lipsa din cărțile de cult a unor îndrumări și norme de tipic clare, precise și complete; lipsa unui organ panortodox care să rezolve problemele de interes comun pentru întreaga Ortodoxie și altele. Toate acestea au făcut ca fiecare Biserică să-și rezolve problemele legate de dezvoltarea ritului bisericesc în chip diferit, în funcție de tradițiile, preferințele și particularitățile naționale, deosebite de la un popor la altul¹. După cum se știe, Biserica Ortodoxă Rusă a adoptat ritul liturgic bizantin determinată, cel puțin în parte, de frumusețea inegalabilă a slujbelor divine oficiate în Biserica «Sfînta Sofia» din Bizanț.

Cărțile liturgice ruse sînt, ca și ale celorlalte popoare ortodoxe de limbă slavă sau română, traduceri aproape fidele ale celor grecești. Dar ele și-au îmbogățit conținutul, în decursul timpului, și cu unele dezvoltări sau particularități cu caracter local sau național. În special *Mineiele* au primit aceste influențe prin adăugirea, în ele, a cultului și a slujbelor unor sfinți naționali. Așa, de exemplu, Biserica Ortodoxă Rusă nu s-a mulțumit numai să primească intact cultul bizantin, care prin splendoarea lui, a determinat adoptarea creștinismului sub forma ortodoxă, ci a adăugat la aceasta și produsul geniului specific al evlaviei ruse, dezvoltînd unele amănunte de ritual și accentuînd și sporînd pompa, fastul și strălucirea sfintelor slujbe. Așa se face că ritul liturgic ortodox rus, ca de altfel și al celorlalte Biserici autocefale, prezintă particularități naționale sau locale, adică amănunte care îi sînt proprii și prin care se deosebește de al celorlalte Biserici ortodoxe. Iată cîteva din aceste particularități:

1. Ivan Goschef, *Die Revision der liturgischen Texte und die heutige liturgische Gesetzgebung der orthodoxen Kirche*, în «Procès-Verbaux du Premier Congrès de Théologie Orthodoxe», Athènes, 1939, p. 324, după Pr. prof. Ene Braniște, *Unitate și varietate în cultul liturgic al Bisericilor ortodoxe autocefale*, în «Studii teologice», VII (1955), nr. 7—8, p. 427.

1. În domeniul Sinaxarului, adică al Sfinților sărbătoriți în cursul unui an liturgic, știm că toate Bisericile ortodoxe cinstesc un număr de sfinți, ca moștenire din epoca ecumenicității Bisericii. Dar această listă a fost îmbogățită de fiecare Biserică ortodoxă, care a adăugat la acest fond sau tezaur comun pe sfinții naționali, cu cinstire locală sau, uneori, regională.

În Biserica Ortodoxă Rusă, sfinții naționali ocupă un loc important în calendarul și pietatea credincioșilor. În 1547 și 1549, Biserica Rusă a canonizat 75 de sfinți ruși, dintre care 52 sînt cinstiți în toată Biserica Rusă, iar 23 se bucură de un cult local. De atunci și pînă în zilele noastre, această listă a fost mereu îmbogățită. Printre sfinții ruși canonizați de Biserica Rusă mențioăm pe : Vladimir, creștinătorul rușilor (15 iulie), fiii săi : Boris și Gleb și Sfînta Olga (11 iulie) ; martiri care au suferit în timpul dominației mongole sau tătare, ca prințul Mihail de Cernigov (ucis de tătari la 1426) ; eroi naționali, ca marele cneaz Alexandru Nevski († 1263), sărbătorit la 23 noiembrie, începînd cu secolul al XIII-lea ; patriarhul Ermoghen al Moscovei († 1612), canonizat la 12 mai 1913, ca martir pentru cauza națională rusească ; ierarhi însemnați ai Bisericii Ruse, ca mitropolitii Petru († 1326) și Alexie († 1377) ai Moscovei, numărați printre fondatorii statului moscovit, sau Iona († 1461), apărător al Ortodoxiei rusești în timpul sinodului unionist de la Florența ; Mitrofan, episcop de Voronej († 1703), canonizat la 1832 ; Dimitrie, episcopul Rostovului († 28 octombrie 1709), canonizat la 1757, Ioasaf, episcopul Bielgorodului, canonizat la 1911 și alții ; fondatori de mînăstiri sau călugări renumiți din istoria spiritualității ruse, ca de exemplu Serghie de Radonej, fondatorul mînăstirii Sf. Treime de lîngă Moscova († 1392), Iosif din Volocolamsk († 1575), marele ascet Serafim de Sarov († 1833), canonizat la 1903 și mulți alții ².

Tot în legătură cu Sinaxarul menționăm, de exemplu, faptul că Biserica Rusă prăznuiește pe Sf. Mare Muceniță Ecaterina la 24 noiembrie, ca și Biserica Bulgară, pe cînd celelalte Biserici o prăznuiesc la 25 noiembrie ³.

De asemenea, menționăm faptul că sărbătorirea Acoperămîntului Maicii Domnului, de la 1 octombrie (Pocrovul, 'Η σκέπη τῆς Θεοτόκου), a fost introdusă pentru prima dată după 1148 în calendarul rusesc, trecînd și la celelalte popoare ortodoxe, dar a rămas necunoscută Bisericii Grecești, deși ea are la origine un fapt petrecut pe pămînt grecesc ⁴.

2. La capitolul mare al celor șapte Laude Bisericești, adică serviciul divin zilnic, vom menționa o particularitate a Bisericii Ruse și

2. Pentru acest capitol, vezi pe larg : J. Dauzas, *Les Saints de l'Eglise russe*, în vol. *Russie et Chrétienté*, Paris, 1937 ; Pr. P. Gnedici, *Sfinții care s-au glorificat pe pămîntul Rusiei* (în l. rusă) în «Jurnal Moscovscoi Patriarhiei», 1954, nr. 6 ; Dr. N. Popescu-Prahova, *Canonizarea în Biserica Ortodoxă*, 1942 ; E. Golubinski, *Istoria canonizării sfinților ruși*, (în rusește), Moscova, 1903 ; *Sinaxarul exact al tuturor sfinților cinstiți de toată Biserica și în anumite localități, cu slujbe și liturghii solemne* (în rusește), Moscova, 1903.

3. Vezi Diac. N. M. Popescu, *Cînd se prăznuiește pomenirea Sfîntei Ecaterina ?*, București, 1915.

4. Vezi Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 431.

anume: la slujba Utreniei de la sărbătorile împărătești și ale sfinților, există cîntări specifice numite *Mărimurile* (Veliceniile) sau pripelele, adică stihiri sau tropare scurte care se cîntă la Polieleu cu stihurile sau versetele din psalmii aleși. Aceste cîntări sînt proprii Bisericii de limbă slavă (Rusă și Bulgară) și celei Românești. Ele sînt de origine rusească mai nouă și sînt atribuite, în unele ediții ale Psaltirii, lui Macarie Fericitul, ritor și filosof. Cele care încep cu «Veniți toți» sînt de origine românească, fiind opera lui Filotei Monahul, fost logofăt, al lui Mircea cel Mare (secolul XIV) ⁵.

3. Trecînd la capitolul cel mai important al cultului divin public ortodox, și anume Sfînta Liturghie, putem spune că și aici se observă particularități și dezvoltări locale de amănunt. Unele sînt specifice Bisericii Ruse, altele sînt comune celei Românești și Bisericilor slave, sau comune Bisericii Românești și celei Grecești.

Dintre particularitățile rusești specifice legate de slujba Sfîntei Liturghii, menționăm: binecuvîntarea de început cu ușile împărătești închise, binecuvîntarea la formula biblică: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos...» numai cu mîna; apolisul sau otpustul (formula de încheiere) întotdeauna cu crucea în mînă.

Dintre cele comune Bisericii Rusești și celei românești, dar deosebite de ale celei grecești, amintim: Rugăciunea «Doamne mîntuiește pe cei binecredincioși» cu adaosul «Și ne auzi pe noi» dinainte de «Sfînta Dumnezeule»; formula «Pace tuturor» înainte de citirea apostolului; ectenia și rugăciunea pentru pomenirea morților, pe care le găsim în liturghier între ectenia întreită și cea a catehumenilor; păstrarea imnului «Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne...» după împărtășirea credincioșilor ⁶.

4. Cit privește capitolul mare al Sfîntelor Taine, și aici găsim deosebiri de amănunt, specifice fiecărei Biserici ortodoxe sau comune unora dintre ele. Astfel, în *Molitfelnicul* slavon formula spălării pruncului după mirungere este: «Îndreptatu-te-ai, sfințitu-te-ai... în numele Domnului nostru Iisus Hristos și cu Duhul Dumnezeului nostru» ⁷. În privința primirii eterodocșilor la Ortodoxie, Biserica Rusă, ca și cea Română, primește pe catolici numai prin mirungere, dacă n-au primit-o în Biserica lor, sau numai prin lepădarea principalelor inovații catolice de credință și mărturisirea credinței ortodoxe. La Taina Mărturisirii, Biserica Rusă ca și cea Română folosesc formula de dezlegare sub formă indicativă: «Iar eu, nevrednicul preot și duhovnic... te iert și te dezleg...». Taina Sfîntului Maslu se administrează în Biserica Rusă numai bolnavilor ⁸.

5. Vezi Pr. S. Teodor, *Filoteiu, Monahul de la Cozia — imnograf român*, în «Mitropolia Olteniei», 1954, nr. 1—3, p. 20—35; cf. Pr. prof. Ene Braniște, *Liturgica specială pentru Institutul teologic*, ediția a doua, București, 1985, p. 144.

6. S. Bulgakov, *Cartea de căpătîi a sfinților slujitori bisericesti*, (în l. rusă), ed. a II-a, Harkov, 1950, p. 826—827, după Pr. prof. E. Braniște, *Unitate...*, p. 433.

7. Vezi *Trebnik* (în l. română), 1908, p. 58.

8. Vezi M. Jugie, *Le schisme byzantin, aperçu historique et doctrinal*, Paris, 1941 p. 351.

5. Un domeniu mai întins al cultului divin ortodox, unde particularitățile și variantele locale sînt mai abundente este acela al ierurgiiilor. Astfel, în rînduiala înmormîntării pruncilor morți, în cărțile de slujbă rusești, ectenia pentru morții adulți este înlocuită cu o ectenie specială pentru prunci («Încă ne rugăm pentru odihna fericitului pruncului...»), pe care o găsim și în ritul românesc. De asemenea, la împărțirea pruncilor se folosește o formulă adaptată («Se împărțășește... spre sfințirea sufletului și a trupului...») ⁹.

În cărțile de slujbă rusești și românești găsim trei rînduiele deosebite pentru sfințirea icoanelor: ale Mîntuitorului, ale Maicii Domnului, ale sfinților. În molitfelnicele rusești găsim în plus rînduiala pentru binecuvîntarea și sfințirea icoanei cu multe chipuri la un loc. În trebnițele slave găsim, de asemenea, alte multe ierurgii, inexistente în Molitfelnicul românesc sau evhologiile grecești. Dintre acestea amintim: Rînduiala sfințirii cimitirelor, a coșciugului pentru morți; Rugăciunea de binecuvîntare a cerii pentru luminări, a căii ferate și a trenului, a unui pod, (punți), a albinelor, a roiurilor de albine; Rugăciunea la sfărîmarea Artosului, simbăta în Săptămîna Luminată; Rugăciunea la înnoirea bisericii, la împăcarea celor învrăjbiți; Rînduiala pentru sfințirea icoanei Sfintei Treimi; Rînduiala pentru blagoslovenia chivotului nou, a crucii care se poartă la piept, a iconostasului; Rugăciunea de sfințire a tot lucrul, pentru binecuvîntarea plantelor, și multe altele ¹⁰.

6. Deosebiri și variante liturgice găsim și la multe sărbători mari din perioada Triodului și Pentecostarului. O particularitate a Bisericii Ruse este slujba *Pasiilor* ¹¹, adică o prescurtare a slujbei Patimilor Domnului. Slujba se oficiază în bisericile rusești în toate duminicile Postului Mare, după Liturghie sau Vecernie. În bisericile rusești, Sfîntul Epitaf rămîne în mijlocul bisericii, după ocolirea bisericii, pînă în noaptea Paștelui. Slujba Învierii din noaptea de Paști începe cu ocolirea bisericii ca la prohod. La Liturghia din noaptea de Paști, Sfînta Evanghelie se citește în 12 limbi ¹². O altă particularitate a Bisericii Ruse o constituie slujba *Prohodului Maicii Domnului*, care se săvîrșește în ziua de 15 august (Adormirea Maicii Domnului). Slujba este o imitație a Prohodului din noaptea Vinerii Patimilor și o întilnim, în unele părți, și în Biserica Ortodoxă Română, dar este necunoscută celorlalte Biserici.

7. În privința muzicii liturgice sau a cîntării bisericești, Biserica Ortodoxă Rusă a adoptat, pentru muzica de strană, muzica europeană de gen palestrinian, în care predomină recitativul liturgic și cîntarea corală polifonă, în locul celei monodice. Există însă tendința de revenire la modul de cîntare bizantină sau psaltică ¹³.

Am prezentat cîteva din cele mai cunoscute particularități ale ritului liturgic ortodox rus, care au luat ființă ca urmare a dreptului fiecărei Biserici ortodoxe autocefale de a-și dezvolta ritul liturgic, potrivit ne-

9. S. Bulgakov, *op. cit.*, p. 1043. Vezi și Pr. prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 436.

10. *Euchologion ili Trebnik*, Leopoldi, Lemberg sau Levow, 1873.

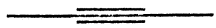
11. Vezi Protos. Nicodim Ioniță, *Rînduiala sîntei slujbe a dumnezeieștilor Patimi ale Domnului nostru Iisus Hristos* (Pasiile), București, 1941.

12. *Calendar bisericesc pe anul 1948* al Patriarhiei Moscovei, p. 72.

13. Vezi «B.O.R.», nr. 11—12, 1953, p. 1122.

vollor locale sau specificului vieții ei religioase. Acest drept s-a dezvoltat, mai ales, asupra acelor forme de ritual care nu erau precizate în *Tipicul cel mare* al Sfintului Sava sau asupra unor amănunte secundare de cult. Ele însă nu contrazic legile fundamentale ale *Tipicului* și nici nu schimbă structura și rânduiala generală a serviciului divin. Ele sînt dovada geniului creator al pietății ortodoxe ruse. Aceste particularități, ca și cele din celelalte Biserici ortodoxe autocefale nu strică unitatea de cult a Bisericilor ortodoxe, pentru că ele nu ating nici esența și nici formule fundamentale ale cultului ortodox. Se poate spune, dimpotrivă, că ele îmbogățesc și înfrumusețază patrimoniul comun pe care Bisericile ortodoxe îl moștenesc din perioada ecumenicității Bisericii. Ele nu separă pe credincioșii Bisericilor ortodoxe, ci contribuie la apropierea lor. Multe din aceste practici locale sfîrșesc prin a fi adoptate și de celelalte Biserici ortodoxe surori, așa cum s-a întîmplat cu cultul sfinților. În acest sens, este demnă de amintit scrisoarea patriarhului Alexei al Moscovei, din 16 decembrie 1949, către patriarhul Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, prin care-l ruga să-i trimită lista sfinților canonizați de Biserica Românească, pentru a-i avea în vedere și a-i cinsti în comun¹⁴. Dar, cu toate că aceste deosebiri de ritual nu sînt multe și esențiale, pentru a strica unitatea liturgică a Bisericilor ortodoxe, problema uniformității liturgice panortodoxe rămîne mereu actuală. Bisericile ortodoxe au fost legate între ele, mai ales prin sentimentul de comuniune creat și întreținut de identitatea desăvîrșită a cultului religios practicat de toate acestea.

De aceea, uniformitatea cultului liturgic trebuie păstrată cu sfințenie, căci ea rămîne și azi cea mai puternică și esențială trăsătură de unire sau legătură între toate Bisericile ortodoxe. Uniformitatea liturgică panortodoxă trebuie să rămîină o preocupare de interes general, pentru întreaga Ortodoxie, chiar dacă ea nu constituie temă de discutat la viitorul Sfînt și Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe.

14. Prof. Teodor M. Popescu, *Însemnătatea canonizării sfinților români*, în «B.O.R.», nr. 5—6, 1953, p. 498.

DIN CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE

EVALUAREA REZULTATELOR ȘI PERSPECTIVELE ACTIVITĂȚII ECUMENICE A CULTELOR, CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 25 DE ANI DE LA PRIMA CONFERINȚĂ TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ

(Referat principal la a 50-a Conferință teologică interconfesională,
București, 3—4 noiembrie 1987) *

Prezenta Conferință teologică interconfesională, a 50-a la număr, constituie un pisc al activității ecumenice a Bisericilor și Cultelor din țara noastră și un moment jubiliar pentru Bisericile și teologii acestora care, într-un răstimp de aproape un sfert de veac, au promovat și adâncit ecumenismul local prin aceste conferințe. Am atins o culme a muncii noastre ecumenice pentru a conjuga acum și a spori eforturile tuturor Bisericilor și cultelor din țara noastră pe drumul unității creștine și al slujirii poporului și lumii întregi, în strădania lor pentru apărarea vieții, amenințată de spectrul unui posibil cataclism nuclear, pentru demnitate umană și progres general.

Conferințele teologice interconfesionale sînt, după cum se știe, numai o formă a ecumenismului nostru local, ca teorie și practică, dar cu mare pondere în viața Bisericilor și Cultelor ai căror teologi le susțin. Și aceasta pentru faptul că teologia este în slujba Bisericii, aprofundînd învățătura ei de credință pentru fiecare moment și timp istoric în care își desfășoară activitatea pentru membrii ei și pentru lume, în pas cu mutațiile cultural-spirituale și sociale cu care Biserica este confruntată în viața propriilor ei credincioși, a poporului și a statului de care este strîns legată prin membrii ei. Biserica însăși, întemeiată și condusă de Mîntuitorul Iisus Hristos, este în lume și lucrează pentru ea (Matei 28, 19—20; Marcu 16, 15—16), slujindu-i, după porunca și exemplul Capului ei, Hristos (Marcu 10, 44—45), pentru viața și mîntuirea oamenilor și a lumii întregi (Ioan, 10, 10).

Într-un fel, acestor exigențe ale Bisericii, astăzi, au voit să le răspundă și conferințele noastre teologice interconfesionale, susținute, toate, în lucrările și împlinirile lor ecumenice de șefii Bisericilor și cultelor înseși. Aceasta este, de fapt, și explicația prezentei șefilor de culte, direct sau prin delegații lor, atît la conferințele teologice de pînă acum, cît și la Conferința noastră de astăzi.

De aceea, evaluarea rezultatelor lucrării ecumenice a acestor conferințe, într-o adunare și conferință jubiliară, aceasta de astăzi, căreia să-i urmeze o punctare nuanțată a perspectivelor noastre ecumenice de astăzi înainte pe drumul unității creștine și al slujirii, este nu numai binevenită, ci și necesară.

Fiecare conferință teologică interconfesională și-a avut tematica și mesajul ei, urmărind, în principal, unul sau chiar două obiective dintre următoarele: 1) cunoașterea reciprocă și împreunăcreșterea teologică-doctrinară pe calea unității creștine; 2) pregătirea și aprofundarea temelor de pe agenda marilor organizații intercreștine mondiale, precum și evaluarea, pe plan local, a rezultatelor adunărilor generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și ale Conferinței Bisericilor Europene, ca și ale unor consultații sau conferințe ecumenice; 3) slujirea unității și a idealurilor poporului român; și 4) slujirea păcii prin edificarea frățietății și bunelor relații între oameni și popoare, bazate pe demnitate, respect, dreptate și libertate.

Desigur, nu toate conferințele au fost la fel de valoroase prin aprofundările lor teologice sau rezultatele obținute în urma acestor aprofundări prin referate și discuții.

* Reportajul despre cea de a 50-a Conferință teologică interconfesională este publicat în revista «B.O.R.», CV (1987), nr. 11—12.

De aceea, și atenția noastră se va opri aici, în scurtul timp pe care îl avem la dispoziție, numai asupra conferințelor și rezultatelor realmente valoroase pentru activitatea ecumenică a Bisericilor și cultelor din țara noastră.

1. Cunoaștere, apropiere, respect reciproc și împreună-creștere teologică pe calea unității creștine.

Prin cele 49 de conferințe teologice interconfesionale susținute pînă acum, teologii ortodocși, protestanți și într-o măsură cei romano-catolici, au reușit să facă cunoscute Bisericele și teologiile lor în efortul lor comun pe drumul unității creștine vizibile și al slujirii credincioșilor și poporului, precum și al naționalităților cărora ele și ei, teologii, aparțin. Ba mai mult, teologii ortodocși și protestanți au reușit să deprindă și un limbaj comun și o metodă ecumenică de aprofundare a problemelor și au făcut un progres în întilnirile și confruntările lor teologice pe drumul unității creștine.

a) În acest sens s-au impus multe dintre conferințele noastre, și anume:

Conferința teologică interconfesională din 9 iunie 1965 de la Institutul Teologic Protestant Unic din Cluj-Napoca, cu tema: *Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu astăzi între popoare*. În referatul principal, teologii protestanți, Prof. Ludwig Binder (luteran) și Prof. dr. Galfy Zoltan (reformat) au adîncit trei mari idei: opera reconciliatoare a lui Dumnezeu, după Noul Testament; opera reconciliatoare a lui Dumnezeu și Biserica lui Hristos, și opera reconciliatoare a lui Dumnezeu și viața de astăzi a popoarelor. Primul și principalul moment al operei reconciliatoare a lui Dumnezeu îl constituie ispășirea păcatelor de către Hristos prin însăși Jerifa Sa pe cruce, pentru toți oamenii, Aceasta a însemnat trecerea de la starea de dușmănie la cea de iubire prin Jerifa ispășitoare a lui Hristos pentru neamul omenesc («*katallassein*») (II Cor. 5, 18—19; Rom. 5, 10)¹. Iar dragostea lui Dumnezeu în Iisus Hristos, manifestată prin Cruce, produce acea schimbare înnoitoare în starea lumii, precum și în relația ei cu Dumnezeu care va exercita o influență decisivă asupra omului. Schimbarea omului și schimbarea lumii sînt strîns legate și interdependente; la împăcarea prin Hristos participă atît lumea cît și cei cărora El le-a dat slujirea împăcării (II Cor. 5, 18). Reconcilierea ne obligă dăm mărturie că Dumnezeu a împăcat lumea cu Sine în Hristos, Fiul Său, întrupat².

Biserica lui Hristos, prin existența ei în formă vizibilă, istorico-socială, este ea însăși o mărturie că reconcilierea lui Dumnezeu este reală pentru omenirea de astăzi. În trecut, Biserica a exprimat reconcilierea și mîntuirea mai mult în relațiile personale; astăzi însă ea se găsește în fața răspunderii de a introduce împăcarea lui Dumnezeu în relațiile dintre marile unități sociale în lumea popoarelor și a statelor.

Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu trebuie întrupată în viața oamenilor și a popoarelor, căci cele două noțiuni: «opera reconciliatoare a lui Dumnezeu» și «popor» și «popoare» sînt strîns legate, cea din urmă fiind, într-un fel, implicată în prima. Între semnele concrete ale operei reconciliatoare a lui Dumnezeu în lume trebuie amintite: a) dezaprobarea unanimă a urii dintre popoare; b) străduința universală a omenirii de a pune sursele de energie în slujba înlăturării foamei, mizeriei, neștiinței de carte și nu în slujba înarmărilor de tot felul; și c) recunoașterea egalității oamenilor, popoarelor și statelor într-o lume fără ziduri de despărțire³.

Dimensiunea ontologică și comunitară a operei reconciliatoare a lui Dumnezeu astăzi în lume a fost evidențiată de partea ortodoxă (Pr. prof. Dumitru Stăniloae). «Reconcilierea nu este înțeleasă — afirma Părintele profesor Dumitru Stăniloae — numai ca un act care se realizează între Dumnezeu și insul singular, ci ca un act care îmbrățișează omenirea întregă sau toate popoarele. Așa a văzut reconcilierea, încă cu mult înainte de realizarea ei, prorocul Isaia: «*Fi-va în vremurile cele de pe urmă că muntele Casei Domnului va fi întărit peste vîrful munților și se va ridica pe deasupra dealurilor. Și toate popoarele vor veni la el*» (Isaia 2, 2). Reconcilierea aceasta nu va fi numai între popoare și Dumnezeu ci și între popoare întreolaltă. Iar această lațură din urmă a ei înseamnă o înălțare a omenirii pe o treaptă de viață superioară, pe

1. Pr. prof. Dumitru Radu, *Privire de ansamblu asupra conferințelor teologice interconfesionale din România*, în «Studii Teologice», 1979, nr. 7—10, p. 655.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*, p. 656.

un «munte» unde va fi încălzită de soarele iubirii și scăpată de întunericul dușmăniei și al războaielor»⁴.

Temeiul acestei reconcilieri este Hristos însuși, prin Intruparea, răstignirea pe cruce și Învierea Sa din morți, unind în Sine pe oameni cu Dumnezeu și pe oameni între ei.

Dar, reconcilierea este și o lucrare continuă, traducându-se astăzi printr-o umanizare și unificare pe care creștinii nu trebuie să le aștepte pasiv, ca să vină peste ei din cer, la sfârșitul lumii. Plecînd de la Hristos, «creștinii sint chemați să se străduiască pentru a face viața de pe pămînt tot mai corespunzătoare cu împărăția lui Dumnezeu. Forța unificatoare întru Hristos lucrează și prin cuvîntul Evangheliei predicat în lume. Căci acesta este un cuvînt care are putere și prin faptul că cheamă pe oameni spre viitorul de umanizare și comuniune desăvîrșită deschisă de Hristos» care S-a făcut pentru noi un Om central care polarizează spre Sine pe toți prin lucrarea Duhului Sfînt în Biserică.

Ca forță unificatoare din Hristos, Dumnezeu-Omul, «Duhul Sfînt suflă cu putere astăzi asupra inimii oamenilor pentru a realiza efectiv cîteva dintre idealurile împărăției lui Dumnezeu: idealul păcii durabile între popoare, al înfrățirii între ele, al dreptății reale între oameni și popoare și, prin aceasta, epoca noastră este un important kairos orînduit de Dumnezeu (Fapte 16, 26)»⁵.

O reală confruntare teologică între Bisericile noastre angajate în ecumenismul local și între teologiile acestora a avut loc la Conferința teologică interconfesională din 3 decembrie 1970, de la Institutul Teologic Universitar din București, aprofundînd tema ecumenistă de mare actualitate: *Unitate în pluralitate*.

Primul pas înregistrat ca progres pe calea unității creștine — nota în referatul său profesorul reformat Istvan Juhasz — «a fost Declarația despre unitate de la New Delhi (1961) care se referea la manifestarea unității pe plan local. Inițiativa pentru clarificarea drumului de urmat în manifestarea ecumenică a unității în Hristos revine referatului de la Uppsala (1968): «Sfîntul Duh și catolicitatea Bisericii»⁶. Acest referat constată incapacitatea Bisericilor de a recunoaște în ce măsură ele fac parte din același trup. Profesorul Istvan Juhasz este adeptul pluralității Bisericilor, afirmînd că însăși noțiunea de Biserică implică pluralitatea, dat fiind faptul că chiar prima apariție a acesteia este pluralistă⁷. Unitatea și pluralitatea se țin împreună și se implică reciproc, susține teologul protestant, căci, zice el, «este fals de a exclude una dintre acestea două, cum fac catolicii, care exclud pluralitatea, sau hughenoții care exclud unitatea»⁸. Pluralitatea sau existența pluralistă a Bisericilor o argumentează prof. Istvan Juhasz prin pluritatea comunităților ecleziale și a coexistenței lor atestată de scrierile Noului Testament. Unitatea este un dar eshatologic care rămîne întotdeauna înaintea și deasupra noastră, cu toate că se întinde și în prezent, obligîndu-ne la reconciliere, împăcare și unire, și își revarsă lumina asupra trecutului bisericesc descoperind acolo pentru învățatura și întărirea noastră «notae et vestigia unitatis». «Aspectul eshatologic al unității transpune strădania noastră pentru unitatea creștină și unirea bisericească într-un cadru mult mai universal decît cel al istoriei structurilor bisericești, al misionarismului și al sinoadelor, al schismelor și al reunirilor, al speranțelor deșteptate prin diaconie și slujire»⁹.

Unui astfel de concept protestant despre unitate îi dă răspuns teologia ortodoxă astfel: Desigur «unitatea în diversitate sau diversitatea în unitate nu pot fi apropiate și înțelese corect decît prin raportarea lor la adevărul de credință, cel unul și plener, încredințat de Hristos Bisericii, Trupul Său, ca să fie propovăduit și apărut fără răstălmăciri sau lipsuri, prin puterea Duhului Sfînt care rezidă în Biserica de la Cincizecime și pe care Biserica îl invocă mereu să vină și de sus în ea și asupra mădularelor ei. Împărțirea și despărțirea creștinilor în Biserici, confesuni, comunități ecleziale și

4. Pr. prof. D. Stăniloae, *Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu astăzi în popoare*, mss. dact., p. 5; apud Pr. prof. D. Radu, *op. cit.*, p. 656.

5. *Ibidem*, p. 12; *Ibidem*, p. 657.

6. Prof. Istvan Juhasz, *Unitate în pluralitate*, în «Ortodoxia», XXIII (1971), nr. 1, p. 141.

7. *Ibidem*, p. 143.

8. *Ibidem*, p. 145.

9. *Ibidem*, p. 146; Pr. prof. Dumitru Radu, *Privire de ansamblu asupra conferințelor teologice interconfesionale din România*, în «Studii Teologice», 1979, nr. 7—10, p. 658—659.

simple denotațiuni creștine nu se referă numai la înțelegerea și interpretarea diferențată a Bisericii și a conținutului credinței, ci sînt reale dezbinări ale unității Bisericii»¹⁰

Unitatea Bisericii și Biserica cea Una există și, deci, nu sîntem pe drumul spre ea. După învățătura ortodoxă, unitatea Bisericii înseamnă trăirea integrală a aceleiași revelații, a aceluiași Hristos în toată Biserica și în toate timpurile, începînd de la Apostoli¹¹. Unitatea este bazată numai pe prezența lui Hristos în Biserică, ca obiect al credinței noastre și pe Tradiția noastră sau pe Hristos însuși care ne cheamă să primim această Revelație și să o transmitem și altora intactă, dar reînnoită de la secol la secol. Nimic nu poate fi suprimat, nimic nu poate fi adăugat la Revelația apostolică; nici o Revelație nouă nu mai vine de la Dumnezeu¹².

În concluzie, conceptul de diversitate sau pluralitate se întemeiază, după învățătura ortodoxă, pe cel de unitate în credință, Taine și ierarhie sacramentală unitară, săvîrșitoare a tuturor Tainelor fără diferențieri, condiționată această ierarhie în ființa și lucrarea ei mintuitoare de legătura ei neîntreruptă și organică cu Biserica prin succesiunea apostolică în har și în credința Apostolilor. Căci credința dogmatică deplină și totalitatea Tainelor, formează un tot. Și împreună, acestea, credința deplină și Tainele, țin Biserica și pe credincioși în ambianța lucrării mintuitoare și a iubirii nemărginite a lui Hristos¹³.

În organizarea acțiunii ei de slujire și mîntuire, în împrejurările de viață variate ale diferitelor neamuri sau grupuri de credincioși, determinate de tradițiile lor, Biserica cea Una poate lua înfățișarea unor Biserici locale, autonome sau autocefale cu statute și regulamente și cu forme de acțiune proprii. Biserica cea Una trăiește și se exprimă în toate aceste Biserici locale. Dar, în dogme, în Taine, în ierarhia care propovăduiește dogmele și săvîrșește Tainele, Biserica este Una¹⁴. Biserica cea Una este, deci, simultan universală și sobornicească.

A doua confruntare teologică de proporții între Bisericile și teologiile noastre, în cadrul ecumenismului local, a avut loc Conferința teologică interconfesională din 29 noiembrie 1978 la Institutul Teologic Universitar din București, aprofundînd tema: *Bisericiile locale și Biserica universală*, într-un referat principal cu același titlu, susținut din partea ortodoxă de Pr. prof. Dumitru Abrudan, și în două coreferate: «Identitate și ecumenism» susținut de Pr. prof. Ion Bria și «Identitate și înnoire în Biserică și în Teologie», susținut de prof. Hans Klein. Atît prin referatele susținute, cît și prin completările și sublinierile făcute de participanții la discuții și prin substanțiala sinteză a lucrărilor sale făcute de I.P.S. Mitropolit Antonie Plămădeală al Ardealului (atunci Vicar patriarhal), Conferința a realizat o largă aprofundare ecumenistă a unei teme de mare actualitate și importanță pe agenda de lucru a Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

De data aceasta, cele două părți în dialog teologic ecumenic, Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Protestante au realizat un larg consens atît în tema generală aprofundată cît și în subtemele acesteia.

Pentru toți, Iisus Hristos, întru care locuiește, trupește, «toată plinătatea Dumnezeirii» (Col. 1, 19), este fundamentul universalității Bisericii. «De la El primește ea puterea care-i permite să crească neîncetat și să devină sălaș al mîntuirii tuturor care se deschid și cred în Evanghelia Lui... De la Cincizecime, Biserica progresează mereu spre universalitatea văzută spațial și temporal însă își va atinge ținta sa abia la sfîrșitul veacurilor... Pînă atunci, Biserica are datoria de a-și desfășura misiunea sa în mod continuu, deoarece istoria deschide mereu noi posibilități pentru actualizarea ecumenicității și universalității ei»¹⁵.

Ținînd seama de realitățile date, cum ar fi specificul local, lingvistic, cultural și etnic a căror valabilitate este permanentă, Biserica s-a organizat de la început sub

10. *Ibidem*, p. 659; Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, București, 1978, p. 265.

11. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Unitate în diversitate în Tradiția ortodoxă*, în «Ortodoxia», XXII (1970), nr. 3, p. 338.

12. Nicolai Bobrinski, *The Continuity and Orthodoxy*, în «Sobornost», 1965, nr. 1, p. 24.

13. Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 660.

14. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, p. 266.

15. Pr. prof. Dumitru Abrudan, *Bisericiile locale și Biserica universală*, mss. dact.,

forma unor comunități locale, a unor unități teritoriale, care s-au numit și ele Biserici. Acestea sînt Bisericile locale prin care Biserica universală se integrează în viața credincioșilor. Ele sînt expresia unității creștine în diversitate. Chiar de la Cincizecime, Biserica a fost deodată universală și locală. Faptele Apostolilor, Epistolele pauline și sobornicești, precum și Apocalipsa dau mărturie în acest sens. Toate acestea vorbesc despre Bisericile din Ierusalim, Antiohia, Efes, Smirna, Pergam, Tiatira, Laodicea, Filipi, Corint, Roma etc. Erau Biserici locale, avînd în frunte un episcop, ajutat în activitatea sa misionară de către preoți și diaconi. Episcopul avea răspunderea păstrării integrității credinței apostolice și a conducerii păstoriților pe calea mîntuirii. Independente administrativ, Bisericile locale se aflau în deplina comuniune de credință, Taine și de iubire. Bisericile locale se găsesc în unitatea întregului și exprimă local și concret Biserica cea Una dacă stau în comuniunea întregului. Pentru învățătura ortodoxă «criteriile care adevăresc în ce măsură o Biserică locală se află în comuniune deplină cu Biserica universală, sînt următoarele: mînturisirea integrală a aceleiași credințe apostolice; administrarea acelorași Taine instituite de Mîntuitorul; existența în sinul ei a episcopatului sacramental; observarea acelorași rînduiri liturgice și a acelorași orînduirii juridice, canonice, din perioada sinoadelor ecumenice»¹⁶.

Desigur, frații noștri protestanți n-au putut să subscrie toate aceste criterii. În schimb, ei s-au găsit în consens cu teologii ortodocși în definitivarea conceptelor de identitate eclezială, «ecumenism», «identitate și ecumenism», «identitate și înnoire». N-au lipsit nici de data aceasta, firește, nuanțele. Și Biserica Ortodoxă, dar și celelalte Biserici, inclusiv Bisericile ieșite din Reformă, țin la identitatea eclezială. De realitatea identității ecleziale ține seama însăși Mișcarea ecumenică în strădaniile ei pe drumul unității creștine. Ba mai mult, identitatea rămîne o problemă centrală pentru Mișcarea ecumenică și teologia ecumenică actuală, deoarece, cum afirmă Pr. prof. Ion Bria, identitatea se poate întoarce împotriva Mișcării ecumenice înseși dacă nu este corectată, completată și reconciliată cu alte forme de identitate¹⁷.

Teologia ortodoxă preferă — afirmă Pr. prof. Ion Bria — o interpretare ecleziologică și harismatică a identității. Nu numai în sensul că identitatea presupune comuniunea, ci și în sensul că identitatea emană din această comuniune. Identitatea devine o valoare dinamică numai în comuniune. Comuniunea este unul dintre parametrii identității. Ea evită deformarea și uzura identității. De fapt, acesta este sensul biblic al identității. Teologia biblică este construită pe ideea de alianță, o alianță în care cei doi termeni, Dumnezeu și Omul, sînt puși în valoare. În această alianță, identitatea este esențialul personal, ceva fără de care omul nu poate exista, nici ca persoană, nici ca Biserică, nici ca societate. Înăuntrul acestei alianțe se realizează identitatea completă, integrală, autentică a persoanei¹⁸.

În discuțiile care au urmat, din partea ortodoxă s-a subliniat, în completare, că: «Nu se poate vorbi despre o *identitate în abstract* a creștinului și nici despre o *identitate a creștinului vis-à-vis* de o identitate eclezială. Și aceasta pentru faptul că identitatea are niște rădăcini mult mai adînci și niște determinante mult mai substanțiale decît *contextualizarea* teologiei și deci a Bisericii... Creștinismul există ca Biserică și Biserici, confesiuni, comunități ecleziale și denominațiuni creștine. De aceea, definirea conceptului de identitate, după teologia ortodoxă autentică, nu poate fi deci numai ecleziologic-euharistică, ecleziologic-ministerială, ecleziologic-individualistă, ecleziologic-pastorală sau ecleziologic-sociologică, adică contextuală... *Identitatea eclezială ortodoxă* implică, deci, relația eclezială, comunitar-sobornicească cu Hristos plenar al credinței și al Euharistiei precum și al tuturor Tainelor în același timp, fiindcă după învățătura ortodoxă nu avem două planuri paralele în ființa și viața Bisericii și a credincioșilor: planul credinței și planul Euharistiei și harismatic în general»¹⁹.

Identitatea eclezială nu este însă un concept static, cum bine a remarcat teologul și profesorul luteran dr. Hans Klein. Identitatea implică în mod necesar înnoirea și îmbogățirea continuă. Sau, altfel spus, *identitatea și înnoirea se implică reciproc în ființa și lucrarea Bisericii și în teologie, în general*.

În aprofundarea scripturistică a conceptului de identitate și înnoire, prof. dr. Hans Klein stăruie asupra identității și înnoirii poporului lui Israel și a poporului lui Dumnezeu: «Identitatea poporului lui Dumnezeu este după Mîntuitorul nostru — sub-

16. *Ibidem*, p. 9.

17. Pr. prof. Ion Bria, *Identitate și ecumenism*, mss. dact., p. 8.

18. *Ibidem*, p. 3.

19. Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 684—685.

liniaz
trans.
sau r
relați
vine.
găsi
sfirșit
bru a
nică.
găsi

in co
ale «
șeste
ternă
sensib
tatea
a trad

și pu
pleme
gătura
tori t
spune
chisă
în ser
timp,
acelui
tos și
spare
mea p
teia. C
conda
Biseri
asupra
noastr
grării

Ș
rupte
actual
prof. I
dental
și nec

I
Astfel,
linia p
lar no
finale
Prea S
decit
mea m
mers,
trează
sericii

2
2
2
2
2

subliniază dr. Hans Klein — legătura cu Dumnezeu care vine, care aduce mîntuire și care transformă Israelul... Tendința spre înnoire, spre împărăția lui Dumnezeu, este motivul sau modelul propovăduirii lui Iisus, înnoire, deci, prin acceptarea iubirii, într-o nouă relație cu Dumnezeu prin Evanghelie. Identitatea este aici legătura cu Dumnezeu care vine și nu cu Dumnezeu care rămîne static în veci». «Identitatea se poate păstra și înși doar prin înnoire... În Hristos ne găsim identitatea și tot El ne înnoiește. El este sîrșitul legii; fiecare crezînd în El este înnoit și își are identitatea sa nouă ca membru al poporului lui Dumnezeu... Identitatea și-o găsește creștinul prin înnoirea zilnică. Propovăduirea Noului Testament a fost forța mare a Evangheliei, forța mare a însirii identității celei noi și forța unei integrări imense și a misiunii»²⁰.

În aprofundarea teologică a «identității și înnoirii astăzi», prof. Hans Klein ia în considerație contextul social-cultural și acordă o atenție deosebită acelor teologii ale «genitivului», teologia eliberării, a revoluției, teologia neagră, dar nu împărtășește ideea eliberării prin mijloace de forță și violență. El accentuează înnoirea internă ca bază a trăirii iubirii semenului și a grijii față de cei nevoiași, precum și a sensibilizării Bisericilor pentru grijile care privesc societatea²¹. În concluzie, identitatea este dependentă, după teologul luteran Hans Klein, «de acceptarea în mod pozitiv tradiției și situației» și este legată de dreptate.

Conceptului protestant de identitate și înnoire i s-a adus spre îmbogățirea lui punctul de vedere ortodox: «Identitatea și înnoirea sînt noțiuni dinamice și complementare, dar în măsuri diferite, pentru toate Bisericile și confesiunile creștine. Legătura organică dintre ele precum și complementaritatea lor sînt determinate de factori teologici și neteologici. Diferențierea dogmatică și harismatică confesională își poartă bune cuvîntul și de data aceasta. Identitatea ortodoxă este o valoare dinamică deschisă sau o sobornicitate deschisă, cum s-a zis, — subliniază Pr. prof. Dumitru Radu — în sensul creșterii continue în Hristos plin, cel dat obiectiv și subiectiv în același timp, Bisericii și fiecărui mădular al Trupului lui Hristos. Din puterea și prin puterea celuiiași Hristos plin de tot Duhul, Biserica devine tot mai transparentă pentru Hristos și Hristos tot mai transparent pentru ea și pentru mădularele ei. În această transparentă stă însăși puterea înnoirii continue a Bisericii în relația ei dinamică cu lumea pentru a o sluji, deci nu într-o simplă contextualizare a ei și a teologiei acesteia. Căci dacă Biserica este silită să trăiască numai prin contextualizare, și este deci condamnată la inutilitate soteriologică pentru credincioșii ei. ...Duhul Sfînt care umple Biserica de la Cincizecime și pe care Biserica Îl cheamă mereu să vină și de sus asupra ei și asupra credincioșilor este susținătorul și puterea identității și înnoirii noastre în Hristos și a înnoirii relației ei cu lumea, cu societatea, precum și a întineririi Bisericii în realitățile lumii și în viața omului, transfigurîndu-le»²².

Și încă un lucru: «Nici identitatea și nici înnoirea nu pot fi separate sau chiar rupte de Tradiție». Căci «numai prin Tradiție cuvîntul Scripturii devine mereu viu, actual, eficient, dinamic în toată integritatea lui în cursul generațiilor din istorie» (Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 62). Or, la Bisericile occidentale se vede o trecere a Tradiției pe plan ultiim, sau chiar o ignorare a ei, de aici necesitatea contextualizării lor și a teologilor lor²³.

Identitatea și înnoirea implică relația, cum vedem din însăși viața Bisericilor. Astfel, în cadrul ecumenismului nostru local, fiecare Biserică din țara noastră — sublinia prof. Nicolae Chițescu — și-a îmbogățit identitatea, deschizîndu-se una alteia, și noi am simțit mai apropiată identitatea noastră de a celorlalți în conștiința unirii noastre²⁴. Numai în relație se afirmă identitatea și are loc înnoirea, a subliniat înaltul nostru Sfințitul Mitropolit Antonie Plămădeală. Căci «nu poți să te definești pe tine singur în relație. Trebuie deci să ne situăm neapărat în istorie, să ne situăm în vremea noastră. Biserica trebuie să se situeze în vremea ei. Biserica trebuie să fie în timp, așa cum și evenimentele, timpul și istoria sînt în mers. Ea, Biserica, își păstrează identitatea numai într-o înnoire permanentă, căci problemele care se pun Bisericii sînt mereu diferite și altele. De aceea, ea trebuie să-și înnoiască argumentele,

20. Prof. Hans Klein, *Identitate și înnoire în Biserică și teologie*, mss. dact., p. 2.

21. *Ibidem*, p. 7.

22. Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 687—688.

23. *Ibidem*, p. 688.

24. *Ibidem*, p. 689.

mijloacele și armele ecumenice. În cazul acesta, ecumenismul nostru trebuie să fie în mers»²⁵.

Dar și relația dialectică dintre universal și local își are și ea cuvântul ei de spus în definirea și înțelegerea identității și înnoirii ca noțiuni dinamice, deschise și complementare, a remarcat în continuare Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie²⁶.

Prin referatele și discuțiile angajate, Conferința teologică interconfesională din 29 noiembrie 1978 — asupra căreia am stăruit ceva mai mult —, a realizat nu numai o bogată și instructivă confruntare teologică între Bisericile noastre, ci și o împreună aprofundare ecumenică a unei teme, foarte actuală pentru unitatea noastră creștină, în mers și ea, dacă avem în vedere și remarca Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Antonie că: «prima lege a ecumenismului este să-ți declari și să-ți expui cu claritate propria ta doctrină, adică să-ți declini propria și întreaga identitate»²⁷.

Aprofundări teologice ecumenice, cu bogate elemente complementare, s-au realizat în alte conferințe teologice interconfesionale. Astfel, la a 37-a Conferință teologică din 10—11 iunie 1981 de la Sibiu, consacrată aniversării a 1600 de ani de la Sinodul II ecumenic, Bisericile și teologiile noastre au subliniat importanța doctrinară a Simbolului niceo-constantinopolitan pentru dialogul teologic bilateral și multieclesial și pentru spiritualitatea creștină. În *Concluziile* formulate la sfârșitul lucrărilor s-au reținut, între altele, următoarele idei: «Acest Simbol reprezintă pentru toți creștinii esența și norma permanentă a credinței Bisericii, cuprinzând învățăturile dogmatice fundamentale ale Bisericii din primele veacuri într-o formă completă și echilibrată». «Prin Simbolul niceo-constantinopolitan se exprimă atît continuitatea în timp a mărturisirii de credință a Bisericii, cit și identitatea conținutului ei dogmatic cu Cuvîntul lui Dumnezeu».

«Păstrarea și mărturisirea Simbolului de credință, cer și implică în același timp dezvoltarea și aprofundarea adevărilor cuprinse concentrat în el în conformitate cu întreaga credință și viață liturgică a Bisericii, dar și cu aspirațiile credincioșilor din fiecare epocă».

«Integrat în viața liturgică a Bisericii, el a devenit și trebuie să rămînă ferment și îndreptar al spiritualității creștine, unindu-ne pe toți într-un imens cor de preamărire a lui Dumnezeu cu o gură și cu o inimă».

«Prin angajarea noastră fermă în dialogul ecumenic, în baza Simbolului niceo-constantinopolitan, vom ajunge la o lărgire a consensului teologic și la realizarea de noi pași pe calea slujirii unității creștine și a idealurilor de pace, conlucrare și frățietate a tuturor oamenilor»²⁸.

Nu mai puțin valoroase sînt rezultatele celei de a 39-a Conferințe teologice interconfesionale, din 15 iunie 1982, Sibiu, privind locul și importanța Sfințelor Taine, în general, în învățătura și viața creștină și, în special, locul și importanța Sfintei Euharistii ca Taină a unității creștine, și a Preoției, ca Taină și slujire în viața Bisericii.

Deși între învățătura ortodoxă și diversele concepții protestante privind Sfințele Taine, ca mijloace obiective pentru împărtășirea harului dumnezeiesc spre mîntuire sînt deosebiri nete, în concluziile formulate la această conferință, ambele părți — ortodoxă și protestantă — au subliniat, în aceeași termeni, lucrarea și importanța Tainelor în viața creștină.

«1. Tainele sînt lucrări văzute ale Bisericii instituite de Hristos prin care El însuși împărtășește harul nevăzut care înnoiește și sfințește viața credincioșilor.

Dar Tainele sînt nedespărțite de Cuvîntul lui Dumnezeu exprimat în Sfînta Scriptură, prin care de asemenea ni se împărtășește o putere dumnezeiască. Spre deosebire de Cuvîntul lui Dumnezeu, Tainele ca lucrări de împărtășire obiectivă a harului dumnezeiesc, sînt Cuvîntul vizibil al lui Dumnezeu.

Prin lucrarea Duhului Sfînt, Tainele sînt viața lui Hristos în Biserică, la care participă cei ce se împărtășesc de ele.

25. În *Documentele Conferinței teologice interconfesionale* din 29 nov. 1978, cap. Discuții, p. 60.

26. *Ibidem*.

27. *Ibidem*, p. 57.

28. Alexandru M. Ioniță, *A 37-a Conferință teologică interconfesională*, în «Studii Teologice», XXXIII (1981), nr. 7—10, p. 605.

2. Euharistia este Taina unirii noastre depline, sacramentale cu Iisus Hristos și cu Biserica, Trupul Său, în ea fiind prezent în chip real Hristos însuși, în stare de Jertfă și iubire.

Pe lângă caracterul ei eclezial și sacramental, Euharistia are și un caracter eshatologic, fiind prologul unității noastre desăvârșite în eshaton, când Hristos va fi totul în toate.

Unitatea ce se realizează în Euharistie, atât cu Hristos, cât și a creștinilor întregii lumi, este o unitate în mers spre deplinătate, care implică împreună-creșterea în credință a celor ce se împărtășesc.

3. Tainele, în general, și Euharistia, în special, implică preoția ca o condiție esențială privind săvârșirea lor, din puterea și încredințarea lui Iisus Hristos, Capul Bisericii.

Preoția și slujirea sînt complementare în Biserică, prin harul dumnezeiesc care întemeiază și susține diaconia, conform darurilor primite de fiecare mădular al Bisericii. Preoția este prin excelență o slujire a lui Hristos, a Bisericii și a lumii, contribuind la creșterea Trupului lui Hristos și la înfăptuirea Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt.

Există o complementaritate între preoția specială și preoția obștească și slujirile specifice pe care acestea le implică. Căci pentru zidirea Trupului lui Hristos și creșterea fiecărui mădular al acestuia sînt necesare darurile și slujirea fiecăruia.

Conținutul slujirii preoțești îl constituie înfăptuirea Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt care în esența ei este: dreptate, libertate, iubire frățească, muncă, pace și fericire pentru toți»²⁹.

O primă aprofundare ecumenică complementară nuanțată a lui Martin Luther și a Confesiunii Augustane (Confessio Augustana) a fost realizată în a 35-a Conferință teologică interconfesională, din 22—23 mai 1980, București, prin cele trei referate: 1) Particularități și convergențe în «Confessio Augustana» și «Mărturisirea ortodoxă» a lui Petru Movilă; 2) Tainele în Confessio Augustana, și 3) Tainele și Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă — și prin discuțiile și completările făcute de participanți.

A doua aprofundare teologică complementară asupra gândirii și activității reformatoare a lui Martin Luther a fost realizată în a 43-a Conferință teologică interconfesională din 24 noiembrie 1983, Sibiu, prin două referate: «Semnificația reformatorică și ecumenică a teologiei lui Luther» și «Martin Luther și reforma Bisericii din perspectiva ortodoxă».

b) Temele teologice aprofundate ecumenic au dus la găsirea unui limbaj comun în abordarea oricărei teme în care Bisericile și teologiile noastre sînt confruntate. Astăzi gîndim convergent și urmărîm formule de reconciliere și redefinire, căutăm împreună punctele comune sau complementare, cum spunea Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie la cea de a 32-a Conferință teologică interconfesională din 29 noiembrie 1978, la București³⁰. Am găsit, cum afirma prof. protestant Lorand Lengyel, cu ocazia aceleiași conferințe, un limbaj nou în discuțiile noastre și ne-am maturizat pentru adîncirea stăruințelor noastre teologice și ecumenice»³¹.

În temele legate de unitatea creștină și dialogul teologic s-au putut exprima multe puncte comune sau complementare, unele evidențiate deja și pînă aici. La acestea se mai pot adăuga altele, legate de următoarele chestiuni sau concepte:

1) *Credință și slujire*. Credința are un sens dinamic care se manifestă prin slujire și fapte ale slujirii. Vechile dispute privind disocierea rigidă între credință și faptele bune cu respingerea faptelor bune ca condiție a mîntuirii de către concepțiile protestante sînt depășite, fiindcă adevărata credință este totdeauna lucrătoare prin iubire (Gal. 5, 6) și se arată în fapte bune. Angajamentul comunitar-social este o consecință firească a credinței dinamice.

2) *Unitatea creștină*. Teologia ortodoxă subliniază unitatea în diversitate, în timp ce teologia protestantă vorbește despre unitate în pluralitate. Totuși teologia protestantă consideră că existența pluralistă a Bisericilor nu poate exclude unitatea dogmatică³².

29. Șt. Gănceanu, *A 39-a Conferință teologică interconfesională*, Sibiu, 15 iunie 1982, în «Studii Teologice», XXXV (1983), nr. 1—2, p. 101—102.

30. Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 698.

31. *Ibidem*.

32. Vezi Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 699.

3) *Prezența reală a lui Hristos în Euharistie*. Protestanții din România au afirmat totdeauna prezența lui Hristos în Euharistie, în termeni ca aceștia: «Noi credem că prezența lui Hristos în Euharistie se realizează prin Duhul Sfânt și că pâinea și vinul, elemente ale Cinei Domnului, prin orînduirea lui Hristos și lucrarea Duhului Sfânt devin Euharistia Trupului și Sîngelui lui Hristos»³³. «Prin Euharistie noi avem păr-tășie la aceeași viață dumnezeiască ca membri ai Bisericii, care este prelungirea și plenitudinea lui Hristos...»³⁴.

4) *Comuniune și intercomuniune*. După cum se știe, intercomuniunea este concepută și recomandată de multe Biserici protestante și comunități ecleziale, membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ca instrument eficient pentru realizarea unității vizibile dincolo de deosebirile dogmatice care separă Bisericile și comunitățile creștine. Teologii din România, ortodocși și protestanți, ca și Bisericile lor, adoptînd o atitudine realistă, au respins totdeauna intercomuniunea, deoarece «ne-ar conduce spre un compromis imposibil și lipsit de valoare, spre o anticipare incorectă și fără perspective»³⁵. «Această intercomuniune ar duce în greșeală căci ea ar naște ideea că este inutil a căuta în mod serios drumul unității din moment ce, chiar fără unitate, putem predica în comun moartea lui Hristos...»³⁶.

«Sîntem numai pentru comuniunea euharistică care presupune ca condiție prealabilă unitatea și mărturisirea aceleiași credințe depline apostolice, și împotriva inter-comuniunii»³⁷.

5) *Ecumenism și prozelitism*. Implicînd identitatea ecleziază, ecumenismul respinge de plano prozelitismul. Este teza comună ortodoxo-protestantă adoptată în mai multe rînduri în cadrul conferințelor teologice interconfesionale, după abordarea în comun a temei *Ecumenism și prozelitism* la Conferința teologică interconfesională din noiembrie 1974, la Sibiu, cînd, între altele, s-a subliniat: «Dacă ecumenismul vrea să evite compromisurile trebuie să respingă orice amestec cu prozelitismul. Ecumenismul nu trebuie să servească de instrument prozelitismului nici unei formațiuni creștine. Nici o Biserică, nici o grupare creștină nu trebuie să încerce ca în numele ecumenismului să vehiculeze ideile sau formulele sale specifice sau să spere că pînă la urmă va reuși să impună altor Biserici sau grupări creștine aceste formule. Ecumenismul nu trebuie să servească — după cum a spus patriarhul Justinian — nici tendințelor pane-listice, nici celor pancatolice, nici celor panprotestante»³⁸. «Prozelitismul înseamnă a răpi un credincios altei Biserici, unui cult, iar a răpi este o crimă care izvorăște din fanatism religios. Prozelitismul poate să aducă unele avantaje persoanei respective sau cultului respectiv, dar lucrul sau persoana răpită nu ne aparțin total niciodată»³⁹.

6) *Ecumenism și identitate ecleziază*. Sînt două noțiuni care se confruntă astăzi, completîndu-se și implicîndu-se reciproc. Aceasta a fost concluzia de fapt a lucrărilor celei de a 32-a Conferințe teologice interconfesionale din 29 noiembrie 1978. Fiecare Biserică își are identitatea sa. Identitatea și unitatea sînt noțiuni corelative. De aici «în practică există o pluralitate de modele de comunitate, de identitate și de ecumenicitate»⁴⁰. Există o identitate creștină ortodoxă, după cum «există o identitate a poporului Israel», a «poporului lui Dumnezeu», iar în protestantism o identitate «luterană», precum și una «reformată», fiecare avînd un specific dar și anumite elemente comune⁴¹.

Mișcarea Ecumenică actuală «a făcut posibilă o reafirmare mai articulată a identității fiecărei Biserici locale. Dincolo de unitatea comună este identitatea locală care

33. Referatul protestant: *Comuniune și intercomuniune*, la Conferința teologică interconfesională din februarie 1975, București, ms. p. 9.

34. Din tema comună: *Euharistia ca sacrament al unității*, la Conferința teologică interconfesională, București, 1964.

35. Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 700.

36. Din referatul protestant: *Comuniune și intercomuniune*, p. 4.

37. Din intervențiile ortodoxe; la Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 700.

38. Din *Referatul ortodox*, mss. dact., p. 6.

39. Dintr-o *intervenție protestantă* la Conferința din nov. 1974, cap. *Discuții*.

40. Din referatul ortodox: *Identitate și ecumenism*, mss. dact., p. 5; Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 701—702.

41. Din referatul protestant: *Identitate și înnoire în Biserică și în teologie*, p. 2.

trebuie respectată»⁴². Diferitele forme de identitate se cer reconciliate într-altă unitate, în identitatea unică sau ecumenică⁴³. «Identitatea adevărată este o identitate ecumenică»⁴⁴.

2. Conferințele teologice interconfesionale, foruri ale ecumenismului local de pregătire și aprofundare teologică a temelor de pe agenda organizațiilor intercreștine mondiale și de evaluare a documentelor emise de aceste organizații, privind unitatea creștină și slujirea socială a lumii de către Biserică.

O primă temă de amploare teologică și cu implicații în slujirea socială, aprofundată ecumenic de aceste conferințe a fost *Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu astăzi între popoare*, pe care am prezentat-o la punctul 1.

A doua temă a fost: *Iisus Hristos liberează și unește*, care a fost tema celei de a V-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Nairobi în 1975. Această temă a fost aprofundată, în perspectivă ecumenică, cu mult timp înainte de către teologii ortodocși și protestanți din România, în Conferința teologică interconfesională din 5 noiembrie 1974, la Sibiu, prin trei referate: 1. *Iisus Hristos liberează și unește* (susținut de Pr. prof. Isidor Todoran — ortodox); 2. *Temeiurile teologice ale drepturilor omului* (susținut de prof. Istvan Juhasz — reformat) și 3. *Ecumenism și prozelitism* (susținut de Pr. prof. D. Fecioru — ortodox).

În referate și dezbateri s-a subliniat din partea ortodoxă că «opera de eliberare și unificare a lui Hristos cuprinde pe fiecare ins cu toate structurile individuale și sociale în care se află, pentru că Hristos ne-a eliberat din toate captivitățile și a dat impuls mișcărilor de eliberare de toate asupririle și robiile, de robia păcatului, dar și de structurile sociale nedrepte..., eliberarea înșilor și popoarelor implică schimbarea radicală a tuturor structurilor social-economice nedrepte. De aici solidaritatea creștinilor cu eforturile tuturor popoarelor de a ajunge la o eliberare reală»⁴⁵.

Ecumenismul urmărește înfrățirea Bisericilor și realizarea unității creștine vizibile pentru lucrarea de slujire a lumii, a omului, în aspirațiile lor de libertate, dreptate, progres material și spiritual și demnitate umană. Ecumenismului astfel înțeles și practicat de cele mai multe Biserici i se opune prozelitismul care nu are nici o legătură cu Hristos care eliberează și unește. Prozelitismul a intrat în scenă când s-a împușcat sfințenia, când a apărut dezbinarea în Biserică prin Schismă și chiar prin Reformă⁴⁶.

Aceeași temă, aprofundată la Nairobi, a fost adusă din nou într-o conferință teologică interconfesională, pentru evaluarea documentelor emise (Rapoartelor) și a rezultatelor, și anume în Conferința teologică interconfesională din 11 mai 1976, ținută la București.

Pe linie teologică s-a aprofundat conceptul de *comunitate conciliară*, formulat de Adunarea Generală CEB la Nairobi, ca instrument și realizare concretă a unității creștine vizibile. Din partea ortodoxă și, într-o anumită măsură, și din partea unor teologi protestanți, s-a luat atitudine împotriva acestuia, ca receptivizând de credință pe care îl implică cu necesitate unitatea creștină. Conceptul este încă neelaborat suficient, cuprinzând limite și implicații relativizante, privind adevărul de credință și structurile harice ale Bisericii. El trebuie aprofundat în sensul comunității sinodal-sobornicești și al unității dialectice dintre universal și particular, și cu păstrarea identității ecleziale⁴⁷.

Dimensiunea teologică propriu-zisă a lucrărilor Adunării Generale CEB, de la Nairobi a constituit obiectul unui coreferat cu același titlu, și al multor intervenții din partea teologilor ortodocși și protestanți, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie.

Dar și dimensiunea socială a lucrărilor acestei Adunări generale CEB a constituit un obiect de aprofundare, apreciindu-se ca foarte valoroase pentru slujirea socială a omului și a lumii de către Biserică. Rapoartele secției V: 1. Drepturile omului; 2. Sexismul și 3. Rasismul. Lupta împotriva structurilor injustiției sociale

42. Din *Referatul ortodox cit.*, p. 8.

43. Din *Sinteza lucrărilor Conferinței a 32-a*; la Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 702.

44. Din *Referatul ortodox cit.*, p. 6.

45. *Dosarul Conferinței*, p. 12; Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 662—663.

46. Vezi pe larg la Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 664—665.

47. Vezi pe larg la Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 670—671; 675; 678.

prezente în multe părți ale lumii, în care oamenii sînt măcinați de mizerie, analfabetism și sînt lipsiți de elementarele drepturi pe care le implică demnitatea umană, nu poate fi ignorată de către Biserică. Sînt desprinsе din rapoartele amintite temeиrile teologice ale luptei de eliberare de structurile injustiției sociale⁴⁸.

În a 33-a Conferință teologică interconfesională, din mai 1979, de la Cluj-Napoca, a fost pregătită și aprofundată tema celei de a VIII-a Adunări generale a Conferinței Bisericilor Europene intitulată: «Prin lucrarea Duhului Sfînt liber pentru slujirea lumii» care avea să se țină în Creta, în octombrie 1979. Au fost desprinsе temeиrile slujirii sociale a lumii.

Din lucrarea Duhului Sfînt izvorăște relația Bisericii cu lumea înconjurătoare precum și însăși misiunea de slujire a Bisericii pentru om, pentru societate, pentru lume. Aceasta trebuie să se îndrepte: spre oamenii oropsiți din punct de vedere social; să se străduiască pentru soluționarea pașnică a neînțelegerilor și tendințelor contradictorii; să rămînă mereu deschisă dialogului cu lumea și să rămînă sensibilă la orice formă a opresiunii și mizeriei, trăind pentru alții⁴⁹.

Dar slujirea socială să nu fie despărțită de trăirea creștină autentică, de spiritualitate, ci amîndouă acestea trebuie să fie ținute în legătură strînsă și echilibru⁵⁰.

Dar și tema pentru cea de a VI-a Adunare generală CEB: *Iisus Hristos, viața lumii*, a fost pregătită într-o conferință teologică interconfesională (Conferința a 40-a, din 9—10 noiembrie 1982 — Cluj-Napoca) iar concluziile acestei Adunări au fost evaluate în Conferința a 43-a din 17—18 mai 1984, Cluj-Napoca.

Un interes deosebit l-a avut pentru cultele din România, dar cu implicații și pe planul ecumenismului general, Conferința a 44-a, din 27—28 noiembrie 1984 — București, prin aprofundarea implicațiilor legate de receptarea textelor rezultate din dialogurile teologice, după definirea noțiunii de receptare.

3. Slujirea unității și idealurilor poporului român a fost totdeauna în atenția lucrărilor conferințelor noastre teologice interconfesionale.

O conferință a avut ca temă specială: *Biserica și lupta poporului român pentru libertate, independență și suveranitate* (Conferința din 27 mai 1977), la aniversarea a 100 de ani de la cucerirea independenței de stat a României (1877—1977). S-a evidențiat prezența efectivă a Bisericii în momentele principale ale istoriei poporului nostru, cu date, personaje, documente. Astfel, Biserica Ortodoxă Română, care s-a născut o dată cu poporul român, pe meleagul lui de formare, «și-a împletit destinele și activitatea ei cu destinele poporului, în tot cursul istoriei, fiind prezentă activ în toate momentele epocale ale devenirii lui istorice, sprijinind pe Mihai Viteazul să înfăptuiască actul de unire a tuturor românilor, din 1600, pe Tudor Vladimirescu în Revoluția de la 1821, pe românii din Transilvania pentru emanciparea lor națională și socială în Revoluția lui Horea, Cloșca și Crișan (1874); a sprijinit Revoluția de la 1848 în Țările Române, actul Unirii Principatelor Române din 1859, dobîndirea și afirmarea independenței de stat a României (1877—1878), recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, în 1885, însemnînd și ea o contribuție la adîncirea și consolidarea independenței de stat a României; și-a adus aportul sprijinind înfăptuirea statului național unitar român, în 1918, iar după 1944, sprijinind edificarea vieții celei noi, socialiste, în Patria noastră⁵¹.

În aceeași Conferință s-a subliniat că bunele relații ecumeniste și colaborarea dintre Cultele din țara noastră, astăzi, trebuie să contribuie la întărirea unității moral-spirituale și sociale a poporului nostru, prin edificarea unei largi frățietăți și cinstiri reciproce a credincioșilor lor. În afară, în organizațiile intercreștine mondiale, Bisericile și Cultele vor sprijini inițiativele poporului și statului român pentru statornicirea păcii în Europa și în lumea întregă, a securității și cooperării larg umane, prin stoparea înarmărilor de tot felul și dezarmare generală și nucleară, în primul rînd. Aceasta a fost o altă inițiativă la care s-au angajat cultele noastre la Conferința amintită⁵².

48. Vezi pe larg la Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 672, 673.

49. Vezi pe larg la Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 690—692.

50. *Ibidem*, p. 694—695.

51. Pr. prof. N. Șerbănescu, *Bisericile creștine din țara noastră și lupta poporului român pentru libertate, independență și suveranitate*, mss. dact., p. 3, în *Documentele Conferinței*.

52. Vezi Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 708.

Ecumenismul local este și trebuie să fie și în slujba unității poporului român, precum și a idealurilor lui de libertate și progres general-uman. Acesta a fost obiectul celei de a 38-a Conferințe teologice interconfesionale, din 23 noiembrie 1981, la București, prin două referate: *Ecumenismul local al cultelor religioase din România, contribuție la unitatea poporului român și Ecumenismul practic local*.

Prezente în Frontul Democrației și Unității Socialiste, Cultele din țara noastră sprijină inițiativele poporului pentru propășirea Patriei. Ele sînt obligate de înseși mutațiile care au avut loc în viața poporului. Ilustrînd această idee, patriarhul Iustin Moiescu spunea: «Climatul de înfrățire a tuturor cetățenilor în societatea noastră socialistă are, desigur, o influență binefăcătoare și asupra Cultelor din țara noastră, de aceea toți sprijinim politica țării, prin politică înțelegînd tot ceea ce contribuie la înălțarea Patriei și la realizarea idealurilor legitime ale poporului nostru»⁵³.

Ecumenismul, înfrățind inimile credincioșilor diferitelor Biserici și Culte, contribuie la adîncirea frățietății tuturor fiilor Patriei noastre⁵⁴.

În Conferința teologică precedentă, a 49-a, ținută la Cluj-Napoca în 2—3 iunie 1987, s-a aprofundat tema: *Conviețuirea și conlucrarea frățească dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare, teme ale ecumenismului local din Patria noastră*, iar contribuția Cultelor la unitatea și idealurile poporului a fost aprofundată în coreferatul: *Relațiile dintre Cultele din țara noastră, bazate pe respectul reciproc și tradițiile lor de conlucrare ecumenică, în sprjinul idealurilor de unitate, pace și progres ale poporului român și ale unității creștine*.

4. În slujba păcii, pentru apărarea vieții amenințată astăzi de un eventual cataclism nuclear au fost, pe lîngă cele 3 Adunări ale Cultelor din România (nov. 1981, iunie 1984 și sept. 1985), mai multe Conferințe teologice interconfesionale.

S-a impus, prin rezultatele ei, cea de a 45-a Conferință teologică interconfesională, din 5—6 iunie 1985, Sibiu.

Îndatorirea Bisericilor pentru apărarea vieții și a păcii pe planeta noastră își are temeiul doctrinar — s-a subliniat în această Conferință — în Hristos însuși, care a venit ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă (Ioan 10, 10). Pacea este dar dumnezeiesc, dar și misiunea omului pe pămînt. Ca împăcare, este dar dumnezeiesc, venit prin Hristos care ne-a mîntuit. Ca misiune, pacea este, înainte de toate, un act de dreptate socială și roadă a iubirii cu care sîntem datori tuturor (Ioan 13, 34—35). Din această pricină, Bisericile și Cultele trebuie să sprijine cu cuvîntul și cu fapta inițiativele și acțiunile popoarelor cărora aparțin pentru apărarea vieții prin statornicirea păcii în lumea întregă. Acestea au fost ideile forte ale acestei Conferințe.

S-a impus, de asemenea, prin rezultatele ei valoroase, îndeosebi Conferința a 46-a, din 12—13 noiembrie 1985, de la Cluj-Napoca, care a legat imperativul păcii din unitatea și integritatea lumii, a creației întregi, pentru care și Bisericile sînt responsabile în a le păstra și apăra în fața nesăbuitei curse a înarmărilor nucleare, cerînd stoparea lor prin sprijinirea inițiativelor în acest sens ale factorilor responsabili ai popoarelor.

O temeluire teologică de substanță și de amplitudine a păcii între oameni și popoare, ca slăvire a lui Dumnezeu însuși, a oferit Cultelor noastre Conferința a 47-a din 22—23 mai 1986 de la București, prin cele trei referate: 1. *Slava lui Dumnezeu — pace pe pămînt* (susținut de Pr. prof. Ștefan Alexe); 2. *Fie voia Ta precum în cer așa și pre pămînt (dreptate, unitate, pace, iubire, comuniune)*, întocmit de prof. Zoltan Galfy; și 3. *Integritatea creației. Probleme ecologice în lumina referatului biblic al creației*, susținut de Pr. asist. Nicolae Dura.

În *Concluziile* formulate la această Conferință s-au subliniat, între altele, următoarele:

«Pacea pe pămînt este condiția fundamentală a vieții și existenței creației înseși, fiind, de fapt, manifestarea concretă a slavei lui Dumnezeu în relațiile interumane și în lumea întregă, ca reflectare a perfecțiunilor lui Dumnezeu în făpturile Sale.

53. La Diac. conf. Petru David, *Ecumenismul local al cultelor religioase din România, contribuție la unitatea poporului român*, în «Studii Teologice», XXXIV (1982), nr. 3—4, p. 270.

54. Vezi A 38-a Conferință teologică interconfesională, în «Studii Teologice», XXXIV (1982), nr. 3—4, p. 266—272.

În Hristos, Dumnezeu-Omul, ni se face cunoscută viața de comuniune a lui Dumnezeu în Treime. Tot în Hristos ne este dată și unitatea ființială dintre slava lui Dumnezeu și pacea lumii, precum și unitatea strânsă dintre spiritualitate și responsabilitatea creștină pentru pacea lumii.

Apărarea păcii astăzi înseamnă însăși apărarea vieții și integrității creației lui Dumnezeu, amenințate de experiențele și înarmările atomo-nucleare.

Omul trebuie să fie «împreună-lucrător cu Dumnezeu» (II Cor. 4, 1) la păstrarea unității și integrității creației, prin toate acțiunile sale, de a o restaura în armonia și echilibrul în care a reșezat-o Hristos însuși prin lucrarea Sa mintuitoare»⁵⁵.

Conferința a 48-a, din 2—3 decembrie 1986, Sibiu, a aprofundat ideea: *Pacea, act de dreptate și slujire*.

Perspective

Cele 50 de conferințe teologice interconfesionale, astăzi, la împlinirea a 25 de ani de activitate ecumenică a Bisericilor și Cultelor, constituie un capitol valoros în devenirea ecumenismului nostru românesc, care a însemnat și edificarea încrederii, a respectului și prețuirii reciproce între Biserica Ortodoxă Română și toate celelalte culte din țara noastră.

În majoritatea problemelor cu care sînt confruntate, Bisericile și Cultele din Patria noastră au deprins un limbaj comun, gîndesc convergent, însă fiecare în măsuri diferite și acționează în măsuri diferite, avînd însă toate, aceleași condiții egale, de libertate de organizare și funcționare, precum și de afirmare național-socială și ecumenică, asigurate de statul nostru socialist, fără discriminare, tuturor Cultelor și tuturor credincioșilor, cu condiția loialității lor față de cuceririle economico-sociale și culturale ale poporului, precum și față de Constituția și legile statului, care asigură acestuia independența și suveranitatea lui.

Avînd în vedere toate acestea, se pot întrevădea următoarele perspective:

1) Pe linie teologică, Bisericile angajate în dialog teologic-ecumenic, în cadrul ecumenismului nostru local, trebuie să se deschidă mai mult unele altora, făcîndu-și cunoscute doctrinele lor și să încerce o creștere teologică reală, nu de cuvinte și simple formule, căci, să-mi fie permis a mă îndoii că multe dintre concluziile formulate sînt operatorii în învățătura și activitatea unora dintre Bisericile noastre.

Identificarea punctelor comune și a convergențelor teologice trebuie să fie o preocupare constantă a Bisericilor noastre, dacă vor să avanseze real pe drumul unității creștine vizibile. Spun aceasta, întrucît, cu ocazia analizării BEM-ului într-una dintre conferințele noastre, n-am văzut o preocupare convergentă la teologii și Bisericile noastre. S-a rămas la suprafața lucrurilor, la contextualizări și argumente mai mult de natură sociologică.

Bineînțeles și acestea din urmă trebuie avute în vedere, dar nu înaintea Tradiției apostolice, în general, și a Sfintei Scripturi, în special.

S-a depășit faza tatonărilor și a amabilităților în materie de doctrină. Trebuie mers mai adînc, mai ales că se și poate dacă se vrea, cum am constatat cu toții la lucrările celei de a 32-a Conferințe teologice interconfesionale, din 1979.

2) Pe linia slujirii sociale și naționale, se poate lucra mai mult și mai bine, plecînd și explorînd mai temeinic temeiurile teologice ale slujirii, și anume ale slujirii proexistente și punînd la contribuție bunele tradiții de slujire ale Bisericilor noastre de-a lungul istoriei poporului nostru și ale naționalităților conlocuitoare. Trebuie depășite acele exprimări simpliste sau de slogan întîlnite, cum se poate constata, în unele referate și intervenții făcute de participanții la aceste conferințe interconfesionale. Căci nu ne putem sustrage ca Biserici, Culte și credincioși de la slujirea aspirațiilor legitime ale poporului nostru spre un bine tot mai mare și mai bine diferențiat.

3) Cunoscînd bine ce implică identitatea eclezială în cadrul ecumenismului și ce înseamnă înnoirea pentru păstrarea și afirmarea identității proprii, prozelitismul tre-

55. Din *Concluziile Conferinței a 47-a*, mss. dact., p. 94 și 95.

buje eliminat atât din teoria cât și din practica misionară a tuturor Bisericilor și Cultelor care l-au practicat sau îl mai practică. Căci prozelitismul nu înseamnă misiune de evanghelizare, ci înșelare și furt, cu consecințe grave atât pentru cei smulși de la Bisericile sau Cultele lor, cât și pentru cei ce întreprind astfel de acțiuni.

Împreună creșterea teologică pe drumul unității creștine elimină fără nici o greutate și teoria, dar și practica prozelitismului.

De aceea, ecumenismul, ca teorie și practică, de dragul unității creștine și al slujirii omului, societății și Bisericii celei una a lui Hristos, este singurul compatibil cu mesajul lui Hristos, ca toți și toate să fie una în El.

Pr. prof. dr. DUMITRU RADU

ANIVERSAREA A 1200 DE ANI DE LA SINODUL AL VII-LEA ECUMENIC

24 noiembrie 1987

În toamna acestui an s-au împlinit 1200 de ani de la ținerea celui de al VII-lea Sinod Ecumenic, în anul 787, la Niceea. La acest popas aniversar s-au organizat în toată lumea creștină numeroase întâlniri, simpozioane și conferințe, la care au participat și invitați și reprezentanți ai Bisericii noastre.

Având în vedere importanța deosebită a acestui sinod ecumenic, care, în numărul sacru de al VII-lea, a fixat învățătura ortodoxă privitoare la cinstirea sfințelor icoane, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a rînduit să se organizeze și în Biserica noastră o conferință dedicată acestui eveniment, pe motivul, subliniat de Prea Fericirea Sa în cuvîntarea ținută cu acest prilej, că astăzi icoana, ca teologie și artă, constituie o preocupare pentru întreaga lume creștină fără excepție precum și pentru că acest sinod are o importanță deosebită pentru noi românii și pentru Biserica noastră.

Comemorarea a avut loc la Institutul Teologic Universitar din București, în ziua de 24 noiembrie 1987. Au participat membrii corpului didactic, doctoranzi și studenți ai Institutului Teologic.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a fost însoțit de P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal. Au mai fost prezenți : P. C. Vicari administrativi, P. C. Pr. Directori și Părinți Consilieri de la Administrația Patriarhală, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., Arhiepiscopia Bucureștilor, P. C. Pr. Protoierei de la Protoierii I, II, III Capitală și Sectorul Agricol Ilfov precum și preoți din Capitală.

Corul Institutului Teologic, sub conducerea P. C. Diac. conf. Nicu Moldoveanu, a intonat cîntări legate de tema aniversării : Troparul Ortodoxiei, gl. I : «Prea Curatului Tău chip ne închinăm, Bunule...» și «Slavă...» a Sfinților Părinți, cîntare pe gl. VIII, de Ion Popescu-Pasărea.

Prea Sfințitul Episcop Vasile Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal, rectorul Institutului Teologic, a deschis conferința aniversară subliniind în cuvîntul său însemnătatea comemorării pentru lumea ortodoxă, în special, și pentru întreaga lume creștină, în general. Totodată, Prea Sfinția Sa a ținut să accentueze că la noi, aflați într-o zonă oarecum periferică a Imperiului bizantin, tradiția veche a Bisericii a fost păstrată cu sfințenie, nealterată.

Cinstirea sfintelor icoane a fost o formă firească de trăire a credinței în Hristos prin care s-a arătat pe pământ viața dumnezeiască, roadele ei în Duhul Sfânt și încununarea ei cu Învierea. Așa cum cuvintele Mântuitorului sînt păstrate în Biserică prin lucrarea Duhului Sfânt, de la Cincizecime, care este «adînc mare de judecăți» și le păstrează și le mișcă în inimile oamenilor prin credință, tot așa Duhul Sfânt mișcă din plinătatea inimii mîna artistului, ca să redea în imagini și în icoane viața dumnezeiască arătată pe pământ prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. Icoanele au fost o formă potrivită pentru trăirea și cinstirea arătării lui Dumnezeu pe pământ și a mîntuirii oamenilor, îndeosebi din vremea controverselor hristologice în secolul IV și a luat amploare odată cu evoluția certurilor hristologice pînă în secolul al VII-lea, cînd ereziile încercau să tulbure în mintea oamenilor credința în Hristos sădit în inimi prin Duhul Sfânt în Biserică. Lupta împotriva icoanelor poate fi socotită o ultimă formă a disputelor hristologice, din Bizanț, după care teologia s-a concentrat asupra prezenței și lucrării Duhului Sfânt în credința și în viața Bisericii.

Conferința aniversară intitulată : «Sinodul VII Ecumenic în tradiția iconografică românească» a fost ținută de dl. profesor Emilian Popescu.

Într-o expunere densă și atrăgătoare au fost arătate originea și cauzele iconoclasmului, între care și abuzul la care se ajunsese în cinstirea icoanelor, fenomen specific vieții bisericești bizantine de la sfîrșitul controverselor hristologice. A fost, apoi, pusă în lumină tradiția cinstirii sfintelor icoane de-a lungul veacurilor în ținuturile de la Dunăre și în patria noastră prin evlavia și arta creștină, și anume în acea formă statornică de trăire a credinței creștine ortodoxe specifică strămoșilor noștri.

Aceste idei au fost adîncite și îmbogățite, trecînd de la istorie la teologie și la actualitate, în cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, adresată ascultătorilor, după conferință (*Diac. asist. IOAN CARAZA*).

Redăm în continuare cuvîntarea **Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist**, rostită la Institutul Teologic din București, în ziua de 24 noiembrie 1987, cu ocazia împlinirii a 1200 de ani de la Sinodul VII Ecumenic :

«Căci cinstea cuvenită icoanei se îndreaptă spre prototipul său și cel ce se închină înaintea icoanei se închină persoanei reprezentată în icoană».

(din *Hotărîrea* celui de-al doilea Sinod Ecumenic).

«Nu avem a stărui prea mult asupra conferinței interesante pe care dl. profesor Emilian Popescu a prezentat-o în seara aceasta. Cuprinzătoare, cu detaliile și problematica de atunci a Sinodului al VII-lea Ecumenic, de la Niceea, cu preocupările și frămîntările de dinainte, din timpul și de după acest sinod, prelegerea poate deschide, de bună seamă, discuții interesante și, de asemenea, poate da la iveală elemente noi în legătură cu

teologia icoanei, atât de specifică Bisericii Ortodoxe și cu reflectarea ei în picturile noastre românești. De aceea, am și ținut să avem un moment de sărbătorire a acestui eveniment, căci el trebuie comemorat cu interes, cu evlavie și cu respect pentru jertfele pe care generații de luptători și de martiri pentru cinstirea sfintelor icoane le-au adus în tezaurul credinței ecumenice, pînă cînd s-a ajuns la biruința cultului lor.

De asemenea, am ținut să facem acest popas și pentru motivul că, astăzi, icoana, teologia ca și arta ei, constituie o preocupare pentru întreaga lume creștină, fără excepție. În acest an, cum știți, s-au ținut numeroase întâlniri, simpozioane și conferințe la nivel de conduceri de Biserici și de învățămînt religios, atât în Europa, cît și în Asia, la fosta Nicee, și în multe alte locuri, unde prezența Bisericii noastre s-a dovedit deosebit de rodnică. Și pe continentul american au avut loc asemenea comemorări. Toate aceste manifestări bisericești oglindesc intensă și arzătoare preocupare pentru tematica Sinodului al VII-lea Ecumenic*.

Așa cum a reieșit din expunerea prezentată și cum cunoaștem din istoria sinoadelor ecumenice și a sinoadelor locale, toate și fiecare în parte au avut și au, de bună seamă, importanța lor covârșitoare, constituind pietre de temelie la fundamentarea

* Comemorarea a 1200 de ani de la cel de al VII-lea Sinod Ecumenic — Niceea (787) — a avut loc la:

— Paris — între 2—4 octombrie 1986; colocviu cu tema: «*Niceea II (787—1987). Douăsprezece secole de icoane*», organizat la Collège de France. Au fost prezenți teologi din toate Bisericile: Ortodoxă, Romano-Catolică, Anglicană, Protestante etc.;

— Bari (Italia) — între 11—13 mai 1987; colocviu organizat din inițiativa Institutului de Teologie Ecumenică «Sf. Nicolae», sub președinția mitropolitului Hrisostom de Mira și a Arhiepiscopului Mariano Magrassi de Bari;

— Atena — în septembrie 1987; colocviu cu tema «*Credință și Icoană*», organizat din inițiativa Centrului Cultural din Atena (Biserica Romano-Catolică);

— Constantinopol — între 9—11 octombrie 1987; simpozion științific organizat de «*Societas Internationalis Historiae Conciliorum investigandae*» a Facultății de Teologie Catolică din orașul Augsburg, sub înaltul patronaj al S. S. Sale Patriarhul ecumenic Dimitrie I. A participat un numeros grup de cercetători din lumea întreagă. Între ierarhii ortodocși prezenți au fost și I.P.S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei și P.S. Vasile Tîrговиșteanul, rectorul Institutului Teologic din București, însoțiți și de profesori de teologie. S-au prezentat intervenții interesante;

— Boston — în luna octombrie; colocviu organizat de către Arhiepiscopia Greacă din New York, sub egida Academiei «Sf. Cruce» din Boston. Au participat și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române.

— Istanbul — între 10—18 octombrie; colocviu organizat de Mgr. Michele Maccarone (Comitetul pontifical de istorie — Revista de istoria Bisericii din Italia) și Mgr. Walter Brandmüller (Societatea internațională de istorie a sinoadelor);

— Washington, Dumbarton Oaks — la 3 octombrie 1987; colocviu cu tema: «*Icoanele în Teologia și Spiritualitatea Sfinților Părinți. Orient și Occident*», organizat sub egida Institutului american pentru Patristică și Studii Bizantine.

(F. Boespflug et N. Lossky, *Nicée II (787—1987). Douze siècles d'images religieuses*, Paris, 1987).

credinței celei adevărate și la organizarea Bisericii și statornicirea vieții duhovnicești. Hotărârile Sfintelor Sinoade au fost adevărate precizări teologice în vremuri de răscruce din viața Bisericii, trasînd cele mai importante jaloane dogmatice, liturgice și canonice, valabile și obligatorii pretutindeni și oricînd. Au fost limanuri de înseninare în calea discuțiilor atît de aprinse, mergînd uneori pînă la jertfe, care au caracterizat viața creștinismului primelor secole. Dar, în decursul timpului, interesul pentru studiul tematicii dezbătute de Sinodul al VII-lea Ecumenic, și deci al teologiei icoanei, a fost lăsat pe un alt plan, preocupările cercetătorilor înclinînd mai mult către tematicile dogmatice ale celorlalte sinoade ecumenice, anterioare celui de-al șaptelea, și drept urmare icoana, teologia și arta ei, precum și rolul ei liturgic au fost, într-un fel, uitate de teologia occidentală. Poate că pentru aceasta, numeroase centre universitare romano-catolice sau de cercetări ale istoriei sinoadelor au întîmpinat comemorarea Sinodului al VII-lea cu simpoziioane și studii de mare valoare actuală.

Este îmbucurător că la aceste întruniri au participat ierarhi și istorici, catolici și ortodocși, reprezentanți ai Bisericilor protestante și chiar ai mozaismului și islamului. De notat că simpozionul de la Bari, din mai, și-a desfășurat lucrările sub copreședinția I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Myra. Atît tematica lor, cît și aportul teologic adus cu acest prilej arată atenția de care se bucură în zilele noastre, pe de o parte vechile hotărîri ale sinoadelor ecumenice, iar pe de altă parte importanța teologiei icoanei. Mesajul ei, așa cum îl găsim formulat în *Horos*-ul de la Niceea precum și modul în care a fost proclamată, la 843, prima duminică din Postul cel Mare ca Duminică a Ortodoxiei, apare acum tot atît de vibrant ca și atunci și el pătrunde atît de viu în conștiința creștină din Occident și determină preocupări în Bisericile protestante. Iată pentru ce, astăzi, importanța Sinodului al VII-lea Ecumenic apare într-o lumină deosebită, consfințind cinstirea icoanei.

Părinții acestui Sinod au consfințit de drept și de fapt tot ceea ce s-a discutat asupra întrupării și dumnezeirii Fiului lui Dumnezeu. Am putea spune că el constituie o încoronare a tuturor celor șase sinoade ecumenice de dinainte, pentru că a precizat învățătura despre cinstirea icoanei, arătînd că ea își are izvorul în dogma întrupării Mîntuitorului Iisus Hristos, icoana

reprezentînd chipul omenesc pe care El l-a cinstit prin întruparea Sa, ca acest chip omenesc să fie îndumnezeit, după cum teologhiseau Sfinții Părinți. Acest lucru a adus în viața Bisericii creștine, și îndeosebi a Bisericii Ortodoxe, un cuprinzător și nou lăgaș de gîndire, de trăire și de cult.

Icoană, însemnează, cum știm, reprezentarea în culori și linii a chipului Mîntuitorului Iisus Hristos, a Prea Curatei Maicii Sale, a sfinților îngerii și a tuturor sfinților prezenți în biserică, în cult și în viața credincioșilor. Aceasta este calea pentru noi de a ne îndrepta ochii credinței spre chipul cel ceresc al Fiului lui Dumnezeu și al tuturor «prietenilor Săi», al sfinților, cu care noi trebuie să fim una în credință și viețuire. Se cunosc cuvintele despre aceasta ale Sf. Atanasie cel Mare : «El S-a întrupat ca noi să fim îndumnezeiți ; El S-a arătat pe Sine în trup, ca și noi să primim cunoștința Tatălui ; El a răbdat ocara noastră de la oameni, ca noi să moștenim nestricăciunea» (*Despre Întruparea Cuvîntului* VI, 54). Iar Sf. Ioan Damaschin, reluînd firul de gîndire al Sf. Vasile cel Mare, care preciza că «cinstirea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat pe ea», scrie despre zugrăvirea icoanei : «Acum, pentru că Dumnezeu S-a arătat în trup și S-a sălășluit printre oameni, facem icoana chipului văzut al lui Dumnezeu» (*Cultul sfintelor icoane*, trat. I, 17). Ea însemnează scînteia divină care strălucește în fiecare creștin, în fiecare semen și de aceea și dimensiunea liturgică a întregului cult s-a dezvoltat atît de frumos, în decursul secolelor, în legătură cu icoana, Ortodoxia devenind deținătoarea unei învățături și Tradiții unice ca autenticitate, în întruparea frumosului dumnezeiesc prin icoană.

Anul acesta, la comemorarea Sinodului al VII-lea Ecumenic au participat, după cum s-a spus, și celelalte Biserici creștine ca : Anglicană, Protestante etc., care, după cum știți, încă de la începutul secolului al XVI-lea, au renunțat la o parte însemnată din Tainele Bisericii, schimbînd sensul noțiunii de Biserică, sensul preoției, al Tainelor, implicit acela al icoanei, văzîndu-se astfel, astăzi lipsite de esența adevăratei teologii și manifestînd dorința de a reface ceea ce au pierdut. Ecumenismul din zilele noastre și îndeosebi dialogul teologic au deschis și în această privință căi noi de cercetări și studii asupra teologiei icoanei. După cîte știm Biserica Anglicană a elaborat noi teze privitoare la existența și cinstirea icoanelor. Urmează ca această atitudine favorabilă dialogului și apropierii dintre Ortodoxie și Anglica-

nism, la care s-a ajuns în discuțiile Comisiilor mixte de dialog, să fie însușită de întreaga Biserică Anglicană.

M-am referit la acest aspect pentru că este important pentru noi să cunoaștem modul cum este privită astăzi teologia icoanei de către diferite ramuri ale creștinătății, și, totodată, să nu uităm că Biserica Ortodoxă Română a păstrat neștirbită învățătura despre cinstirea icoanelor, acest tezaur scump al Ortodoxiei de totdeauna. Este demn de remarcat, în acest context, un amănunt din conferința prezentată și anume faptul că, în pregătirea Sinodului al VII-lea Ecumenic, împărăteasa Irina, inițiatorea și organizatoarea Sinodului, împreună cu patriarhul Tarasie, a îndepărtat vechea gardă de la palat, de orientare iconoclastă, și a adus în loc soldați din Tracia — provincie ce cuprindea o vastă zonă geografică din partea sud-estică a continentului european —, zonă rămasă favorabilă cinstirii icoanelor. Or, dacă armata prețuia icoanele, cu atât mai mult Biserica și slujitorii ei din aceste părți trebuie să fi avut, încă din secolele dinaintea celui de-al VII-lea, cultul icoanei existent. Pe bună dreptate s-a afirmat că frământările teologice deosebit de puternice, care au făcut atâtea victime la Bizanț, n-au pătruns la gurile Dunării și pe aria de credință și de viață a strămoșilor noștri. Iată de ce, acestui Sinod, care are o importanță deosebită pentru noi români și pentru Biserica noastră, trebuie să-i acordăm o atenție sporită. Cu această intenție am și ținut, de altfel, ca să găsim un moment și un cadru potrivit pentru a ne reîmprospăta cunoștințele în legătură cu Sinodul al VII-lea Ecumenic, de la Niceea, și a rememora, cum se spune, istoria pământului românesc, care a produs atâtea frumuseți și atâtea bogății din teologia icoanei.

Sîntem, cum știți, o țară și o Biserică Ortodoxă cu foarte multe biserici și mînăstiri pictate, începînd din secolele al XIV-lea și al XV-lea și chiar mai dinainte. Hotărîrile dogmatice ale sinoadelor ecumenice sînt reprezentate foarte bogat și des în picturile murale ale locașurilor de rugăciune ridicate în toate ținuturile pământului strămoșesc. Acestui tezaur sîntem chemați să-i acordăm o atenție sporită și să-l valorificăm în studii și articole, în teze de doctorat și de licență și chiar în lucrări de seminar.

Nu este întîmplător faptul că în mînăstirile și bisericile noastre icoana este atât de cinstită, atât de prețuită. În alte părți nu se întîlnesc, ca la noi, locașuri de închinare străjuite de

ico
înc
stin
val
mer
—,
Biz

ico
viit
veți
car
cre
din
pur
pân
cum
ție
că
tual
turi
bun
foar
ghel
mel
cul
pro
sup
țion

tod
care
altă
tod
nei,
conf
pun
înte
pun
spre
plin

icoanele Mântuitorului, ale Maicii Domnului și ale sfinților, așa încât să se ajungă la o adevărată iconografie proprie și la o cinstire deosebită a icoanelor făcătoare de minuni, care, pe lângă valoarea teologică și artistică, au și o importanță istorică, documentară, — precum cea de la Mînăstirea Neamț și din alte părți —, arătînd legătura de credință, artă și cultură religioasă cu Bizanțul atîtor opere care oglindesc spiritualitatea creștină.

Într-adevăr, poporul român, credincioșii noștri au cinstit icoana ca pe un obiect sfînt, ocrotitor al familiei, al vieții, al viitorului lor și al copiilor lor. Nici o Biserică Ortodoxă, — veți vedea cînd veți merge peste hotare sau ați putut vedea cei care ați fost —, nu are atîtea biserici pictate, rezultat al dorinței credincioșilor, al fiecărei parohii, datînd nu numai de azi, ci și din vechime, ca să aibă locașul de rugăciune împodobit cu chipuri de sfinți și scene biblice, să aibă, cum se spune, raiul pe pămînt, pictîndu-le nu numai în interior, dar și pe dinafară, așa cum sînt vechile noastre mînăstiri din Moldova. Această bogăție de artă bisericească de mare valoare constituie și o puternică dovadă a existenței noastre ca popor, a statorniciei și spiritualității românești pe aceste locuri, venind să întregească mărunțiile despre vechimea și continuitatea noastră în vatra străbună. În același timp, ea demonstrează zestrea sufletească foarte bogată a poporului nostru, felul în care s-au vestit Evanghelia și învățătura Bisericii la noi, fie cu ajutorul muzicii — melodii bisericești proprii simțirii românești —, fie cu ajutorul culorilor și arhitecturii, atît de armonios împlinindu-se reciproc. Arhitectura bisericilor noastre este foarte generoasă cu suprafețele necesare zugrăvirii feluritelor teme biblice și tradiționale, iar pictura dobîndește noi dimensiuni de frumusețe.

Ne dăm seama, astfel, iubiții mei, de bogăția tezaurului Ortodoxiei și de faptul că azi, în Mișcarea Ecumenică, unde fiecare Biserică, pe de o parte, se deschide spre dialog, iar pe de altă parte se definește în tradiția și în structura sa, Biserica Ortodoxă, cu învățătura ei de credință, inclusiv cu teologia icoanei, stă drept centru de convergență pentru celelalte Biserici și confesiuni creștine. Acest lucru se datorește faptului că ea dispune de un izvor nesecat de viață liturgică, care satisface năzuințele cele mai arzătoare ale creștinilor și este în măsură să răspundă la tot ceea ce lipsește celorlalte Biserici și confesiuni pre a fi «una», după porunca Mântuitorului Iisus Hristos «*care vlinește toate în toți*» (Efes. 1, 23). În acest context, se poate

afirma că, la întâlnirile și discuțiile ecumenice, Biserica Ortodoxă Română participă intens și cu roade bogate, prin reprezentanții săi, pentru că a păstrat neștirbită învățătura de credință și o dată cu aceasta și cinstirea icoanei, cultul icoanelor.

Dialogul teologic a trezit, cum spuneam, și mai mult setea lumii protestante, inclusiv a Bisericii Luterane, pentru liturghie și pentru icoană. În timpul vizitei pe care am făcut-o în Suedia, de pildă, la sfârșitul lunii septembrie, am comemorat, la o biserică luterană din orașul Göteborg, unde comunitatea noastră ortodoxă română își are locașul de rugăciune, împlinirea a 1200 de ani de la Sinodul al VII-lea Ecumenic, de la Niceea, cu care prilej am fost invitat să vorbesc despre importanța Sinodului și am purtat discuții interesante și despre icoane, cu reprezentanții celorlalte Biserici locale. De asemenea, din convorbirile avute cu Arhiepiscopul primat al Suediei a reieșit preocuparea acestei Biserici de a valorifica teologia și cultul icoanei, teologia Învierii și însemnătatea liturghiei ortodoxe, în realizarea cărora, după propriile afirmații, Biserica noastră este, poate fi, un îndreptar foarte prețios.

Iată, așadar, iubiți părinți profesori și studenți, cât de interesante solicitări vin din partea altor Biserici pentru noi. De aceea, trebuie să tratăm cu mai multă responsabilitate moștenirea pe care o avem și să ne pregătim temeinic pentru a putea fi în stare să dăm și altora ceea ce Dumnezeu ne-a lăsat și strămoșii au păstrat, atât de bogat și de înălțător în teologia noastră românească, dar și în realizările Bisericii și ale poporului român. Cred că această comemorare va aduce un impuls nou în activitatea părinților profesori, a rectoratului, atât în legătură cu problemele teologice, cât și cu cele misionare, ce ne stau în față și care se cer bine studiate și gândite.

Biserica noastră, cum știți, este angajată astăzi în dialog teologic bilateral și multilateral, la care participă ierarhi, profesori, preoți, iar Institutului Teologic Universitar din București îi revine sarcina de a ține o evidență științifică, o agendă a tuturor acestor acțiuni ce trebuie pregătite temeinic, elaborând întreaga tematică a discuțiilor teologice la care sîntem chemați să fim prezenți. În mod deosebit, Biserica Ortodoxă Română este chemată să adîncească teologia icoanei și a liturghiei, să le dea o actualizare mai puternică pentru că, așa cum știți, în viața parohiilor, pe teren, cu aceste probleme ne confruntăm în acțiunea de stăvilire a prozelitismului sectar. O adunare creștină ade-

văra
Min
și n
Tain
poa
așea
cesi
vior
Ori
une
gice
în s
cît s
creș

nen
men
lori
ante
creș
poa

din
ricii
învă

min
noa
învr
drun
în fi
cum
sluj
tele
dinc
cred
tori
misi
învă
Bise
S. T. -

vărată nu poate să se lipsească de liturghie, adică de prezența Mântuitorului în Sf. Liturghie, comuniunea cea dumnezeiască și nemuritoare cu Hristos cel înviat ; nu poate să se lipsească de Tainele Bisericii, lucrările Duhului Sfânt, și de asemenea, nu poate să se lipsească de sfintele icoane, a căror prezență ne așează în Împărăția cerurilor încă de aici, de pe pământ. Iar necesitatea săvîrșirii și binefacerile Liturghiei trebuie mereu înviorate și îmbogățite în conștiința slujitorilor și credincioșilor. Oricît de frumoase ar fi cîntarea și poeziile alcătuite astăzi de unele denominațiuni creștine, ele nu pot întrece imnurile liturgice cu conținut dogmatic, pe care dumneavoastră le-ați cîntat în seara aceasta și care satisfac atît nevoia de artă, în general, cît și setea de artă muzicală bisericească, în special, de evlavie creștină, aducătoare de pace sufletească.

Biserica Ortodoxă Română, Sfîntul Sinod, îndrumă permanent clerul și credincioșii pe terenul pastoral-misionar, iar comemorarea de astăzi este un prilej deosebit de a actualiza și valorifica tematica Sinodului al VII-lea Ecumenic și a sinoadelor anterioare, înțelegînd că fără liturghie, fără icoană și fără arta creștină care a înflorit atît de mult în Biserica noastră, nu se poate face misiune ortodoxă, cu roadele așteptate de credincioși.

De aceea, noi înșine, trebuie să ne înprospătăm continuu din izvoarele Ortodoxiei, din gîndirea Sfinților Părinți ai Bisericii, a celor șapte sinoade ecumenice, pentru a păstra dreapta învățătură și unitatea de credință a poporului român.

M-am bucurat să aud, ieri, de la Prea Sfințitul rector, că duminică studenții și profesorii s-au împărtășit după frumoasa noastră rînduială. Îi felicit din toată inima pe toți cei ce s-au învrednicit să se împărtășească și îi îndemn să urmeze acest drum, pentru că prin Sfînta Împărtășanie se realizează icoana în ființa noastră, sădirea adevărului dumnezeiesc. Căci, așa cum Mântuitorul este icoana Tatălui, tot așa noi, credincioșii și slujitorii, sîntem icoana Fiului. Prin această legătură cu Sfințele Taine, cu liturghia, cu viața Bisericii, noi, slujitorii și credincioșii, dobîndim puteri sufletești și ne întărim în dreapta credință. Ceea ce ne trebuie azi, iubiți studenți, ca viitori slujitori de parohie, este chipul preotului liturghisitor, al preotului misionar, cu metode pastorale adecvate, în măsură să păstreze învățătura ortodoxă, să întărească unitatea de credință a fiilor Bisericii strămoșești și prin aceasta, unitatea noastră națională.

Un alt aspect al problemei pe care o discutăm și pe care, de asemenea, sîntem chemați să-l avem în atenție și să-l valorificăm, este arta zugrăvirii icoanei, care trebuie să fie realizată după regulile stabilite de Sfinții Părinți și în conformitate cu normele Bisericii noastre. Nu oricine și oricum are dreptul să picteze icoane și — mai ales — biserici, sau să se atingă de vechile fresce pe care le avem. Preotul este cel care trebuie să se îngrijească de păstrarea adevăratei picturi, să vegheze la respectarea teologiei icoanei. Nimeni nu trebuie să plece de pe băncile Institutului fără să cunoască regulile după care se pictează o biserică, rînduite în normele elaborate de Sfîntul Sinod.

Sîntem Biserica, trebuie să știți, care, la nivelul Sfîntului Sinod, se preocupă de icoane, de pictură, de această artă a noastră românească, prin Comisia de pictură bisericească, ce acordă calificative, de diferite categorii, celor ce candidează la pictarea icoanelor sau a bisericilor. Nimeni nu poate să se atingă de pictura bisericească fără să fie autorizat de această comisie. Este, desigur, o muncă grea și de răspundere, cea pe care o desfășurăm însă, cum vedeți, sîntem și pe linia actualizării Sinodului al VII-lea Ecumenic, de la Niceea.

Sînt mulțumit că s-a realizat această comemorare și cred că, în continuare, va trebui să folosim și alte momente importante din viața Bisericii pentru a da studenților noștri, pe lângă cursuri, un supliment de cunoștințe actuale din viața Bisericii Ortodoxe Române.

Mulțumesc, încă o dată, domnului profesor pentru conferința academică pe care a prezentat-o și nădăjduiesc că ea va dobîndi roade bogate în sufletele dumneavoastră, ale tuturor și mai cu seamă ale studenților teologi».

CONCERTUL DE COLINDE PENTRU CRĂCIUN ȘI ANUL NOU LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

Apropierea sfintelor sărbători ale Crăciunului și Anului Nou a fost marcată și anul acesta de tradiționalul concert de colinde, prezentat de studenții Institutului Teologic Universitar din București. Instruit cu competența și exigența-i cunoscute, de către P.C. Diač. conf. dr. Nicu Moldoveanu, corul studenților a prezentat concertul de colinde vineri, 18 decembrie 1987.

Momentul a fost cinstit cu prezența Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist. Însoțit de o

parte din membrii Sfintului Sinod, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost primit în aula Institutului Teologic cu imnul patriarhal.

După sosirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Prea Sfințitul Episcop Vasile Țirgovișteanul, vicar patriarhal și rectorul Institutului Teologic, a rostit un scurt și frumos cuvânt de bun venit. P. S. Sa a arătat că, mergînd pe firul unei vechi și frumoase tradiții strămoșești, studenții teologi oferă și în această seară un concert de colinde. Aceste colinde exprimă felul în care Cuvîntul lui Dumnezeu S-a sălășluit între oameni și roadele mîntuitoare ale întrupării Lui. Ele ne leagă, în același timp, de permanența noastră pe aceste meleaguri și ne arată modul în care poporul nostru a trăit în acest spațiu binecuvîntat de Dumnezeu. În numele conducerii Institutului, al corpului didactic și al ostenitorilor din acest așezămînt de cultură teologică, P. S. Episcop rector a exprimat alese mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru dragostea părintească cu care se îngrijește îndeaproape de bunul mers al școlii noastre, poposind în mijlocul profesorilor și studenților, pentru cercetare și îndrumare pe drumul cel bun. O mărturie a acestui fapt este și prezența în această seară la concertul de colinde. Aducînd mulțumiri și celorlalți însoțitori ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, pentru participarea la acest concert, P. S. Episcop rector a dat cuvîntul d-lui asist. Macedon Petrescu, care a prezentat o frumoasă și documentată expunere despre valoarea teologică, morală, socială și patriotică a colindelor.

În continuare, corul studenților teologi a prezentat un bogat și variat concert de colinde, alcătuit din următoarele piese : *Bună dimineața la Moș Ajun*, de Al. Podoleanu ; *Hristos Se naște, măriți-L* ; glasul 1 (prima catavasie) ; *Fecioara astăzi*, glasul 3 (condacul Nașterii) ; *Cercetătune-a pe noi*, glasul 3 (luminînda Nașterii) ; *Nouă azi ne-a răsărit* (melodie tradițională) ; *Toată legea creștinească*, melodie culeasă de Gh. Șoima ; *Trei crai de la Răsărit*, după A. Pann ; *Steaua*, de I. D. Chirescu ; *O, ce veste minunată !* de George Dima ; *Veniți astăzi, credincioșii*, de Timotei Popovici ; *Moș Crăciun*, de Florin Isar ; *Leagăn verde luminos*, de Vasile Popovici ; *Mare minune*, de Gh. Cucu ; *Ziurel de ziuă*, de Vasile Popovici ; *Mare-i seara de-astă seară*, de Gh. Cucu ; *Sus la poarta raiului*, de Emil Monția ; *La Vitleem colo-n jos*, de Nicolae Lungu ; *Trei păstori*, de Timotei Popovici ; *Ziurel de zi*, de Tiberiu Brediceanu ; *Cetiniță, cetioară*, de Gh. Cucu ; *Mărire-ntru cele-nalte*, de Nicolae Lungu ; *Somnul lui Iisus*, de Gevaert ; *La Betleem în noapte*, de C. Drăgușin ; *Colindul lui Moș Crăciun*, de V. Pop-Băleni ; *De trei zile tot venim*, arm. de Nicu Moldoveanu ; *O, pricină minunată !*, de Nicolae Lungu ; *Nașterea Domnului*, de Radu Antofie ; *Colindița*, de Emil Monția ; *Plugușorul*, de Nicolae Lungu.

Bogatul program de colinde, interpretate cu rară măiestrie și simțire creștinească, a fost urmărit cu deosebită plăcere de întreaga asistență, transpunînd pe fiecare în atmosfera fericită a anilor copilăriei.

În continuare, a luat cuvîntul **Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist**, care, cu elocința-i cunoscută, cu farmecul și frumusețea deosebită a limbii, cu bogăția stilistică rar întîlnită, a împărtășit celor de față comori de învățături și sfaturi părintești, spunînd :

«Ca și în alți ani, și în seara aceasta ne-ați procurat o deosebită bucurie, căci, împreună cu melodiile pe care le-am ascultat, am trăit cu toții anii de caldă nostalgie ai tinereții și ai colindelor bătrîne din căminele noastre.

Aceste colinde sînt valori și creații neprețuite ale poporului român ; sînt comori ale Ortodoxiei noastre și fac parte din tezaurul nemuritor al culturii noastre românești. Este un mare privilegiu pentru orice Biserică să aibă un asemenea tezaur, să aibă la îndemîină asemenea valori, care țin credința vie, care oferă preotului posibilitatea de a fi întotdeauna înconjurat de credincioșii săi, așa cum avem noi dezvoltată arta colindelor. Este o mare binecuvîntare pentru noi, pentru cultura românească, dar, în același timp, și pentru învățătura noastră, că aceste colinde ne duc, mergînd pe firul inspirației lor melodice, pînă la începuturile noastre creștinești și românești. De aceea, ele fac parte din folclorul poporului nostru, iar Biserica le-a păstrat și le păstrează neconținut.

Noi, slujitorii Bisericii, desprindem din conținutul lor, printre altele, și ideea, prezentă de altfel și în titlu, de colindare, de umblare din casă în casă, care îndreaptă luarea aminte nu la ceva static și amorțit, ci spre mișcare, spre deplasare, cum s-a subliniat și în expunerea de la început, ducîndu-ne, mai ales, cu gîndul către ideea de apostolat.

Slujirea preotească, deși legată de tradiție și ritual, nu este totuși o stare încremenită, închisă față de viață și față de lume, ci, dimpotrivă, este apostolat și noi sîntem o Biserică apostolică, ceea ce presupune deschidere către semeni, înseamnă efort și dinamism, implică comunicare între cei care aduc cu bucurie daruri, cum au adus magii, dar și cu nădejdea de a primi daruri. Căci, cine dăruiește acela și primește, în același timp. Prin intermediul colindelor se realizează, astfel, un neînterupt schimb de bunuri sufleștești, de bunuri duhovnicești, și este deosebit de semnificativ că noi, românii, cum s-a amintit aici, datorită Sfîntului Apostol Andrei, care a colindat de-a lungul și de-a latul Scîției-Minor de odinioară și ne-a lăsat această frumusețe de învățatură, am intrat în istorie ca un popor creștin ortodox, creator de valori nemuritoare. Biserica a conferit acestor colinde un nimb de sfințenie, pentru că ele conțin dogma ortodoxă, exprimă învățătura noastră de credință atît de limpede și de atrăgător, încît este foarte greu pentru cineva să le modifice sau să le corecteze.

O altă caracteristică a colindelor, de asemenea, deosebit de valoroasă pentru noi, este aceea că ele se cîntă sau se recită pe la ferestrele creștinilor și acest lucru se face cu dăruire și cu efort, din tot sufletul și din tot cugetul, cum spune preotul în ectenie. Cum știm, cîntarea este o componentă a sufletului omenesc, iar Biserica, cu bogata ei imnografie, se sprijină pe melodie, pe armonie. Liturghia noastră, am putea spune, nu este altceva decît dogma exprimată în sunete, în cîntare. Ortodoxia a împletit în chip minunat învățătura de credință, care nu este ușor de reținut, avînd atîtea dogme, atîtea puncte de credință, cu muzica, cu starea aceasta atît de firească omului, un adevărat dar, de a simți nevoia să cînte, chiar și atunci cînd este mîhnit.

Iată de ce, viața noastră bisericească și cea liturgică, în primul rînd, se desfășoară cîntînd, începînd cu botezul, urmat de celelalte Sfinte Taine ale Bisericii, culminînd cu Sf. Liturghie și terminînd cu înmormîntarea, care, de asemenea, se săvîrșește cîntînd. Se minunau odinioară necredincioșii, din secolele de început ale Bisericii, vîzîndu-i pe creștini cîntînd chiar și atunci cînd erau triști și îndurerăți.

Este o mare binefacere să ne știm că sîntem o Biserică a cîntării, a muzicii, a vieții care pulsează mereu. De aceea, noi, românii, simțim melodia chiar și atunci cînd nu o cîntăm propriu-zis, ci o aflăm în armonia și în pacea pămîntului strămoșesc, în ritmul vieții noastre de zi cu zi, în frumusețea mînaștirilor și a bisericilor, cu minunatele lor picturi, care nu sînt altceva decît dogma transpusă în imagini, în culori, tot așa cum muzica bisericească este dogma exprimată în sunete. Privind frescele Voronețului, de pildă, vezi și auzi, în același timp, tot triumful icoanelor, toate melodiile liturgice, de la acele minunate soboare de arhieriei, care au fost soboarele ecumenice, pînă la sfinți, la cuvioși, la martiri, toți parcă vorbesc și cîntă, așa cum cîntăm noi la Sf. Liturghie, la utrenie, la vecernie și la celelalte slujbe bisericești.

Este o binecuvîntare, cum spuneam, că aceste colinde se cîntă și se cîntă așa de frumos. Le cîntă poporul mereu, căutînd să trăiască prin ele adevărul dogmatic al Ortodoxiei noastre românești. Muzica înobilează pe oameni, îi înalță sufletește și îi apropie unii de alții. De aceea, am ținut să fiu în mijlocul dumneavoastră și în seara aceasta și să vă ascult, împreună cu Prea

Sfințiții Episcopi, membri ai Sfântului Sinod, rupîndu-mă de obligațiile pe care le am.

Vă felicit pentru aceste colinde, pe dumneavoastră și pe părinții profesori, și vă îndemn să le îndrăgiți și mai mult, să le cultivați și să le transmiteți credincioșilor, prețuindu-le ca pe cele mai bune și mai practice metode pastorale, de o deosebită actualitate în zilele noastre.

Misiunea preoțească nu se reduce numai la altar, numai la amvon, ci, în toate manifestările lui, preotul trebuie să slujească Biserica cu toate mijloacele ei, iar colindele, care fac parte din bunurile noastre bisericești, sînt modalități eficiente de activitate pastorală. Prin intermediul lor preotul întreține dragostea față de Biserică, dezvoltă interesul pentru învățătura noastră de credință și, totodată, promovează cîntarea bisericească, pe care credincioșii o iubesc și astăzi foarte mult.

Fiecare dintre dumneavoastră, și țin să remarc numărul mare al celor ce cîntă astăzi în cor, lucru pe care întotdeauna l-am dorit să fie astfel, constituie un viitor purtător de valori în parohiile noastre, ce va fi curînd chemat să ducă acolo dragostea pentru cîntarea bisericească, răspunderea față de slujirea preoțească și respectul către credincioși.

Un preot care trăiește retras, care se izolează de credincioși nu este un slujitor la înălțimea zilelor noastre. Cum știți, astăzi, Biserica Ortodoxă Română este deschisă dialogului, contactelor ecumenice și se străduiește să vestească mesajul Ortodoxiei noastre peste hotarele țării. Nu numai ierarhii și profesorii, dar și preoții și călugării sînt purtătorii teologiei românești. La timpul potrivit și dumneavoastră veți trăi bucuria aceasta, pe care ați cîntat-o aici și ați dăruit-o celor ce v-au ascultat, credincioșilor din București, care ne sînt modele de atașament, de dragoste față de Biserică și față de tezaurul nostru de credință. Așa sînt toți credincioșii, în toate parohiile.

De aceea, dragi studenți, nădăjduiesc că rezultatele dumneavoastră la învățatură vor fi pe măsura succesului colindelor din seara aceasta. Prestigiul și responsabilitatea preotului trebuie să înceapă de aici, de pe băncile Seminarului și ale Institutului, cu punctualitatea, cu conștiinciozitatea și cu respectul față de profesori și față de învățatură. Cu ceea ce vă deprindeți acum, ca educație, cu aceasta rămîneți. Învățați-vă cu punctualitatea și cu ținuta demnă de student teolog. Obișnuiți-vă să

aveți în familie și în societate purtări alese, să fiți oameni ai zilelor noastre, înnobilați de distincția pe care o dă Ortodoxia. Evidențiați-vă cu cuvîntul, cu fapta și cu credința, cum spunea Sfîntul Apostol Pavel lui Timotei, și încercați de pe acum să puneți în practică și cîntarea bisericească. De aceea, eu am insistat să învățați colindele, pentru ca, mergînd de sfintele sărbători acasă, în parohii, să le cîntați împreună cu credincioșii. Faceți-vă timp, mai ales, pentru programul liturgic acolo unde mergeți. Nu uitați că familia dumneavoastră suferă alături de noi știind că nu participați la Sf. Liturghie și la programul liturgic al bisericii din localitatea natală și se bucură împreună cu noi văzînd că sînteți harnici și cu înclinare către sfintele slujbe.

În încheiere, vă doresc o călătorie plăcută și vă rog să transmiteți din partea mea binecuvîntări părinților dumneavoastră, fraților, rudelor și credincioșilor din parohiile unde vă petreceți vacanța, ca în pace și cu sănătate să prăznuim sfintele sărbători și Anul Nou.

La mulți ani !».

Cuvîntul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist a fost urmărit cu deosebită atenție și cu satisfacție sufletească, avînd darul să trezească în sufletele ascultătorilor rezonanțe deosebite. Toți au rămas cu convingerea dragostei și a căldurii sufletești cu care Prea Fericea Sa se îngrijește de buna creștere și viețuirea fiilor Săi duhovnicești.

În acordurile imnului patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh, împreună cu însoțitorii, a părăsit aula institutului, lăsînd în sufletele celor de față amintirea unei adevărate seri creștinești și românești în care graiul fermecător al colindelor te îndeamnă la meditație și autentică trăire creștinească. (Pr. prof. NICOLAE NECULA)

UN NOU DOCTOR ÎN TEOLOGIE P. C. Preot Dorel Pogan

Joi, 17 decembrie 1987, a avut loc la Institutul Teologic din București susținerea publică a tezei de doctorat și decernarea oficială a titlului de «doctor în teologie», P.C. Pr. Dorel Pogan.

Lucrarea prezentată ca teză de doctorat la catedra de Teologie fundamentală, dogmatică și simbolică, în cadrul secției sistematice, se intitulează *Constituția teandrică a Bisericii*, publicată, conform prevederilor regulamentare, în revista «Ortodoxia», nr. 1/1987, p. 23—137 și nr. 2/1987, p. 9—61.

Prea Fericitul Părinte Patriarh *Teoctist* a desemnat o comisie pentru examinarea candidatului la titlul de doctor în teologie, formată din următorii membri: P.S. Timotei, Episcop al Aradului, delegat al Prea Fericirii Sale și președintele comisiei; dl. prof. dr. Nicolae Chițescu, referent principal; P.C. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic din București; P.C. Pr. prof. dr. Ioan Ică și Pr. prof. dr. Ilie Moldovan, de la Institutul Teologic din Sibiu; P.C. Diac. conf. dr. P.I. David și dl. conf. dr. Remus Rus, de la Institutul Teologic din București.

Asistența, formată din cadre didactice, doctoranzi, studenți teologi și alți invitați, a fost numeroasă.

Conform procedurii regulamentare, P.S. Episcop Timotei, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, a rostit cuvîntul de deschidere a examenului, după care a dat cuvîntul, pe rînd, membrilor comisiei examinatoare. Dl. prof. Nicolae Chițescu a dat citire referatului asupra tezei de doctorat, după care a pus cîteva întrebări candidatului la titlul de doctor în teologie, cu privire la unele probleme legate atît de fondul, cîte și de forma lucrării.

În continuare, candidatul a fost examinat de P.C. Pr. prof. Dumitru Radu, P.C. Pr. prof. Ioan Ică, P.C. Pr. prof. Ilie Moldovan, P.C. Diac. conf. P.I. David și dl. conf. Remus Rus, care s-au declarat mulțumiți de nivelul răspunsurilor primite.

După deliberarea comisiei examinatoare, P.C. Pr. Dorel Pogan a fost declarat «doctor în teologie», cu media de 9,47, calificativul «foarte bine».

Președintele comisiei examinatoare, P.S. Episcop Timotei, l-a felicitat pe noul doctor în teologie, recomandîndu-i ca și în viitor să aprofundeze subiecte teologice, publicînd articole și studii substanțiale, în specialitatea sa, fără a neglija însă aspectul slujirii ca preot al Mîntuitorului Hristos, dovedindu-se, prin cuvînt și faptă, atît un preot adevărat, cît și un cetățean demn al patriei noastre.

P.C. Pr. Dorel Pogan, emoționat, a rugat pe P.S. Episcop Timotei să transmită cele mai alese sentimente de prețuire, recunoștință și mulțumire Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, care a binevoit să aprobe publicarea tezei de doctorat și susținerea examenului. Noul doctor în teologie a mulțumit și membrilor comisiei, care s-au dovedit riguroși, obiectivi și pătrunzători, în problemele teologice discutate cu privire la teza de doctorat. În încheiere, a mulțumit întregii asistențe, făgăduind, încă o dată, că va fi un adevărat preot și cetățean al patriei noastre și se va strădui să realizeze mai mult pe plan teologic, pentru a nu dezminți noul titlu, obținut în fața unei comisii exigente.

*

P.C. Pr. Dorel Pogan s-a născut la 28 iulie 1948, în municipiul Petroșani, din părinții, de credință creștină ortodoxă, Juja și Roman Pogan. După absolvirea, în 1966, a școlii primare și a liceului din orașul Simeria (jud. Hunedoara), a urmat cursurile de licență ale Institutului Teologic din Sibiu (1966—1970) și pe cele de doctorat ale Institutului Teologic din București (1970—1973), specializîndu-se în Teologia fundamentală, dogmatică și simbolică, în cadrul secției sistematice, sub îndrumarea domnului prof. Nicolae Chițescu. Examenul oral aprofundat de admisibilitate l-a susținut la data de 13 decembrie 1975, în fața unei comisii conduse de Episcop dr. Visarion Așticleanu, obținînd media 9,67. Începînd cu anul școlar 1973—1974 a funcționat ca profesor la Seminarul Teologic din Caransebeș. În perioada 1977—1978, a beneficiat de o bursă de studii, din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pentru Facultatea de Teologie Protestantă a Universității din Strasbourg (Franța), în vederea pregătirii proiectului tezei de doctorat. În această perioadă a audiat și unele cursuri la Facultatea Catolică din Strasbourg, Institutul Teologic Ortodox «St. Serge» din Paris, și Facultatea de Teologie Protestantă din același oraș.

La 15 septembrie a fost hirotonit diacon, iar la 13 octombrie 1974, preot, pentru parohia «Sfînta Treime», Petroșani II, Episcopia Aradului. În 1980, a primit titlul de iconom, evidențindu-se prin merite pastoral-misionare și gospodărești.

În prezent, P.C. Sa își desfășoară activitatea de slujire pastoral-misionară, ca preot paroh, la parohia «Sfînta Treime» din Petroșani. (Drd. LIVIU STOINA)

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI INSTITUTULUI TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

Ca în fiecare an, la 30 ianuarie, ziua sărbătoririi Sfinților Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu și Ioan Gură de Aur, Institutul Teologic Universitar din București și-a serbat hramul.

Și în acest an, «ziua hramului» a fost întîmpinată cu bucurie, cu alese sentimente de trăire autentic creștină, de către membrii corpului didactic, doctoranzi, studenți și toți ceilalți participanți la acest moment festiv.

După rînduială, slujba închinată praznicului Sfinților Trei Ierarhi a început în așun, seara, cu oficierea Vecerniei și Litiei, de către un sobor de preoți și diaconi, membri ai corpului didactic, în frunte cu P.S. Episcop Vasile Țirgovișteanul, Vicar patriarhal și rector al Institutului Teologic Universitar din București.

În dimineața zilei de 30 ianuarie s-au oficiat Utrenia și Sfînta Liturghie în cinstea Sfinților Trei Ierarhi, urmînd apoi slujba Parastasului.

Sfînta Liturghie a fost săvîrșită solemn prin participarea la slujbă a P.S. Episcop Vasile Țirgovișteanul și P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, înconjuțați de un sobor de preoți și diaconi, constituit din: P.C. Pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic, P.C. Pr. prof. Constantin Galeriu, P.C. Pr. prof. Ștefan Alexe, P.C. Pr. prof. Constantin Cornișescu, P.C. Pr. conf. Alexandru Stan, P.C. Pr. asist. Ștefan Sandu, P.C. Diac. prof. Emilian Cornișescu, P.C. Diac. asist. Ioan Caraza și P.C. Ierod. Irineu Bîrsan.

După slujbele religioase de la biserică, întreaga asistență precum și alți invitați s-au îndreptat spre sala de festivități a Institutului Teologic pentru a urmări programul pregătit de studenții teologi. Au fost prezenți P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, reprezentant al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, membri activi și onorari ai corpului didactic al Institutului Teologic din București, consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, doctoranzi.

P.S. Episcop Vasile Țirgovișteanul, rectorul Institutului Teologic Universitar din București, a rostit cuvîntul de deschidere a festivității, exprimînd bucuria duhovnicească deosebită pe care o trăiește acest așezămînt de înaltă cultură teologică la marile praznic al ocrotitorilor săi spirituali.

A fost subliniat apoi faptul că Sfinții Trei Ierarhi au fost și rămîn cele mai vii exemple de slujire, pentru studenții teologi, prin viața, prin învățătura și prin rîvna lor pentru desăvîrșire. Accentuînd rolul hotărîtor al vocației în viețile Sfinților Trei Ierarhi P.S. Episcop rector a dat cuvîntul d-lui asistent Ioan Chîvru, pentru a prezenta prelegerea festivă intitulată *Vocație și misiune teologică în viața și opera Sfinților Trei Ierarhi*.

Referindu-se la Sfinții Trei Ierarhi, vorbitorul a relevat că vocația și misiunea teologică au fost intrupate deplin în viața și operele acestora.

În context, a fost reliefat faptul că Biserica Ortodoxă Română, și-a primit duhul misionar, atît de la Sfinții Apostoli, prin Sfîntul Apostol Andrei, cît și de la Sfinții Trei Ierarhi.

Subliniînd necesitatea ca și teologii de astăzi să-și aleagă ca modele de slujire creștină pe Sfinții Trei Ierarhi, către finalul expunerii vorbitorul a reluat cuvintele de îndemn, rostite cu ani în urmă, în același loc, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care spunea: «Chipurile de mari dascăli și ierarhi ale celor trei Sfinți sărbătorîți, cu știința și cu darurile lor sufletești bogate, cu dragostea și rîvna pentru slujba lui Dumnezeu și a credincioșilor fac din viața și din amintirea lor, pîlde vii, făclii și îndemnuri pentru noi toți».

După prelegere, ascultată cu mult interes de întregul auditoriu, corul studenților, condus de P.C. Diac. conf. Nicu Moldoveanu, a interpretat un număr de piese corale religioase, patriotice și populare, dintre care menționăm: *Iată ziua de serbare*, de Al. Podoleanu; *Pe vasele luminii*, luminînda glas 3, a Sf. Trei Ierarhi; *Ușile pocăinței*, cîntare psaltică pe gl. 6, de I. Popescu-Pasărea; *Veniți toți*, cîntare psaltică pe gl. 1, din Mărimurile Sf. Trei Ierarhi, armonizate de N. Lungu; *Rugăciune*, de Teodor Teodorescu-Iași; *Doamne, pe noi miluiește-ne*, din repertoriul clasic rus, cu solo interpretat de studentul Macarie Ilie din anul III; *Mama*, de I. Chirescu, cu același solist vocal; *Altarul m-rii Putna*, de C. Porumbescu; *Vrajă*, piesă corală populară de Ion Vidu; *Eu*

mă duc, codrul rămîne, de T. Popovici; *Frumosul vine pe apă*, de Gh. Cucu; *România, țara mea de dor*, de Mircea Neagu; *Înalță-le, frumoasă țară*, de I. Cr. Danielescu.

A luat apoi cuvîntul P.S. Episcop Nifon Ploieșteanul, care a împărtășit corpului profesoral, studenților și personalului administrativ din Institutul Teologic binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Cuvintele de caldă apreciere au fost adresate apoi dirijorului și corului studenților Institutului Teologic, pentru seriozitatea și măiestria cu care au pregătit și interpretat piesele muzicale din programul închinat măreței sărbătoriri.

Fiindcă acest eveniment a avut loc la numai patru zile de cînd țara întregă și-a omagiat Președintele, pe Domnul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul aniversării zilei de naștere și a peste 55 de ani de activitate revoluționară în slujirea idealurilor mărețe ale poporului și patriei noastre, P.S. Episcop Nifon a ținut să readucă în atenția tuturor celor prezenți sentimentele de aleasă prețuire și recunoștință pentru tot ceea ce Domnia Sa a făcut și face spre bunăstarea și fericirea întregului popor. În asentimentul tuturor, P.S. Episcop Nifon a făcut sincere urări de sănătate, prosperitate și fericire Președintelui țării noastre, corul studenților intonînd apoi: «Mulți ani trăiască!». Întreaga asistență și-a manifestat împărtășirea acestei bucurii prin aplauze prelungite.

După încheierea festivității, a urmat, după tradiție, o agapă, oferită de Institutul Teologic atît studenților, cît și invitaților. (Asist. MACEDON PETRESCU)

ÎNȚIISTĂTĂTORUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN MIJLOCUL STUDENȚILOR ȘI PROFESORILOR INSTITUTULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Binecunoscuta grijă părintească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru cultivarea cu înțelepciune a vocației viitorilor candidați la preoție a prilejuit corpului didactic și studenților Institutului Teologic din București, bucuria ca, duminică, 21 februarie 1988, în pragul Sfințului și Marelui Post din anul acesta, să primească vizita Întiistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a slujit Sfînta Liturghie în paraclisul Institutului Teologic, biserica «Sfînta Ecaterina», în fruntea unui sobor alcătuit din profesorii Institutului. La strană, corul studenților teologi a dat răspunsurile la sfînta slujbă.

După terminarea serviciului divin, Întiistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, **Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist**, a adresat celor de față un ziditor cuvînt de învățătură, pe care îl redăm în cele ce urmează:

«Iubiți credincioși și dragi studenți,

Duminica de astăzi are o însemnătate deosebită pentru viața fiecărui fiu al Bisericii noastre, deoarece mîine începe Sfîntul și Marele Post al Sfintelor Paști. Biserica îngrijindu-se de sănătatea sufletească, de desăvîrșirea și mîntuirea fiilor ei, a statornicit în decursul timpului rînduieli de viețuire și de hrană în diferite perioade ale anului, pentru a le asigura o viață cît mai demnă, o viață de îmbunătățire morală spre a se împărtăși de Harul dumnezeiesc. Între aceste rînduieli bisericesti sînt și cele privitoare la posturile de peste an. Intrăm, de mîine, în perioada celor șapte săptămîni de post dinaintea sfîntei Învieri a

Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. În tot acest timp, luăm cunoștință de imnologia Triodului, intrat în ciclul liturgic încă din duminicile trecute. Cunoașteți însemnătatea postului ca mijloc de curățire duhovnicească, însoțit de rugăciune și de fapte bune. În aceste rînduieli vedem înțelepciunea și iconomia Bisericii noastre care veghează atît la păstrarea sănătății sufletești, cît și la sănătatea cea trupească a fiilor ei. Celor care nu pot fi supuși întregului post, din motive de sănătate, ea le arată înțelegerea și bunătatea ei de mamă. Pe lîngă postul de alimente există postul pentru înfrînarea răului, pentru înmulțirea dragostei, atît de prețuit pentru creșterea sufletească a credincioșilor. Biserica a întocmit cu multă grijă toate aceste rînduieli ale postului, fără a se arăta aspră cu unii și fără a nu-și arăta bucuria față de cei îmbunătățiți printr-o viețuire creștinească plăcută lui Dumnezeu. Toate aceste norme ale ascezei noastre ortodoxe sînt străbătute de iubirea cea nemărginită a lui Dumnezeu, întrupată în Biserică, iubire care străbate în toate formele de viețuire creștinească. În Sfînta Evanghelie de astăzi ni se înfățișează legătura strînsă dintre post și iertare, la care se adaugă și efortul omului de a scăpa de înrobirea «*comorilor de pe pămînt*» (Mat. 6, 14—21). La temelia acestor bunuri stă dragostea evanghelică ; a ierta înseamnă a iubi aproapele ; a posti înseamnă a iubi pe Dumnezeu, iar a nu te robi de comorile trecătoare înseamnă a nu lua drepturile semenilor.

Se cuvine să reținem înainte de toate că aceste cuvinte despre iertare, despre post și despre valoarea comorilor de pe pămînt, Mîntuitorul le-a rostit cu prilejul cuprinzătoarei Sale predici de pe munte. Mulțimea, care Îl urmase pe munte, în acest loc ales de Iisus, potrivit ascultării Cuvîntului lui Dumnezeu, rămăsese uimită, ca de obicei, de învățătura Sa cu ecouri binefăcătoare pentru viața de toate zilele, aflîndu-le înțelesul practic. Întreaga predică de pe munte, începînd cu «*Fericirile*», continuînd cu «*Tatăl Nostru*» și cu toate celelalte îndemnuri, au rămas și pentru noi de mare valoare duhovnicească, avînd menirea să reglementeze viața creștinilor, raporturile dintre ei, rolul bunurilor materiale și tot ceea ce este necesar ca roadele credinței să fie cît mai îmbelșugate. Pilda pomului bun care se cunoaște după roadele bune, este și trebuie să fie permanent în atenția slujitorilor Bisericii. «*Căci după roadele lor îi veți cunoaște*», spune Mîntuitorul.

Dintre aceste roade care împodobesc viețuirea unui bun fiu al Bisericii, fac parte — așa cum am auzit din Sfînta Evanghelie — iertarea, postul și înțeleapta folosire a bunurilor materiale, a căror împlinire înseamnă agonisita de comori, pe care «*nici molia, nici rugina nu le strică și nici furii nu le sapă și nu le fură*» (Mat. 6, 20). Rostite îndată după rugăciunea «Tatăl Nostru» ne dăm seama cît de valoroase sînt acestea pentru noi: iertarea, postul și nelipirea de avere, care împreună cu rugăciunea sînt lumini pentru întîmpinarea Paștelui.

Iertarea însemnează pentru cugetul creștin o mare și minunată stăpînire de sine, deschidere și spor către desăvîrșire, izvorîte, cum spuneam, din virtutea dragostei. A ierta semenilor greșelile lor înseamnă a-i iubi ca pe Dumnezeu și a te situa pe o treaptă morală superioară. Cînd conștiința de sine, legată de ființa fiecăruia, este luminată de o credință curată și de dragoste dumnezeiască, atunci ea devine călăuzitorul cel mai autentic al voinței și deci și al faptelor noastre. Ea este însă și judecătorul cel nemitarnic, condamînd fără cruțare păcatele și relele săvîrșite. Iertarea păcatelor este în primul rînd dar dumnezeiesc, lucrare a Duhului Sfînt care se răsfrînge asupra tuturor fiilor Bisericii noastre, care la rîndul lor trebuie să ierte, ca și «*Tatăl cel ceresc*» să ierte păcatele lor. Iertarea este rodul mărturisirii, al spovedaniei, al regretului și hotărîrii de îndreptare. Ea este mereu actuală. Legătura între felul în care noi iertăm semenilor și lucrarea dumnezeiască a iertării, dăruită tuturor de bunătatea lui Dumnezeu, se arată cu claritate în Sfînta Evanghelie. Aici se condiționează iertarea greșelilor din partea lui Dumnezeu de iertarea semenilor. «*Și de nu veți ierta oamenilor greșelile lor, nici Tatăl vostru cel ceresc nu vă va ierta greșelile voastre*» (Mat. 6, 15). Vom poposi asupra binefacerilor sufletești ale Tainei Spovedaniei și ale iertării pentru că se cade ca și slujitorii altarelor să o practice, ca mijloc de îmbunătățire personală, avînd în aceasta și un sprijin în activitatea pastorală.

Cînd ne deschidem sufletul, ne plecăm fruntea și genunchii în fața icoanei Mîntuitorului Hristos, unde se află duhovnicul, și ne mărturisim păcatele, din acel moment vine reînnoirea, dobîndirea conștiinței curate, a celei dintru început, paradisiacă, prin dezlegarea și iertarea acordate de sfințitul slujitor al altarului. Aceasta este adevărata pocăință, adevărata ușă spre Împărăția lui Dumnezeu, despre care va atrage luarea aminte, în

zilele următoare, marele melod, Andrei Criteanul, în Canonul cel Mare. Posibilitatea iertării păcatelor este la îndemîna tuturor credincioşilor care vin, cu multă căinţă la scaunul spovedaniei pentru ca prin mărturisire să se uşureze de povara din suflet. Sfînta Biserică deschide şi astăzi uşile pocăinţei pentru toţi cei care sînt pătrunşi de raza aceasta luminoasă a învăţaturii noastre de credinţă.

Ca urmare a spovedaniei sincere şi a hotărîrii de a pune început unei vieţi noi, iertarea păcatelor duce la comuniunea cu Trupul şi Sîngele Domnului nostru Iisus Hristos. La fiecare Sfîntă Liturghie auzim chemarea Mîntuitorului : «*Luaţi, mîncaţi, acesta este Trupul Meu care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor. Beţi dintru acesta toţi, acesta este Sîngele Meu, al Legii celei noi, care pentru voi şi pentru mulţi se varsă spre iertarea păcatelor*» (Matei 26, 26—28 ; Marc. 14, 22 ; Luc. 22, 19 ; I Cor. 11, 24). Nu ne putem imagina viaţa creştină, viaţa de îmbunătăţire, viaţa cea în Hristos, fără Taina Mărturisirii, iertării păcatelor, şi fără Taina Împărtăşirii cu Trupul şi Sîngele Mîntuitorului, spre viaţa cea de veci. Cu mare bucurie cîntă credincioşii după împărtăşire : «*Am văzut Lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc ; am aflat credinţa cea adevărată*».

Cît de sublim şi cît de pilduitor trăiesc creştinii din Biserica noastră aceste adevăruri, chiar dacă ei, poate, teoretic nu le pătrund atît de adînc cît le pătrunde teologia noastră. Ei ştiu că la începutul postului se dobîndeşte iertarea păcatelor prin spovedanie la duhovnic şi prin împărtăşire. Ştiu, de asemenea, că Prea Curatele Patimi ale Mîntuitorului Hristos şi Sfînta Înviere, trebuie întîmpinate cu vrednicie, pentru a se uni şi învia cu El. Cît de pătrunşi sînt ei în suflet de însemnătatea primirii acestei Sfinte Taine, cînd, plecînd spre sfîntul lăcaş, cer iertare părinţilor şi fraţilor, şi cînd, la biserică, repetă rînduiala de iertare cu cei prezenţi la Sfînta Liturghie !

Primăvara firii aduce, astfel, în suflete altă primăvară, atît de scumpă creştinilor, atît de scumpă Bisericii, care este esenţa vieţuirii noastre în Ortodoxie, spre deosebire de alte grupări creştine intitulate pe nedrept, de asemenea, «*biserici*», dar care sînt lipsite de Sfintele Taine, de aceste izvoare ale Duhului Sfînt, mărturii ale trăirii creştine, întemeiate de Însuşi Mîntuitorul Hristos.

Orice sărbătoare este prilej de bucurii și de înălțare a sufletului. Dacă toți ne bucurăm în familie și în societate cu prilejul sărbătorilor, în ordinea duhovnicească, cea mai luminoasă sărbătoare pe care o poate trăi un slujitor al altarului, un creștin, este aceea care îi prilejuiește primirea în camera sufletului a Mirelui Bisericii, a Mîntuitorului Iisus Hristos, iar aceasta are loc cînd se împărtășește cu Trupul și Sângele Domnului. Ne amintim de un cuvînt al Sfîntului Ioan Gură de Aur, care îi dă sărbătorii creștinești un sens teologic: «Toată adunarea liturgică este o sărbătoare, potrivit cuvintelor lui Hristos care zice: *«Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, Eu sînt în mijlocul lor»*. Cînd Hristos este în mijlocul credincioșilor adunați, conchide marele predicator, ce dovadă mai puternică doriți ca aceasta să fie sărbătoare?» * O sărbătoare ca aceasta este o primăvară a sufletului. Este primăvara ființei fiecăruia din cei care se străduiesc să răspundă cu vrednicie la chemarea preotului slujitor: «Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați». De aceea nu poate exista un pisc mai înalt de viață creștină, o lumină mai strălucită care cuprinde ființa omenească, ca în clipele cînd, prin Taina Împărtășirii în fața Sf. Altar, devine una cu Domnul Hristos. În acel moment creștinul primește, asemenea fecioarelor înțelepte, pe «Mirele care vine în miezul nopții», cum cîntă Biserica, la deniile de dinainte de Paști.

Ca la o astfel de sărbătoare, am venit astăzi, la școala noastră teologică cea mai înaltă, la studenții noștri care învață pentru a ajunge misionari ai Ortodoxiei românești, în țară sau peste hotare, unii dintre ei profesori la seminar sau chiar la acest Institut, pentru a le reaminti că se cuvine, încă de pe acum, să mediteze adînc la misiunea care îi așteaptă. Această misiune cere, înainte de toate, din partea celui ce o îmbrățișează să fie un bun liturghisitor, să fie un bun teolog și statornic trăitor al credinței, evlavios, iubitor de biserică. Să ne fie tuturor limpede că toate atribuțiile unui slujitor al altarului trebuie să izvorască din această calitate a sa de liturghisitor, care este har de sfințenie și în aceeași măsură este muncă. Dacă în alte Biserici, misiunea poate fi privită numai prin latura predicatorială, prin strădania învățătoarească, sau uneori prin activități sociale, în îndelungata noastră tradiție românească, misiune preoțească înseamnă Liturghie, predică și călăuzirea credincioșilor. În-

* Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia* a 5-a, P.G., LIV, 669.

treita slujire a Mîntuitorului Hristos se răsfrînge prin Taina Hirotoniei asupra fiecărui slujitor, contopindu-se și împlinindu-se neîncetat cu lucrarea și viața preotului. Este moștenirea harică, transmisă de Sfinții Apostoli și statornicită de Sfinții Părinți. Atrăgînd atenția credincioșilor din Corint cum trebuie să se pregătească pentru Euharistie, Sfîntul Apostol Pavel subliniază originea dumnezeiască a Tainei, scriind : «*Căci eu de la Domnul am primit ceea ce v-am dat și vouă*» (I Cor. 11, 23).

Pentru această misiune sfîntă, înfățișată atît de frumos de Sfîntul Ioan Gură de Aur, se cere și un model de preot, pătruns de sfințenia slujirii și înzestrat în cunoștințe și practică spre a fi un bun predicator, un evlavios liturghisitor și un iscusit păstor de suflete. În acest scop vă și aflați la Institutul Teologic, spre a vă însuși nu numai cunoștințele teologice, în mod formal, ci și deprinderea de a le trăi cu adevărat, după pilda înaintașilor noștri ierarhi și slujitori ai Bisericii strămoșești, a celor cete de cuvioși, de sfinți și sihaștri români, martiri și mărturisitori de pe pămîntul românesc, care, de două mii de ani, strălucesc ca luceferii pe bolta Ortodoxiei noastre. Un preot sau un teolog nu se poate urca pînă la această înălțime, dacă nu încearcă să-L aibă pe Hristos în inima și în viața lui, dacă nu este pătruns de sensul profund al cuvintelor Sfîntului Apostol Pavel : «*Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine*» (Gal. 2, 20), și aceasta se realizează printr-o viață liturgică, de rugăciune. Atît la Seminarul Teologic, cît și aici, la Institut, această trăire permanentă în Hristos trebuie să se imprime adînc în sufletul și în conștiința tinerilor noștri teologi, a viitorilor slujitori ai Bisericii.

Dragi studenți, nu vă puteți aștepta la roade bogate în pasterația la care v-a chemat și pentru care vă pregătește Biserica și nici nu vă veți bucura de cinste și prețuire din partea credincioșilor, care îi prețuiesc mult pe preoții buni, fără această trăire în Hristos și fără dăruire și devotament pentru credincioși și pentru Biserica noastră strămoșească. Se cade să luați bine aminte că, dacă nu reușiți să iubiți chemarea pe care ați îmbrățișat-o, sau dacă veniți numai dintr-o obligație formală la biserică, la Liturghie, unde bunii noștri credincioși vin cu multă evlavie, nu veți izbuti să adînciți frumusețile duhovnicești și nu veți înțelege sensul și rostul preoției. Să nu se întîmple aceasta. Aveți credință, aveți curaj și nu îngăduiți să se stingă făclia idealului înalt, însușiri firești tinereții de care vă bucurați.

Aici, la Institutul Teologic, înzestrat cu una din bibliotecile cele mai bogate, cu un corp profesoral la înălțimea științelor teologice, și mai cu seamă cu acest paraclis, trebuie să vă simțiți, asemenea Părinților capadocieni care nu cunoșteau decât drumul cărții și al rugăciunii. Numai astfel au putut să ajungă cu știința și darurile lor «stâlpi ai Ortodoxiei». Ei Îl trăiau pe Hristos, trăiau credința și iubeau Biserica. Încercați să întipăriți în inimi pilda lor de credință și muncă, mergînd neabătut pe drumul Bisericii și al științei teologice, pe drumul iubirii lui Hristos, care cuprinde și iubirea semenilor, și pe drumul învățaturii, al dobîndirii cunoștințelor. Pregătiți-vă de pe acum și verificați-vă convingerile, căci sînteți la vîrsta și la stadiul de studii cînd trebuie să pășiți la apostolat. De aici trebuie să ieșiți cu personalitatea bine conturată. Avem colegi de-ai voștri, tineri preoți, care slujesc la parohiile ortodoxe române de peste hotare, adevărați misionari ai Ortodoxiei noastre în mijlocul altor neamuri, care s-au pregătit tot aici și care n-au cunoscut decât biblioteca, sala de clasă și biserica, cu rînduielile ei. Fiecare să fie paznicul propriei sale conștiințe, astfel încît să ajungem să nu mai avem nevoie de pedagogi și de spirituali. Nu uitați că, după absolvire, veți merge la parohie, ca preoți, pentru a păstori suflete, pentru a fi misionari, buni chivernisitori, slujitori demni și cinstiti, strîns legați de popor și de credincioși, de glia noastră strămoșească.

Am venit astăzi, la începutul Postului, să vă împărtășesc aceste dorințe, căci port responsabilitatea pentru pregătirea și formarea viitorilor preoți ai Bisericii noastre, atît înaintea lui Dumnezeu, cît și în fața credincioșilor. Dorim să creșteți și să ajungeți buni slujitori ai Sfîntului Altar, bucurînd pe ierarhii voștri, pe profesori și pe credincioși. Bunul Dumnezeu ne va călăuzi pe toți, de bună seamă, în această strădanie de a-i oferi Bisericii noastre strămoșești lucrători harnici, căci secerișul este bogat (Mat. 9, 37). Noi trebuie să stăruim neîncetat în rugăciuni, căci rugăciunea de obște și rugăciunea fiecăruia în parte, însoțite de o viață de curățenie și de o conștiință luminată, proprii unui teolog adevărat, unui viitor slujitor al Tainelor lui Dumnezeu, ne vor ajuta foarte mult la «*zidirea trupului lui Hristos*» (Efes. 4, 12).

Iubiți credincioși, aceste preocupări și cerințe le-am exprimat în legătură cu misiunea plină de răspundere a tinerilor studenți teologi și din partea dumneavoastră. Peste tot ne întîm-

pină dorințele credincioșilor, dragostea lor pentru Biserică, respectul ce îl arată față de preoții lor, preocuparea pentru bunul mers al vieții parohiale. De fiecare dată, credincioșii ne sesizează atunci când un preot nu este la înălțimea misiunii sale și, de bună seamă, noi, ierarhii, Sf. Sinod, trăim împreună cu ei această dureroasă realitate. De aceea, cum ați auzit, dorim să-i îndrumăm pe viitorii ostenitori în ogorul Mîntuitorului Iisus Hristos conform cu Ortodoxia de pretutindeni, dar și cu tradițiile și datinile atât de frumoase ale poporului român, cu care Biserica Ortodoxă Română a împărtășit de secole bucuriile și necazurile întîmpinate. Prețuim foarte mult atașamentul credincioșilor, dragostea lor pentru credință, pentru datini, pentru întreținerea sfintelor lăcașuri. Toți preoții lucrează la parohia ce li s-a încredințat și, peste tot, ei beneficiază de sprijinul credincioșilor, de prezența lor la lucrările gospodărești, la jertfă materială și la jertfă sufletească. Iată de ce, le-am împărtășit tinerilor noștri teologi, în fața dumneavoastră, aceste gânduri din partea Sf. Sinod și ale profesorilor lor, cu dorința ca fiecare să se pregătească temeinic, să înflorească și să se îmbogățească cu roade, astfel încît, oriunde ne-am îndrepta, pe întinsul Patriarhiei Române, să aflăm păstori vrednici, slujitori devotați Bisericii și strîns legați de viața credincioșilor noștri și a țării noastre dragi.

În Sfîntul și Marele Post, dragi studenți, împărtășiți-vă cu Trupul și Sîngele Domnului, iar cînd veți ajunge preoți, de asemenea, să vă împărtășiți cu vrednicie, cu bucurie și cu cinste, fără a ocoli duhovnicul. Duhovnicul are în viața fiecăruia un mare rol de părinte duhovnicesc. Să căutați și să aflați duhovnicul și acum și cînd veți fi preoți. Întotdeauna să țineți legătura cu el, căci prin el țineți legătura cu Biserica. Harul dumnezeiesc, comuniunea noastră, iertarea de păcate și viața luminată prin duhovnic se arată la fiecare împrejurare, dar, îndeosebi, în Sfîntul și Marele Post și la toate posturile sfintei noastre Biserici.

Vă doresc să pășiți pe drumul pregătirii, cu roade tot mai bogate, iar Sfîntul și Marele Post să vă fie tuturor prilej de înnoire și de sporire duhovnicească. În acest chip veți aduce bucurii părinților profesori, nouă, ierarhilor, și părinților, îndeosebi mamelor, ale căror stăruințe și rugăciuni v-au îndreptat pașii spre teologie spre a fi preoți vrednici, păstrători ai credinței

strămoșești, ai Ortodoxiei noastre românești. Pe acest drum vă însoțim cu grija, dragostea și binecuvântarea noastră de «împreună-lucrători cu Hristos» (II Corinteni, 6, 1)».

Prezența Prea Fercitului Părinte Patriarh Teoctist — și cu acest solemn prilej din viața liturgică a Bisericii — în mijlocul studenților și profesorilor Institutului Teologic din București, pentru a le împărtăși cuvinte de îndemn și de mare folos duhovnicesc, constituie, o nouă mărturie a grijii cu care Prea Fericirea Sa se apleacă asupra anevoioasei și complexe activități de formare a unor vrednici slujitori ai altarelor Sfintei noastre Biserici. (REDAȚIA)

IN MEMORIAM

Preotul Profesor DUMITRU FECIORU

La 22 februarie 1988 Preotul profesor dr. Dumitru Fecioru a trecut la cele veșnice. Omul confruntat acum cu dimensiunea absolutului dezvăluită în suita înfricoșatelor vămi cerești a trăit însă, și în răgazul vieții sale pămîntești, cu sentimentul prefigurator al nesfîrșirilor, cumpănind neîncetat slujirea lui Dumnezeu și temeurile adînci ale culturii teologice. Se cuvine, de aceea, să omagiem acum — dincolo de retorica obișnuințelor necrologice — munca și personalitatea acestui vrednic fiu al Bisericii noastre, pentru a putea reține în cămările tainice ale inimii semnificația nevoințelor sale. Vom releva în cele ce urmează două planuri: cel biografic, alcătuit din înlănțuirea vocațiilor profesionale și sociale, și cel bibliografic, legat cu o suverană modestie de rostul și rodul său de talmăcitor al Sfinților Părinți.

Părintele profesor Dumitru Fecioru a văzut lumina zilei pe dulcele plai al Moldovei, la 18 iulie 1905, în satul Poiana, din actualul județ Bacău. Fiu al unor țărani destoinici și credincioși, el va fi priceput de la vîrsta primelor înțeleșuri datorită de a perpetua strădaniile specifice ale înaintașilor săi moldoveni pentru neatîrnare, demnitate, dar mai ales pentru puritatea moștenirilor creștinești. După desprinderea din matca paradisiacă a locurilor natale, el și-a îndreptat pașii spre universul școlii, în care avea să-și definească treptat ființa și opțiunile fundamentale. Absolvind clasele primare (1912—1916), Părintele Dumitru Fecioru a învățat carte teologică la Seminarul «Veniamin Costache» din Iași (1918—1926), continuîndu-și inițierea în cadrul mai înalt al Facultății de Teologie din București (1926—1930), unde și-a obținut licența, după susținerea tezei cu titlul «Gnosticul la Clement Alexandrinul». Titlul acesta, care vorbește de la sine despre înclinațiile tinărului licențiat de atunci, concentrează într-o simbolică geneză toate firele alegerilor sale de mai apoi: patristica răsăriteană, cu deosebire cea alexandrină, i-a rămas întotdeauna aproape ca emblemă a enciclopedismului practicat de titanii teologiei primelor veacuri, iar spiritualitatea clementină, dornică de smerenia erudiției autentice, i-a fost, nu mai puțin, îndreptar și țintă neștirbită de-o viață.

Beneficiar al unor importante burse peste hotare, Părintele Dumitru Fecioru și-a continuat pregătirea la Facultatea de Teologie din Atena (1930—1932), la Berlin (1935) și München (1936), încununîndu-și eforturile cu titlul de doctor al Facultății de Teologie din București (1935), unde a prezentat și susținut teza intitulată: «Viața Sfîntului Ioan Damaschin. Studiu de istorie literară creștină». Era firesc ca, după parcurgerea acestui solid itinerar academic, viitorul profesor universitar să primească mai întîi chemarea de slujitor al Bisericii și al vieții obștești, funcționînd rînd pe rînd ca bibliotecar, ca profesor la Seminarul Teologic «Neagoe Vodă» din Curtea de Argeș (1933) și apoi la Seminarul «Nifon Mitropolitul» din București (1937—1938), și mai cu seamă ca preot slujitor al bisericii «Cuțitul de Argint», unde s-a remarcat ca admirabil paroh din 1940 pînă la trecerea sa dintre noi.

În 1946 a primit calitatea de conferențiar la Facultatea de Teologie din București, unde, după reorganizarea învățămîntului teologic (1948), a continuat să funcționeze, întîi ca lector de limbă elină (1949—1955), apoi conferențiar, fiind, în final, numit

profesor la catedra de Studiul Noului Testament. Timp de patru ani a părăsit din propria sa voință obligațiile didactice pentru a se putea dăruii nemijlocit muncii de traducător al marilor texte patristice. După încheierea deceniului în decursul căruia a îndeplinit demnitatea de consilier patriarhal al Sectorului pentru relațiile externe bisericești (1961—1971), a revenit în învățămîntul superior, preluînd și ilustrînd magistral catedra de Patrologie, pînă în momentul pensionării sale pentru limită de vîrstă (1971—1975). Acestea toate sînt desigur lucrurile văzute și perisabile: în spațiile lor, din miezul nenumăratelor ceasuri de trudă pe care le putem bănuși, răsar însă înfăptuirile netrecătoare ale regretatului Preot profesor Dumitru Fecioru și de ele ne vom ocupa — atît cît ne îngăduie prezentul popas comemorativ — în cele ce urmează.

Încă din anii îndepărtați ai studenției, Părintele Dumitru Fecioru a fost un neobosit *animator* de cultură teologică și etimologia cuvîntului ales sugerează îndeajuns noblețea acestei aptitudini. Calitatea sa de însuflețitor entuziast a mobilizat de-a lungul anilor destule virtualități, altminteri ignorate, creînd — dincolo de ezitățile pionieratului și vitregiile timpului — o salutară ambianță de *sănătate spirituală*, într-o vreme cînd recent constituita Patriarhie Ortodoxă Română avea într-adevăr nevoie de ea. În 1929 a înființat — sub oblăduirea marilor profesori de atunci (un Ioan Mișalcescu sau un Teodor M. Popescu, pentru a ne mărgini la aceștia — revista studenților teologi din București, intitulată sugestiv «Raze de lumină». În aceeași ordine a întemeierilor judicioase și în colaborare cu Pr. Paraschiv Angelescu, Pr. prof. Olimp Căciulă și Teodor N. Manolache a inițiat și editat, începînd cu anul 1937, așa-numita «Biblioteca Viață nouă» din care nu au apărut însă — desigur din rațiuni de conjunctură — decît trei numere. Pasiunea sa avizată pentru tezaurul gîndirii patristice l-a condus, în 1938, spre cea mai de seamă întreprindere intelectuală a maturității sale teologice, pe care a realizat-o cu ajutorul aceluiași fervent colaborator, care a fost Preotul prof. Olimp N. Căciulă: ne referim evident la colecția patristică pe care au numit-o împreună «Izvoarele Ortodoxiei» și în cadrul căreia au publicat opt volume neprețuite. Trei ani mai tîrziu a editat în aceeași fertilă echipă de lucru o — din păcate, la fel de efemeră — serie de studii teologice, sub genericul «Stromate». În același an (1941) înființa colecția de «Pagini alese din Sfinții Părinți» pe seama căreia au văzut lumina tiparului 20 de broșuri selective. Alături de editarea acestor florilegii, Părintele Dumitru Fecioru s-a manifestat ca încercat patrolog conferind acestui domeniu o remarcabilă demnitate științifică. În context, putem aminti, *inter alia*, studiile sale mai importante: *Epoca Fericitului Augustin* (1929), *Ideile pedagogice ale Sfîntului Ioan Gură de Aur* (1937), temeinicul studiu introductiv la scrierile antiiconoclaste ale Sfîntului Ioan Damaschin (1937), precum și acela care prefătează *Dogmatica* aceluiași corifeu al teologiei ortodoxe etc.

Atunci cînd a luat ființă actuala colecție: «Părinți și scriitori bisericești», Părintele Dumitru Fecioru a devenit imediat unul dintre cei mai activi sprijinitori ai proiectului văzînd cu siguranță în desfășurarea lui împlinirea multor vise tînuite și nutrite prin ani. Traducerile sale din greaca patristică au fost și au continuat să fie pînă la sfîrșit impecabile și numai cine s-a măsurat cu relief abrupt al aoristelor sau cu metamorfozele proteice ale verbelor neregulate poate înțelege la justa valoare ostenețile regretatului tîlmăcitor, în orizontul traducerii. Prin virtutea muncii sale au fost restituite teologiei românești multe dintre cele mai reprezentative texte ale Sfinților Părinți și nu multe Biserici se pot mîndri cu primirea în limba lor a monumentalei opere *hrisostomice*, giuvaier inegalabil al elocinței creștine din toate timpurile. Dat fiind că vitalitatea unei Biserici se vîdește în tăria legăturilor sale cu Tradiția din care porcede, se poate spune că traduceri patristice ale Părintelui profesor Dumitru Fecioru au contribuit substanțial la primirea teologiei ortodoxe românești aruncînd punți de aur deasupra prăpastiilor săpate de îndepărtarea și ramificarea limbilor.

*

Slujba prohodirii vrednicului vîlstar al Ortodoxiei românești a avut loc la 25 februarie 1988, sub bolta bisericii Cuțitul de Argint, acolo unde cel petrecut și-a desfășurat întreaga viață de preot al Mîntuitorului Iisus Hristos și păstor al sufletelor binecredincioase. În prezența asistenței îndoliate, au rostit mișcătoare cuvinte de aducere aminte: Pr. *Ioan Mircea*, coliturghisitor al celui dispărut, la amintitul altar, care a pre-

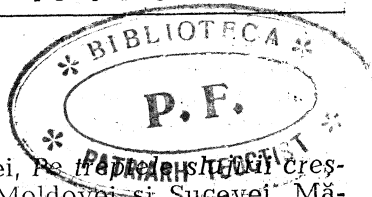
zentat un bogat excurs biografic; Pr. prof. *Constantin Galeriu*, care a insistat asupra felului în care cel evocat a înțeles misiunea preoțească și rostul teologiei; Pr. prof. *Ilie Moldovan*, care — în calitate de reprezentant al Institutului Teologic din Sibiu — a transmis mesajul de condoleanțe al I.P.S. *Antonie*, Mitropolitul Ardealului, relevînd în continuare sprijinul adus Ortodoxiei transilvane de traducerea distinsului profesor; în final, *P. S. Vasile Tîrgovișteanul*, Episcop-vicar patriarhal și rectorul Institutului Teologic Universitar din București, a transmis omagiul Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist*, subliniind totodată marile virtuți de traducător ale Părintelui *Dumitru Fecioru* și neprețuitele servicii pe care opera sa le-a adus dreptei credințe străbune.

Din soborul slujbei au făcut parte P.S. *Vasile Tîrgovișteanul*, Prea Cucernicii Părinți profesori *Dumitru Radu*, *Ștefan Alexe*, *Constantin Cornițescu*, *Nicolae Necula*, *Nicolae Dură*, *Petre I. David* și *Ilie Moldovan*. Au fost, de asemenea, prezenți Prea Cucernicii Părinți Directori de la Editura Institutului Biblic și Administrația Patriarhală, Prea Cucernicii Părinți Consilieri de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia *Bucureștilor*, slujitori de la catedrala patriarhală, preoți, studenți și credincioși.

Omagiînd personalitatea Părintelui profesor *Dumitru Fecioru*, rugăm pe Dumnezeu duhurilor și a tot trupul să odihnească în pace sufletul celui răposat și să-i hărăzească luminile veșnice ale învierii. (*Drd. TEODOR BACONSKY*)

NOTE BIBLIOGRAFICE

† TEOCTIST, Mitropolit al Moldovei și Sucevei, *Pe treptele slujirii creștine*, partea a IV-a, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Mănăstirea Neamț, 1986, 454 p.

A apărut la Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei partea a IV-a din lucrarea intitulată *Pe treptele slujirii creștine*, a actualului Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Lucrarea a fost elaborată pe vremea când Prea Fericirea Sa era Mitropolit al Moldovei și Sucevei, fiind așteptată cu viu interes de toți cei care, cunoscînd slujirea de peste 35 de ani în treapta de arhipăstor a Prea Fericirii Sale, sînt dornici să culeagă și pe această cale sfaturi, învățături, mărturisiri și îndemnuri.

Ca și celelalte trei anterioare, volumul acesta cuprinde predici, omilii, meditații și diverse cuvîntări rostite de Prea Fericirea Sa cu diferite ocazii, în țară și în străinătate.

Volumul se deschide cu un «Cuvînt înainte», unde autorul scoate în evidență necesitatea prediciei și a cuvîntului de învățătură în Biserică. Totodată, Prea Fericitul Patriarh Teoctist mărturisește că a dat tiparului aceste pagini spre a împărtăși clerului și credincioșilor Bisericii noastre ceva din îndelungata sa experiență în slujirea altarului străbun și în ideea păstrării unității de credință, prin învățătura Sfintei Biserici, a dragostei de țară și de poporul nostru.

Materialul propriu-zis al lucrării se întinde pe 454 de pagini, fiind grupat în cinci părți. Fiecare parte cuprinde mai multe cuvîntări, care, la rîndul lor, poartă cite un titlu semnificativ, rezumîndu-le conținutul.

Partea I, intitulată *Slujitori ai lui Dumnezeu — slujitori ai oamenilor*, se deschide cu o cuvîntare intitulată «Împliniri sfinte și mîntuitoare». Referindu-se la evenimentul Nașterii Domnului, împlinit în modesta peșteră din Betleem, autorul arată că acesta «ne îndeamnă luarea aminte spre adîncul cel necuprins al împlinirilor sfinte și mîntuitoare» (p. 5). În cea de-a doua cuvîntare — «Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu» —, referindu-se la Întruparea Mîntuitorului, precizează că aceasta are un capăt înfipt în veșnicia cea nesfîrșită a începutului începuturilor, iar celălalt capăt sprijinit pe pămîntul Betleemului și, de aici, la noi cei ce am primit lumina *Soarelui Dreptății*» (p. 14), subliniind, în acest fel, filantropia lui Dumnezeu și chenoza Fiului celui Întrupat. Aceste două cuvîntări sînt, de altfel, scrisorile pastorale ale Prea Fericirii Sale trimise clerului și credincioșilor Mitropoliei Moldovei și Sucevei, cu ocazia sărbătorilor Nașterii Domnului, din anii 1984 și 1985. Cum era și firesc, autorul acestei cărți reamintește că Nașterea Domnului este supremul mesaj de pace al lui Dumnezeu, trimis oamenilor, la care aceștia trebuie să fie sensibili. Constată însă cu tristețe că bucuria sărbătorii Nașterii Domnului este cernită de pericolul crescînd al înarmărilor și salută, în același timp eforturile României depuse în slujba păcii și înțelegerii între popoare.

Urmează zece cuvîntări rostite de Prea Fericirea Sa cu diverse ocazii, cum ar fi: la deschiderea cursurilor anului universitar 1976—1977, la Institutul Teologic Universitar din București; la întîlnirea cu preoții, în centrul eparhial Iași; cu ocazia Sfințelor Paști din anii 1980, 1983 sau la alte întruniri cu preoții din Eparhia Iașilor,

în anii 1982, 1984, 1985 precum și la hîrtonirea întru arhiereu a P. S. Ioachim Vasluiuanul, din 24 noiembrie 1985.

În aceste cuvîntări, Prea Fericirea Sa a subliniat responsabilitatea mare care incumbă teologilor, profesorilor și preoților de a «împărți hrană sufletului» (p. 33), celor peste care Duhul Sfînt, prin conducerea superioară bisericească, i-a pus sau îi va pune păstori, și de a păstra «unitatea de credință strămoșească, viețuind pe tulpina din care se trage viața, ca mădulari ale trupului lui Hristos (Ef. 4, 12)» (p. 127), pentru că «sîntem, ca și strămoșii noștri, odrasle duhovnicești ale Bisericii noastre dreptslăvitoare și fii ai neamului românesc, înscrisi în spațiul și temporalitatea acestei vetre străbune, pe care au viețuit fără întrerupere părinții noștri» (p. 53). În această cuvîntare, Prea Fericirea Sa îndeamnă pe cei cărora li se adresează să năzuiască spre înnoirea vieții (Rom. 4, 6), făcînd să strălucească în ei darurile Duhului Sfînt (Gal. 5, 22—23).

În cuvîntul rostit acum cîțiva ani la Academia Teologică din Budapesta, a Bisericii Reformate din Ungaria, și publicat în acest volum, Mitropolitul Moldovei și Sucevei de atunci sublinia că slujitorii altarelor, vestitori ai Evangheliei și iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. 4, 1), trebuie să fie deopotrivă și vestitori ai păcii.

Partea a II-a a volumului este intitulată: *În sprijinul marilor năzuințe ale poporului nostru*, titlu, de altfel, al cuvîntării pe care Prea Fericirea Sa a rostit-o la 13 septembrie 1962, cînd i s-a înmînat Decretul Consiliului de Stat, prin care era recunoscut ca Episcop al Aradului. Ca slujitor al *Dumnezeului păcii*, în cuvîntarea de atunci, Prea Fericirea Sa exprima convingerea că lucrarea păcii trebuie să fie în fruntea preocupărilor slujitorilor altarelor. Acestei cuvîntări îi urmează altele zece, pe care optimismul și credința în viitorul luminos al țării le străbat ca un fir roșu. Titluri ca: «Unitate de gînd și de faptă», «Încredere în viitor», «Pășim cu încredere în Anul Nou», «La întîmpinarea Anului Nou», «Anul plăcut al Domnului», «Nașterea Domnului, mesaj de pace», «Să umblăm întru înnoirea vieții», «În duhul dragostei creștine» sînt semnificative în acest sens. Această parte se încheie cu omagiul adus de Prea Fericirea Sa domnitorului Ștefan cel Mare și Mînăstirii Putna — pe care o numește, pe drept cuvînt, «panteonul simțirii românești» —, omagiu prilejuit de sfințirea paraclisului «Sfinții Apostoli Petru și Pavel» al acestei mînăstiri, în ziua de 28 octombrie 1984.

Cu acest prilej, atrăgînd atenția că cei rupți de Biserică sînt rupți și de Hristos și chiar de adevăratele simțăminte românești, Prea Fericirea Sa îndemna pe credincioși la unitate și la împărtășire cu Sfintele Taine.

Partea a III-a cuprinde 16 cuvîntări, grupate sub titlul *Pace celor de aproape și celor de departe*. În prima cuvîntare din cadrul acestei părți, intitulată: «Pace vouă, celor de departe și celor de aproape» (Ef. 2, 17), autorul arată, printre altele, că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos nu numai că a binevestit pacea dar, «a dat și un fundament slujirii păcii, apărării ei, ca pe un drept sfînt al omului și al popoarelor» (p. 162). Pe baza citatelor din Sfînta Scriptură și Sfinții Părinți, referitoare la pace, Prea Fericirea Sa trage concluzii de genul acesteia: «Nu am fi la înălțimea misiunii și crezului nostru, n-am fi cu adevărat închinători Dumnezeului păcii, dacă am rămîne pasivi, dacă n-am lua aminte, cît nu este prea tîrziu, la primejdia care se abate asupra omenirii» (p. 113). Sînt fraze rostite din convingere profundă, în numele său, al clerului și al credincioșilor din Mitropolia Moldovei și Sucevei, la Adunarea Cultelor pentru Dezarmare și Pace, care a avut loc la București, la 21 iunie 1984.

În restul cuvîntărilor din această parte a lucrării, purtînd sugestiv și sintetic titluri ca: «Viața este mai tare decît moartea», «Să triumfe viața și pacea pe pămînt», «Eforturi sporite în apărarea vieții și a păcii», «Chemările păcii și vieții», «Pentru

viața pașnică a lumii», «Simfonia păcii, rod al ecumenismului practic», «Viața este bucurie și pace», arată cât de dragă îi este Prea Fericirii Sale pacea și cu câtă responsabilitate se simte implicat în realizarea ei de pe înalta poziție de ierarh al Bisericii Ortodoxe Române. Demne de reținut sînt fraze ca acestea : «Apărarea păcii și a vieții în lume nu mai privește astăzi numai un popor sau altul, numai o parte sau alta a omenirii, ci ea privește pe toți, ca indivizi și popoare, ca bărbați de stat sau ai Bisericilor» (p. 181). «Iată de ce, din convingerea noastră de slujitori ai *Domnului păcii*, de *propovăduitori ai păcii*, dreptății și, mai presus de orice, de *făcători ai păcii* susținem toate acțiunile poporului nostru pentru apărarea păcii și a vieții» (p. 190). Această parte se încheie cu o cuvîntare intitulată : «În slujba vieții și a darurilor ei», rostită cu ocazia Conferinței preoțești pentru pace și dezarmare, ținută la Iași, în ziua de 12 august 1985. În această cuvîntare, după ce a prezentat cîteva din tragicele urmări ale exploziei de la Hiroșima și Nagasaki și a scos în evidență chemarea spre pace a creștinilor, Prea Fericirea Sa avea să spună că pacea «este o problemă unificatoare și universală a tuturor, dorința comună a popoarelor, țelul suprem al oricărei slujiri religioase» (p. 241). De aceea, Biserica este chemată să se alătore eforturilor generale, depuse pentru apărarea păcii, preamărirea binelui, frumosului și sacralului.

Partea a IV-a din acest volum, intitulată : *Otrandă Ortodoxiei românești în slujba unității panortodoxe și a ecumenismului*, cuprinde 23 de cuvîntări rostite de Prea Fericirea Sa cu diverse ocazii în țară și, mai ales, în străinătate. Ca și în celelalte cuvîntări, care constituie cuprinsul volumului pe care-l prezentăm, și în acestea cititorul poate descoperi cînd pe ierarhul cu înalte responsabilități bisericești, cînd pe românul adînc înrădăcinat în spiritualitatea și cultura țării, cînd pe părintele duhovnicesc, mereu în mijlocul credincioșilor, accesibil dragostei și evlaviei acestora, prin cuvînt și faptă. Există în aceste cuvîntări pagini de evocare a trecutului Bisericii noastre, a valorilor noastre naționale și religioase, tot atîtea roade ale Duhului Sfînt în viața Bisericii, Prea Fericirea Sa îndemnînd pe credincioși să le păstreze cu venerație.

Din aceste cuvîntări se poate înțelege ușor sensibilitatea Prea Fericirii Sale pentru unitatea Ortodoxiei și pentru strădaniile creștinătății de a face ca Biserica lui Hristos să fie *una*, precum și speranța că «lumea va crește prin iubire întru adevăr spre a înțelege că sîntem cu toții fii ai Unuia și Aceluiași Părinte, *iii ai învierii* (Lc. 20, 36), ai bucuriei și ai păcii, adică ai vieții» (p. 251). Se evidențiază totodată personalitatea Prea Fericirii Sale, puternic angajată pe drumul ecumenismului, «slujind aceluiași idealuri ale Ortodoxiei», «întru îndestularea aceluiași izvoare de credință», «în afirmarea unității ortodoxe», mergînd constant «pe făgașul legăturilor tradiționale». Multe din cuvîntările grupate în această parte a volumului au fost rostite în întîlniri cu întîistătători de Biserici Ortodoxe, cum ar fi : Sanctitatea Sa Diodor, Patriarh al Ierusalimului, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Sanctitatea Sa Maxim, Patriarhul Bulgariei, și Sanctitatea Sa Vasken I, al Bisericii Armene. În cuvîntările rostite cu ocazia diverselor întîlniri cu ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe, Prea Fericirea Sa a scos în evidență legăturile frățești care au existat dintotdeauna între Bisericile noastre și experiența comună, dobîndită în urma înfruntării vitregiilor survenite în viața lor de-a lungul istoriei

Această parte a volumului mai cuprinde și cîteva cuvîntări pe care Prea Fericirea Sa le-a rostit în catedrala mitropolitană din Iași și în alte biserici din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, spre edificarea credincioșilor veniți acolo, fie cu ocazia unor sărbători mai mari, fie cu ocazia unor sfințiri de biserici. Ea se încheie cu o cuvîntare rostită în ziua de 15 august 1986, la Mînăstirea Putna, în care Prea Fericirea Sa, vorbind despre Maica Domnului, arată credincioșilor motivele supracins-

tirii ei, încredințându-i de realul ei ajutor. Menționînd vechimea vieții religioase în acea regiune, Prea Fericirea Sa îndemna credincioșii să-și păstreze unitatea de credință și de suflet, mărturisind în felul acesta respectul pentru înaintași, pentru cei ce au trăit adăpîndu-se din «izvorul de apă vie» al Ortodoxiei.

Ultima parte a acestui volum cuprinde un număr de opt cuvîntări, grupate sub titlul *Popasuri aniversare și comemorări*. Prima cuvîntare este un elogiu adus vrednicului de pomenire patriarh Iustin, cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani. După un cuvînt rostit la deschiderea lucrărilor Adunării eparhiale, din 2 decembrie 1984, urmează o amplă expunere, intitulată «La centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române», rostită la 24 aprilie 1985, cu ocazia comemorării celor 100 de ani de la evenimentul recunoașterii autocefaliei Bisericii noastre de către Patriarhia Ecumenică. În acest cuvînt, Prea Fericirea Sa face o succintă prezentare a istoriei creștinismului și a Bisericii Ortodoxe Române, spre a sublinia că recunoașterea autocefaliei nu a fost altceva decît recunoașterea unui drept și a unor realități existente în Biserica noastră foarte de timpuriu. Premisele recunoașterii autocefaliei Bisericii noastre le-au constituit Unirea Principatelor și cîștigarea independenței naționale. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist expune, în continuare, mersul ascendent al Bisericii Ortodoxe Române, de la recunoașterea autocefaliei ei, pînă la data comemorării evenimentului (înființarea Patriarhiei, refacerea unității de credință a românilor etc.), pe plan intern și extern, și contribuția Ortodoxiei românești la unitatea relațiilor interortodoxe și intercreștine, contribuție recunoscută de toate Bisericile surori și de Mișcarea Ecumenică.

Urmează alte cuvîntări dintre care merită să fie amintite cea ținută la aniversarea a 120 de ani de la Unirea Principatelor, cea privind «Pomenirea Patriarhului Justinian Marina», în care evocă personalitatea acestui vrednic de pomenire patriarh, părintele duhovnicesc al actualului înființător al Bisericii Ortodoxe Române.

Volumul se încheie cu un cuvînt deosebit de instructiv, vibrînd de profundă venerație pentru unul din eroii neamului: Ștefan cel Mare — cu ocazia împlinirii celui de al 475-lea an de la trecerea acestuia spre cele veșnice. În cîteva pagini, Prea Fericirea Sa prezintă personalitatea marelui voievod și contribuția lui la ridicarea prestigiului Moldovei pe plan politic, cultural și bisericesc. Prea Fericitul Părinte Patriarh încheie această cuvîntare, bogată în informație istorică și sintetic prezentată, cu următoarele cuvinte: «Sărbătorind veacurile, chipul voievodului Ștefan cel Mare și Sfînt strălucește în șirul marilor ctitori de țară și de neam și se înscrie în istoria universală ca una din cele mai remarcabile personalități din vremea în care a trăit» (p. 428).

Cititorul acestui volum, care ar dori să-i facă o prezentare, se găsește pus în fața dificultății de a sintetiza în cîteva pagini un material bogat și variat, rostit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist în diverse situații, unde a trebuit să-și expună punctul de vedere, să împărtășească simțăminte, să evoce personalități, să învețe, să sfătuiască, cu experiența sa monahală și de mare ierarh. Este purtat totodată din Iași sau din amvonul vreunei alte biserici a Moldovei, în diverse locuri din Europa sau din alte continente (fără a avea sentimentul vreunei schimbări neașteptate, ci pe cel al firescului cotidian), de la paginile Sfintei Scripturi și ale Sfinților Părinți la problemele grave ale lumii contemporane. Paginile volumului de care ne ocupăm exprimă totodată personalitatea autorului, adînc implicat în viața Bisericii și a societății de azi, puternic ancorat în trecutul neamului. Bun cunoscător al Scripturilor și al Sfinților Părinți, Prea Fericirea Sa îi utilizează în expunerile sale nu numai ca un *cărturar*, ci, mai ales, ca monahul care zi și noapte «stă la masă» cu Scriptura și cu

Părinții. De aceea, oriunde folosește citate din Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți le încadrează desăvârșit și firesc în iconomia frazei pe care o construiește.

Dacă, trecind peste dificultăți, s-ar încerca sintetizarea conținutului volumului IV din *Pe dreptele slujirii creștine*, ar trebui ținut seama, dincolo de varietatea și bogăția materialului, că trei idei îl străbat de la un capăt la altul, și anume: Pacea, Patria, Biserica, slujirii lor închinându-le Întăistătorul Bisericii noastre viața, cu credincioșie, de la tinăra vîrstă.

Stilul cald, personal și direct, vădind atît realismul cît și lirismul sufletului autorului, asemenea înaintașilor săi, mitropoliți cărturari pe Scaunul Mitropoliei Moldovei, face lucrarea ușor accesibilă și plăcută lecturii, iar ideile expuse în ea o fac indispensabilă edificării și lucrării pastorale a preoților din Biserica Ortodoxă Română.

(Diac. asist. VASILE RĂDUCĂ).

Eusebiu de Cezareea, *Scrieri* (partea I). *Istoria bisericească și Martirii din Palestina*, traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Pr. prof. T. Bodogae, col. «Părinți și scriitori bisericești», vol. 13, București, 1987, 451 p.

În monumentalul «Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie» (DACL) elaborat sub îndrumarea tandemului Cabrol-Leclercq, aflăm — cu o uimire sancționată de toate evidențele — că istoricii Bisericii nu au fost, lăsînd de o parte excepțiile verificante, trecuți în rîndul sfinților. Această surprinzătoare situație nu decurge neapărat din hazardul unor imperfecțiuni individuale (pe teren moral sau doctrinar) exprimînd mai degrabă condiția cultural-subalternă a istoriografiei în genere. Știm că în opera lui Platon, lipsește disocierea contrastivă dintre propozițiile apodictice și cele euristice, respectiv cezura dintre logica «dogmatică» și cea a modalităților. În *Phaidon* 96 A, Socrate consideră că a face istorie, înseamnă a cunoaște «τὰς αἰτίας ἕκαστων, διὰ τι γίγνεται ἕκαστον, καὶ διὰ τι ἀπόλλυται, καὶ διὰ ἔστι». La Aristotel însă, «istoria» nu mai este înțeleasă ca act hermeneutic sau ca demers etiologic (v. *supra*), așa încît se poate afirma că o dată cu acest gînditor, opoziția dintre *fapte* și *înțelesuri* pătrunde ireversibil în mentalitatea greco-romană, afectînd în egală măsură clasificarea «genurilor» și ierarhia valorilor discursive. Separația aristotelică dintre «istoricitate» și «logicitate» (care supraviețuiește pînă astăzi în dihotomia dintre «percepție» și «comprehensiune») a condiționat limitările și autolimitările suferite sau asumate de activitatea istoriografică în cultura patristică și medievală.

Acest adevăr este consecvent ilustrat prin specializările semantice pe care le-a căpătat termenul însuși de *istorie*, dimpreună cu familia sa de cuvinte: în vocabularul Sfinților Părinți, verbul ἱστορέω înseamnă a «reprezenta» și «a descrie» (Stephanus Diaconus, *Vita Stephani junioris*, P.G., 100, 1085 A; Ioan Damaschin, *De saeris imaginibus orationes*, P.G., 94 1301 A etc.) păstrîndu-și astfel conotațiile semnalate în textele antice, respectiv la Theofrast din Eresos (*Istoria plantelor* 4, 13, 1) Plutarh (*Moralia*, 30 d) și Lucian de Samosata (*Despre modul de a scrie istoria*) etc. Statutul inerent istoriografiei transpare a fortiori în accepțiile lui ἱστορία care, după dicționarul lui G. W. H. Lampe, cunoaște următoarele sensuri: A. *investigație*, cu-

noaştere și *considerare* (sensuri care concordă cu radicalul indo-european *F₃ strămoș al sanscritului *veda*, grecescului *ὄρα*, latinescului *video*, englezescului *wisdom* și germanului *wissenschaft*). B. *fapt istoric* (Origen, *Hom. 19 in Jer.*, P.G., 13, 497 A și Eusebiu, *Contra Marcellum*, 1, 3, P.G., 24, 749 B). C. *narațiune*, «istorisire» 1. În general, despre adevărul exprimat de Dumnezeu în Vechiul Testament; despre anumite momente vetero-testamentare care cuprind «imposibilități», dovedind astfel necesitatea depistării semnificațiilor ascunse, spirituale. 2. Despre cărțile istorice ale Sfintei Scripturi (Origen, *De Principiis*, 4, 2, 6, P.G., 11, 369 B). 3. Sensul literal al Scripturii, spre deosebire: a) de ἀναγωγή b) de θεωρία. Diversele ocurențe atestă caracterul strict factologic (și adesea contradictoriu) al nivelului literal-istoric, cu me-reu reluată insistență asupra necesității interpretării alegorice.

Contradicția (sau cel puțin distincția) dintre θεωρία și ιστορία s-a reflectat în alte cupluri conceptuale gândite atât în tensiunea, cât și în relația lor de subordonare: în acest context, spiritualitatea și cultura, stadiul «baptismal» și cel «catehetic», duhovnicia și corporalitatea, misterul și Kerygma, viața contemplativă și cea activă, desăvârșirea și inițierea, «mistica» și «practica», anahoretismul și cenobistimul, harisma și instituția sînt tot atîtea ipostaze care în aparenta lor conciliere acuză de fapt divergența structurală dintre *sacru* și *profan*. Aprehensiunea difuză a acestei dualități fundamentale a exilat istoriografia în rîndul «relelor» necesare aflate însă într-un conflict surd și permanent cu maximalismul eshatologic (i.e. meta-istoric) mărturisit de întreaga Biserică prin însăși constituția și misiunea ei.

Personalitatea teologică a lui Eusebiu de Cezareea actualizează cu o exemplară acuitate realitatea tensiunii anterior menționate, dacă ținem seama de faptul că marele erudit a fost în același timp un adept al semarianismului (cu hristologia lui istoricizantă) și un apologet al operei lui Origen, binecunoscut prin înclinațiile sale către exegeza spiritual-alegorică, îndreptată «dincolo» de istorie.

Etosul disjunctiv care prezidează scrisul eusebian transpare în încercările autorului de a contracara presiunea efectivă a documentului prin optimismul triumfalist al apologetului și explică totodată eșecul doctrinarului în raport cu izbînzile savantului. «Scăderile» lui Eusebiu — altfel spus nesfîrșitele sale ezitări dogmatice — au fost compensate de meritele istoricului, niciodată contestate, «propter rerum tamen singularium notitiam quae ad instructionem pertinent» după cum se exprima într-un act oficial, încă papa Gelasiu¹. Evident, aceste merite nu satisfac normele modernității dat fiind că, în multe privințe, subiectivitatea lui Eusebiu (reflectată într-un sistem perfect aleatoriu de «omisiuni» și idealizări) egalează pe alocuri idiosincraziile lui Tațian, tot așa cum recursul excesiv la propria memorie generează, în detrimentul calității textului, suficiente confuzii. Corectat de învățații zilelor noastre, creditat — acolo unde este cazul — *cum grano salis*, Eusebiu se așază totuși mai presus de orice reproșuri capitale datorită prestigiului pe care i-l conferă — de-a lungul tuturor mărturiilor sale — *avantajul înliietății*. Citindu-l rămînem cu impresia de-a redescoperi toate locurile comune pe care o întreagă literatură ulterioară — mereu mai complexă — le-a coroborat în scopul de a alcătui tabloul «canonic» al primelor veacuri de viață creștină. Mai mult, — într-un secol care a conjugat criza metafizicii cu expansiunea istorismului — acest sentiment sporește prestanța textelor eusebiene și importanța lor în istoria generală a culturii.

1. «Datorită cunoașterii lucrurilor particulare care slujesc educației», *Decretum Gelasii*, 22, ed. E. Preuschen, *Analecta*, Leipzig, 1893.

Așa după cum remarcase pe bună dreptate G. Bardy — editorul francez al *Istoriei bisericești*² — trama textului eusebian se axează pe ideea de *succesiune*, preluată din istoriografia păgînă și convertită într-o *successio episcoporum*. Eusebiu va fi cunoscut — cel puțin indirect — tradiția instituită de discipolii Stagiritului (Teofrast, Menon, Aristoxenes din Tarent, Endemos din Rodos, Dikearchos) care trata-seră la nivel enciclopedic istoria diferitelor «arte», din punctul de vedere al înlănțuirii «magiștrilor». În istoria filosofiei, sistemul «succesional» a fost inaugurat de un anume Sotion, continuat de Diocles din Magnezia (cu a sa Ἐπιδρομή φιλοσόφων) și desăvîrșit de Diogene Laërtios care, la sfîrșitul secolului II, impunea schema «clasică» a genului prin prezentarea alternativă a «școlilor» (cu «scholarhii» aferenți) și a «opiniilor» (αἰρέσεις) împărțite pe grupe geografice (ioniană, italică etc.).

În secolul I d.Hr. latinii erau de asemenea familiarizați cu această specie — foarte eficientă sub aspect didactic — așa cum rezultă din informațiile mai multor autori, de la Cicero pînă la Fericitul Augustin³. Lucru înțeles, dacă succesiunile filosofice se «hrăneau» din discontinuități, remanieri și reinterpretări⁴, *successio episcoporum* contrasta prin absoluta ei stabilitate. Revelația și ortodoxia transmiterii ei colaborează aici la cristalizarea unei *heilsgeschichte*, deosebită — tocmai prin paradoxala ei «atemporalitate» — de toate formele anterioare ale discursului istoriografic. Istoria sfințită se articulează prin juxtapunerea tradiției și a transmiterii ei, mai ales că în original, cei doi termeni sînt paronimi (διδαχή/διδασχῆ).

Traducerea *Istoriei bisericești* (și a textului adiacent despre *Martirii din Palestina*) datorită Părintelui prof. Teodor Bodogae — care asigură și aparatul critic al celui de-al treisprezecelea volum din colecția «Părinți și Scriitori Bisericești» — se deschide printr-un «Cuvînt înainte» semnat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, (pp. I—IV). În continuarea acestuia, autorul versiunii românești prezintă un consistent studiu introductiv (pp. 1—26) care expune (pe baza unor surse de certă autoritate)⁵ detaliile necesare despre «viața și opera» arhipăstorului Cezareei, aceasta din urmă într-o prezentare globală, incluzînd și informațiile referitoare la celelalte texte eusebiene programate în cadrul colecției, cu toate că imaginea critică a operei ar fi avut de cîștigat în eventualitatea unor analize separate, respectiv adecvate tematicii fiecărui tom. Nu vom relua aici o seamă de amănunte deja accesibile prin însăși apariția volumului.

Textul propriu-zis al *Istoriei* a mai fost tradus în română, la sfîrșitul secolului XIX, de vrednicul mitropolit primat Iosif Gheorghian căruia i se cuvine ca atare cununa de lauri a pionieratului. Tălmăcirea oferită atunci de distinsul ierarh (cu-

2. Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique*, introduction par Gustave Bardy, Sources Chrétiennes, nr. 73, Cerf, 1960.

3. *De civitate Dei*, VIII, 2.

4. Fluctuațiile de opinie și disensiunile dintre școlile filosofico-teologice făcuseră deja obiectul multor atacuri în critica păgînă a politeismului (e.g. Plutarh, *De stoicorum repugnantibus*), pentru a fi ulterior integrate în arsenalul apologeticii creștine.

5. Pauly-Wissowa, (G. Schwartz), H. von Compenhausen, A. Puech, J. Quasten, G. Bardy ș.a.

prinzînd și lucrarea *De vita Constantini*)⁶, înrîutotul meritorie ca act de cultură, era însă stînjinită de lipsa unui aparat critic corespunzător și de normele ortografice ale vremii, astăzi depeizate. Noua versiune repune în circuitul teologiei românești o operă a cărei oportunitate științifică nu se mai cere demonstrată. Lipsit de spiritul critic de care dăduse dovadă Clement Alexandrinul, sau de adîncimile cugetării origeniene, părintele istoriei ecleziastice este totuși important prin universalitatea curiozității sale, prin memoria sa prodigioasă, prin verva sa de encicloped și tenacitatea eforturilor depuse în vederea consemnării de fapte, anecdote și «incidente» pe care, chiar dacă nu le analizează, le transcrie atent, cu conștiința explicită a necesității de a le transmite posterității⁷. Actualmente, nu se mai poate afirma — ca în urmă cu un secol sau două — că, în ipoteza absenței *Istoriei* eusebiene nu am fi știut aproape nimic în legătură cu perioada protocreștină: între timp, științele istorice tradiționale (cărora li s-au adăugat nenumărate discipline noi) și-au reconceptuat metodele, și-au ameliorat instrumentele și și-au extins într-o măsură considerabilă cîmpul de studiu⁸ așa încît obsesia «petelor albe» a devenit parțial anacronică.

Categoric, Eusebiu rămîne o sursă de primă importanță, dar se poate spune că, în plus, el se instituie ca reper în miracolul continuității: fără patetismul relatărilor sale și mai cu seamă fără preaomenestile lui reprezentări implicite am fi fost nu numai în situația de a ignora o serie de date decisive, dar și în aceea de a ne judeca foarte îndepărtații conștrați întru credință prin prisma unui inexorabil ecran abstractizant. Viața concret-istorică a primelor comunități ar fi fost obnubilată de un voal înrîutotul asemănător aceluia care acoperă preistoria creștinismului, reconstituită strict convențional, din mozaicul unor vestigii disparate.

Prin însăși selecția pe care o întreprinde, Eusebiu ne oferă cheia principalelor mecanisme axiologice, culturale și doctrinare acționate de *societas ecclesiastica* la cumpăna dintre vîrsta eroică și cea a reflexivității. Chiar dacă oglinda textului eusebian atestă indistincția originară a genurilor (fiind în același timp cronografic, istorie literară, apologie și tratat ereziologic) ea poartă atenția asupra unor teme organice indisolubile, care demonstrează maturitatea elitei intelectuale creștine în preajma convocării Sinodului I de la Niceea. Eusebiu este primul istoric autentic al Bisericii care, situîndu-se dincolo de rîvna acumulărilor factologice, conferă obiectivelor sale demnitățile și coerența unei suprastructuri. Cele șase mobiluri declarate ale *Istoriei* (cf. I, I, 1) dezvăluie relevanța iconomică a întregului ei echilibru intențional al operei, bazat pe egalitatea dintre mișcările pozitive (succesiunea apostolică, scrisul teologic, botezul singelui) și cele negative (respectiv nașterea ereziilor, persecuțiile și tribulațiile poporului ales). În planul general al textului, victoria

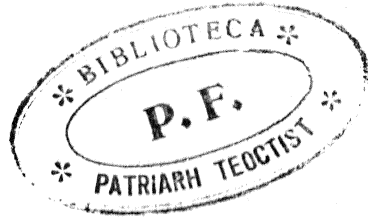
6. *Istoria bisericească și viața lui Constantin cel Mare de Eusebiu episcop de Cesareea*, traduse în românesce de Iosif fost mitropolit primat, București, Tipografia «Cărilor bisericești», 1896, XX + 473 p.

7. V. expresia *καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς τοῖς μετέπειτα γυνώρισειν γενεὰν ὅποια τις ἦν, παραδώμεν* (VII, XXVI, 3).

8. O foarte pertinentă descriere a acestor mutații metodologice în cîmpul disciplinelor istorice în lucrarea «*L'Histoire et ses méthodes. Recherche, conservation et critique des témoignages*», Encyclopédie de la Pléiade NRF, Paris, 1961.

creștinismului anulează paritatea neutrală a celor două «cîmpuri» așezînd deasupra duratei oarbe corolarul unui sens. Eusebiu de Cezareea a avut așadar privilegiul de a exprima pentru prima dată *regimul logocentric al istoricității*, spre deosebire de apologetii secolului II, care elaboraseră doar o *logosofie* teoretică, și de istoriograful posteriori, în mare parte responsabili de transformarea acestei viziuni în *providențialism și logocrație*.

Dată fiind singularitatea ireductibilă a faptului istoric, capodopera eusebiană nu trebuie și nici nu poate fi adusă la proporțiile unui simplu rezumat descriptiv. Acesta este și motivul datorită căruia, de-a lungul însemnărilor precedente, am evitat referirile directe la materialul narativ, incomunicabil în afara unei lecturi nemijlocite. Scopul urmărit a fost acela de a circumscrie, pe temeiul unor adnotări marginale, câteva dintre semnificațiile posibile ale acestei noi traduceri din literatura patristică, în contextul interesului crescînd nutrit de teologia ortodoxă față de propriile ei rădăcini spirituale. (Drd. TEODOR BACONSKY)

RÉSUMÉS

Le Président Nicolae Ceaușescu — fondateur de la Roumanie moderne.

La célébration de son anniversaire et l'évocation de son activité révolutionnaire durant plus de 55 années, rédactionnel par Mgr. l'Évêque Vasile Țirgovișteanul, auxiliaire du patriarche.

Dans cet article, l'auteur rend hommage à la personnalité exceptionnelle de M. Nicolae Ceaușescu, le premier président de la Roumanie, qui, souligne-t-on, a fait don de soi-même à la cause de la prospérité du pays, de l'entente et de la collaboration entre les hommes et les peuples. L'auteur fait remarquer l'importance des amples programmes de développement tout le long de la période durant laquelle M. Nicolae Ceaușescu a été et est à la tête du pays, ayant pour but la création d'une Roumanie moderne et puissante.

Au niveau de la vie spirituelle, on remarque aussi que, dans le climat de liberté religieuse qui existe dans notre pays, les cultes mènent leur vie sans entrave aucune. La célébration du 70-ème anniversaire de M. Nicolae Ceaușescu et l'évocation de son activité durant plus de 55 années consacrées au service des nobles idéaux du peuple roumain sont pour le clergé et les fidèles de l'Église Orthodoxe de Roumanie une heureuse occasion d'hommager avec de cordiaux sentiments et une haute estime le Président de la République Socialiste de Roumanie.

Kirbet Qumran et les onze grottes à manuscrits esséniens, par Mgr.

Lucian Tomitanul, évêque auxiliaire de l'Archevêché de Tomis et du Bas-Danube.

L'article est consacré au 40-ème anniversaire de la découverte des premiers manuscrits esséniens à Kirbet Qumran, anniversaire qui constitue l'occasion d'un nécessaire rappel. Les textes de ces manuscrits-là étudiés et publiés durant les quatre décennies écoulées jusqu'à présent ont une importance particulière pour l'histoire du texte biblique. Ce sont des documents précieux à l'aide desquels nous pouvons connaître d'une manière plus profonde le climat religieux-moral à l'époque du Sauveur Jesus-Christ.

L'auteur ne se propose que de présenter ici les données géographiques-toponymiques de l'endroit de cette découverte et les étapes du déroulement des 11 grottes de Qumran.

En guise de conclusion on énumère les différentes sortes des écrits de la bibliothèque essénienne : les manuscrits bibliques, les commentaires bibliques, les pièces apocryphes, les hymnes, les créations liturgiques.

Le primat dans l'Eglise Orthodoxe, par le P. prof. dr. Nicolae V. Dură.

Dans la première partie de l'étude, l'auteur présente le contexte canonique du chef d'une Eglise orthodoxe locale autocéphale, indifféremment de la forme d'organisation ecclésiastique : métropole, exarchat, patriarcat, en accord avec la réalité historique et la doctrine canonique orthodoxe.

La deuxième partie de cet article est consacré au but de préciser la position canonique du primat de l'Eglise Orthodoxe de Roumanie le long des siècles, à la lumière de son législation actuelle. A ce propos, l'auteur relève comment sur la base de «la loi pour l'élévation de la chaire archiépiscopale et métropolitaine de l'Oungro-Valachie, en tant que chaire primatiale, au rang de chaire patriarcale», de 1925, la position canonique du primat de l'Eglise Orthodoxe de Roumanie est devenu identique à celle de tout autre patriarche des Eglises Orthodoxes Orientales.

Les règlements actuels de l'Eglise Orthodoxe de Roumanie avèrent que les droits et les devoirs du patriarche de notre Eglise sont en concordance parfaite avec les dispositions canoniques aussi bien qu'avec la pratique canonique orthodoxe.

Sainteté et service, par Liviu Stoina, candidat au doctorat.

L'auteur souligne à partir même des premières pages le fait que la sainteté et le don de soi-même au service du prochain occupant la place centrale dans la vie du chrétien orthodoxe et que ces caractéristiques s'impliquent et s'expliquent réciproquement. Après avoir relevé la doctrine orthodoxe sur la sainteté et le service, l'auteur souligne que toutes les deux, ces caractéristiques puisent leur substance et leur model au Fils de Dieu-Incarné : Jésus Christ et dans Son oeuvre rédemptrice. Le chrétien réalise la sainteté de ses moeurs seulement en tant que membre incorporé dans le Corps mystique du Christ : l'Eglise. Mais l'Eglise concrétise sa présence dans le monde justement par l'oeuvre qu'elle accomplit parmi les gens, au service des gens.

Après avoir relevé les implications de la sainteté du chrétien en tant que membre de l'Eglise, l'auteur expose les données du problème de l'apostolat, de la diaconie sociale, en tant que forme du service chrétien.

Le travail se termine par une énumération et l'examen des moyens que la spiritualité orthodoxe indique au chrétien en vue de cultiver et de s'appropriier la sainteté et de faire don de soi-même au service du prochain.

Les particularités du rite liturgique orthodoxe russe, par rapport au rite des autres Eglises orthodoxes, par le P. prof. dr. Nicolae D. Necula.

L'article est la communication même que l'auteur a présentée lors de la troisième Conférence ecclésiastique internationale consacrée au millénaire de la christianisation de la Russie (Leningrad, les 31 janvier — 5 février 1988). On relève ici que, bien que le rite liturgique byzantin, caractéristique à l'entière Orthodoxie, ait été conservé dans toutes les Eglises orthodoxes, chaque peuple chrétien orthodoxe a tout de même ajouté au fond commun de la pratique liturgique sa contribution spécifique.

Dans ce sens, le rite liturgique orthodoxe russe aussi comporte toute une série de particularités que le fait différer de celui des autres Eglises orthodoxes. Parmi ces particularités, l'auteur mentionne les suivantes : la place de premier ordre que détiennent les saints nationaux dans le calendrier et la piété des chrétiens ; les «velitchanie» dans l'office des Matines de certaines fêtes qui l'on appelle «royales», c'est à dire consacrées à la commémoration des événements de la vie du Seigneur et de Sa Très Sainte Mère, la Vierge Marie, aussi bien que dans l'office des fêtes consacrées à un certain nombre de saints plus importants ; le maintien des portes royales de l'autel closes au moment de la bénédiction que l'on prononce au début de la Sainte Liturgie ; un office abrégé de la Passion, autre que celui complet habituel pendant la Semaine Sainte dans les autres Eglises orthodoxes ; l'office de l'ensevelissement de la Très Sainte Mère du Sauveur : la Vierge Marie etc.

On mentionne que de telles particularités n'affectent aucunement l'unité cultuelle des Eglises orthodoxes, mais l'uniformité liturgique pan-orthodoxe doit cependant constituer une préoccupation permanente et générale dans l'Orthodoxie.

ETUDES THEOLOGIQUES

REVUE DES INSTITUTS THEOLOGIQUES
DU PATRIARCAT ROUMAIN

XL-E ANNÉE, No. 1, JANVIER — FÉVRIER, 1988

SOMMAIRE

Page

Télégramme	3
Éditorial : Le Président Nicolae Ceaușescu, fondateur de la Roumanie moderne, par Mgr. Vasile Tîrgovișteanu l'Évêque-vicaire patriarcal	5

ARTICLES ET ETUDES

Mgr. Lucian Tomitanul, Évêque-vicaire, Kirbet Qumran et les onze grottes à manuscrits esséniens	8
Le P. Prof. Nicolae V. Dură, <i>Le primat dans l'Eglise Orthodoxe</i>	15
Liviu Stoina, candidat au doctorat, <i>Sainteté et service dans la vie chrétienne</i>	50
Le P. Prof. Nicolae Necula, <i>Particularités du rite liturgique orthodoxe russe par rapport à celui des autres Eglises orthodoxes autocéphales</i>	70

CHRONIQUE DES INSTITUTS THÉOLOGIQUES

<i>L'Evaluation des résultats et les perspectives de l'activité œcuménique des cultes à l'occasion du 25-ème anniversaire de la première Conférence théologique interconfessionnelle, (Exposé principal lors de la 50-ème Con- férence théologique interconfessionnelle), par le P. Prof. Dumitru Radu</i>	76
<i>La célébration du douzième centenaire du VII-e Concile œcuménique, par le Diacre Assist. Ioan Caraza</i>	89
<i>L'allocution Sa Béatitudo le Patriarche Théoctiste à l'occasion de la célébra- tion du douzième centenaire du VII-e Concile œcuménique</i>	90
<i>Le concert de chants de Noël et de Nouvel An, par le P. Prof. Nicolae Necula</i>	98
<i>Un nouveau docteur en théologie : le P. Dorel Pogan, par Liviu Stoina, candidat au doctorat</i>	103
<i>La fête patronale de l'Institut théologique universitaire de Bucarest, par l'Assist. Macedon Petrescu</i>	105
<i>Le Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine au milieu des étudiants et des professeurs de l'Institut théologique universitaire de Bucarest, la rédaction</i>	106
In memoriam : Le P. Prof. Dumitru Fecioru , par Teodor Baconsky, candidat au doctorat	114

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

Mgr. THÉOCTISTE, Métropolitte de la Moldavie et Suceava, <i>Sur les marches du sacerdoce chrétien</i> , IV-ème partie, Les Editions de la Métropole de Moldavie et de Suceava, 1986, 454 p., présentation par le Diacre assist. Vasile Răducă	117
EUSÉBE DE CÉSARÉE, <i>Ecrits (première partie). L'Histoire ecclésiastique et Les martyrs de Paléatine</i> , traduction, étude introductive, notes et commentaires par le P. Prof. T. Bodogae, coll. «Pères et Ecrivains ecclésiastiques», vol. 13-e, Bucarest, 1987, 451 p., présentation par Teodor Baconsky, candidat au doctorat	121
RÉSUMÉS	126

EDITÉ PAR L'INSTITUT BIBLIQUE ET DE MISSION ORTHODOXE

ON PEUT S'ABONNER À LA REVUE «ETUDES THEOLOGIQUES» PAR :
ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă. P.O. Box — 12—201,
 telex : 10376 p.r.s.f.i.r. București, Calea Griviței nr. 64—66.

N O U T Ă Ț I ÎN EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC

Sf. Ioan Gură de Aur, Omilii la Facere (I).

Sf. Atanasie cel Mare, Scrieri (partea a II-a). Epistole. Viața Sf. Antonie cel Mare.

Eusebiu de Cezareea, Scrieri (partea I). Istoria bisericească. Martirii din Palestina.

Octoih Mic (Catavasier).

Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.

Manuscrisele (articole, studii) trebuie însoțite și de un rezumat într-o limbă străină de circulație, în întindere de cel mult 2¹ pagini (în patru exemplare).

*

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției.

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale Eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sectorul V, București, cont 49.8.01.000 — Banca Națională a R. S. România, Filiala sectorului V, cu mențiunea: pentru «Studii teologice», revista Institutelor teologice din Patriarhia Română.
